

## ॥प्रथमः प्रश्नः॥

## ॥तैत्तिरीयसंहितायां द्वितीयकाण्डे प्रथमः प्रश्नः॥

वायुव्यङ् श्वेतमालंभेत् भूतिकामो वायुर्वै क्षेपिष्ठा देवता वायुमेव स्वेन भागधेयेनोप धावति स एवैनं भूतिं गमयति भवत्येवातिक्षिप्रा देवतेत्याहुः सैनमीश्वरा प्रदह इत्येतमेव सन्तं वायवं नियुत्वंत आलंभेत् नियुद्धा अस्य धृतिर्धृत एव भूतिमुपैत्यप्रदाहाय भवत्येव (१)

वायवं नियुत्वंत आलंभेत् ग्रामकामो वायुर्वा इमाः प्रजा नस्योता नैनीयते वायुमेव नियुत्वंतः स्वेन भागधेयेनोप धावति स एवास्मै प्रजा नस्योता निर्यच्छति ग्राम्येव भवति नियुत्वंते भवति ध्रुवा एवास्मा अनपगाः करोति वायवं नियुत्वंत आलंभेत् प्रजाकामः प्राणो वै वायुरपानो नियुत्प्राणापानौ खलु वा एतस्य प्रजाया (२)

अपक्रामतो योऽलं प्रजायै सन्प्रजां न विन्दते वायुमेव नियुत्वंतः स्वेन भागधेयेनोप धावति स एवास्मै प्राणापानाभ्यां प्रजां प्रजनयति विन्दते प्रजां वायवं नियुत्वंत आलंभेत् ज्योगामयावी प्राणो वै वायुरपानो नियुत् प्राणापानौ खलु वा एतस्मादपक्रामतो यस्य ज्योगामयति वायुमेव नियुत्वंतः स्वेन भागधेयेनोप (३)

धावति स एवास्मिन्प्राणापानौ दधात्युत यदीतासुर्भवति जीवंत्येव प्रजापतिर्वा इदमेकं आसीत्सोऽकामयत् प्रजाः पशून्सृजेयेति स आत्मनो वपामुदक्खिदत्तामग्नौ प्रागृह्णात्ततोऽजस्तूपरः समंभवत् स्वार्यै देवताया आऽलंभेत् ततो वै स प्रजाः पशून्सृजत् यः प्रजाकामः (४)

पशुकामः स्यात्स एतं प्राजापत्यमजं तूपरमालंभेत् प्रजापतिमेव स्वेन भागधेयेनोप धावति स एवास्मै प्रजां पशून्प्रजनयति यच्छृणुस्तत्पुरुषाणां रूपं यत्तूपरस्तदश्वाणां यदन्यतोदन्तद्वानां यदव्या इव श्फास्तदवीनां यदजस्तदजानामेतावन्तो वै ग्राम्याः पशवस्तान् (५)

रूपेणैवावरुन्धे सोमापौष्णं त्रैतमालंभेत् पशुकामो द्वौ वा अजायै स्तनौ नानैव द्वावभिजायैते ऊर्जं पुष्टिं तृतीयः सोमापूषणावेव स्वेन भागधेयेनोप धावति तावेवास्मै पशून्प्रजनयत् सोमो वै रेतोधाः पूषा पशूनां प्रजनयिता सोमं एवास्मै रेतो दधाति पूषा पशून्प्रजनयत्यौदुम्बरो यूपो भवत्यूर्वा उदुम्बर ऊर्क्पशवं ऊर्जैवास्मा ऊर्जं पशून्व-

रुन्धे॥ (६)

भवंत्येव प्रजायां आमयति वायुमेव नियुत्वन्तुः स्वेन भागधेयेनोपं प्रजाकामस्तान् यूपस्योदश च॥ [१]

प्रजापतिः प्रजा असृजत् ता अस्मात्सृष्टाः पराचीरायन्ता वरुणमगच्छन्ता अन्वैत्ताः पुनरयाचत् ता अस्मै न पुनरददात्सौऽब्रवीद्वरं वृणीष्वार्थं मे पुनर्देहीति तासां वरमाऽलभत् स कृष्ण एकशितिपादभवद्यो वरुणगृहीतः स्यात्स एतं वारुणं कृष्णमेकशितिपादमालभेत् वरुण- (७)

मेव स्वेन भागधेयेनोपं धावति स एवैनं वरुणपाशान्मुञ्चति कृष्ण एकशितिपादवति वारुणो ह्येष देवतया समृद्धौ सुवर्भानुरासुरः सूर्यं तमसाऽविद्धत्तस्मै देवाः प्रायश्चित्तिमैच्छन्तस्य यत्प्रथमं तमोऽपाघ्नन्त्सा कृष्णाऽविरभवद्यद्वितीयं सा फल्गुनी यत्तृतीयं सा बलक्षी यदद्व्यस्थादपाकृन्तन्त्साऽविऽर्वशा (८)

समभवत्ते देवा अब्रुवन्देवपशुर्वा अयं समभूत्कस्मा इममालंफस्यामह इत्यथ वै तर्ह्यल्पां पृथिव्यासीदजाता ओषधयस्तामविं वशामादित्येभ्यः कामायाऽलभन्त ततो वा अप्रथत पृथिव्यजायन्तोषधयो यः कामयेत् प्रथेय पशुभिः प्र प्रजयां जायेयेति स एतामविं वशामादित्येभ्यः कामा- (९)

याऽऽलंभेताऽऽदित्यानेव कामः स्वेन भागधेयेनोपं धावति त एवैनं प्रथयन्ति पशुभिः प्र प्रजयां जनयन्त्यसावादित्यो न व्यरोचत् तस्मै देवाः प्रायश्चित्तिमैच्छन्तस्मा एता मल्हा आलंभन्ताऽऽग्नेयीं कृष्णग्रीवीं संहितामैन्द्रीं श्वेतां बारहस्पत्यां तामिरेवास्मिन्नुचमदधुर्यो ब्रह्मवर्चसकामः स्यात्तस्मा एता मल्हा आलंभे- (१०)

ताऽऽग्नेयीं कृष्णग्रीवीं संहितामैन्द्रीं श्वेतां बारहस्पत्यामेता एव देवताः स्वेन भागधेयेनोपं धावति ता एवास्मिन्ब्रह्मवर्चसं दधति ब्रह्मवर्चस्येव भवति वसन्तां प्रातराग्नेयीं कृष्णग्रीवीमालंभेत् ग्रीष्मे मध्यन्दिने संहितामैन्द्रीं शरद्यपराह्णे श्वेतां बारहस्पत्यां त्रीणि वा आदित्यस्य तेजांसि वसन्तां प्रातर्ग्रीष्मे मध्यन्दिने शरद्यपराह्णे यावन्त्येव तेजांसि तान्ये- (११)

वाव रुन्धे संवत्सरं पर्यालंभ्यन्ते संवत्सरो वै ब्रह्मवर्चसस्य प्रदाता संवत्सर एवास्मै ब्रह्मवर्चसं प्रयच्छति ब्रह्मवर्चस्येव भवति गर्भिण्यो भवन्तीन्द्रियं वै गर्भ इन्द्रियमेवास्मिन्दधति सारस्वतीं मेषीमालंभेत् य ईश्वरो वाचो वर्दितोः सन्वाचं न

वदेद्वाग्वै सरस्वती सरस्वतीमेव स्वेन भागधेयेनोप धावति सैवास्मिन् (१२)

वाचं दधाति प्रवदिता वाचो भवत्यपन्नदती भवति तस्मान्मनुष्याः सर्वा वाचं वदन्त्याग्नेयं कृष्णग्रीवमालभेत सौम्यं बभ्रुं ज्योगामयाव्यग्निं वा एतस्य शरीरं गच्छति सोमं रसो यस्य ज्योगामयत्यग्नेरेवास्य शरीरं निष्क्रीणाति सोमाद्रसमुत यदीतासुर्भवति जीवत्येव सौम्यं बभ्रुमालभेताऽऽग्नेयं कृष्णग्रीवं प्रजाकामः सोमो (१३)

वै रेतोधा अग्निः प्रजानां प्रजनयिता सोमं एवास्मै रेतो दधात्यग्निः प्रजां प्रजनयति विन्दते प्रजामाग्नेयं कृष्णग्रीवमालभेत सौम्यं बभ्रुं यो ब्राह्मणो विद्यामनूच्य न विरोचेत् यदाग्नेयो भवति तेजं एवास्मिन्तेन दधाति यत्सौम्यो ब्रह्मवर्चसं तेन कृष्णग्रीव आग्नेयो भवति तम एवास्मादपहन्ति श्वेतो भवति (१४)

रुचमेवास्मिन्दधाति बभ्रुः सौम्यो भवति ब्रह्मवर्चसमेवास्मिन्त्विषिं दधात्याग्नेयं कृष्णग्रीवमालभेत सौम्यं बभ्रुमाग्नेयं कृष्णग्रीवं पुरोधायाः स्पर्धमान आग्नेयो वै ब्राह्मणः सौम्यो राजन्योऽभितः सौम्यमाग्नेयो भवतस्तेजसैव ब्रह्मणोभयतो राष्ट्रं परिगृह्णात्येकधा समावृङ्के पुर एनं दधते ॥ (१५)

लभेत वरुणं वशेतामवि वशामादित्येभ्यः कामाय मल्हा आलभेत तान्येव सैवास्मिन्धोमः श्वेतो भवति त्रिचत्वारिंशच्च ॥ —[२]

देवासुरा एषु लोकेष्वस्पर्धन्त स एतं विष्णुर्वामनमपश्यत् स्वार्थं देवताया आलभत ततो वै स इमाल्लोकानभ्यजयद्वैष्णवं वामनमालभेत स्पर्धमानो विष्णुरेव भूत्वेमाल्लोकानभिजयति विषम आलभेत विषमा इव हीमे लोकाः समृद्धा इन्द्राय मन्युमते मनस्वते ललामं प्राशृङ्गमालभेत सङ्ग्रामे (१६)

सं यत्त इन्द्रियेण वै मन्युना मनसा सङ्ग्रामं जयतीन्द्रमेव मन्युमन्तं मनस्वन्तः स्वेन भागधेयेनोप धावति स एवास्मिन्निन्द्रियं मन्युं मनो दधाति जयति तं सङ्ग्राममिन्द्राय मरुत्वते पृश्निस्वथमालभेत ग्रामकाम इन्द्रमेव मरुत्वन्तः स्वेन भागधेयेनोप धावति स एवास्मै सजातान्प्रयच्छति ग्राम्येव भवति यदेषभस्ते- (१७)

नैन्द्रो यत्पृश्निस्तेन मारुतः समृद्धौ पश्चात्पृश्निस्वथो भवति पश्चादन्ववसायिनीमेवास्मै विशं करोति सौम्यं बभ्रुमालभेतान्नकामः सौम्यं वा अन्नं सोममेव स्वेन भागधेयेनोप धावति स एवास्मा अन्नं प्रयच्छत्यन्नाद एव भवति बभ्रुर्भवत्येतद्वा अन्नस्य रूपं समृद्धौ

सौम्यं बभ्रुमालभेत यमलः (१८)

राज्याय सन्तः राज्यं नोपनमेत्सौम्यं वै राज्यः सोममेव स्वेन भागधेयेनोप धावति स एवास्मै राज्यं प्रयच्छत्युपैनः राज्यं नमति बभ्रुर्भवत्येतद्वै सोमस्य रूपः समृद्ध्या इन्द्राय वृत्रतुरे ललामं प्राशृङ्गमालभेत गतश्रीः प्रतिष्ठाकामः पाप्मानमेव वृत्रं तीर्त्वा प्रतिष्ठां गच्छतीन्द्रायाभिमातिघ्ने ललामं प्राशृङ्गमा- (१९)

लभेत यः पाप्मनां गृहीतः स्यात्पाप्मा वा अभिमातिरिन्द्रमेवाभिमातिहनः स्वेन भागधेयेनोप धावति स एवास्मात्पाप्मानमभिमातिं प्रणुदत इन्द्राय वज्रिणं ललामं प्राशृङ्गमालभेत यमलः राज्याय सन्तः राज्यं नोपनमेदिन्द्रमेव वज्रिणः स्वेन भागधेयेनोप धावति स एवास्मै वज्रं प्रयच्छति स एनं वज्रो भूत्या इन्ध उपैनः राज्यं नमति ललामः प्राशृङ्गो भवत्येतद्वै वज्रस्य रूपः समृद्धौ॥ (२०)

सङ्ग्रामे तेनालमभिमातिघ्ने ललामं प्राशृङ्गमेनं पञ्चदश च॥ [३]

असावादित्यो न व्यरोचत तस्मै देवाः प्रायश्चित्तिमैच्छन्तस्मां एतान्दशर्षभामाऽलभन्त तयैवास्मिन्नुचमदधुर्यो ब्रह्मवर्चसकामः स्यात्तस्मां एतान्दशर्षभामाऽलभेतामुमेवादित्यः स्वेन भागधेयेनोप धावति स एवास्मिन्ब्रह्मवर्चसं दधाति ब्रह्मवर्चस्यैव भवति वसन्तां प्रातस्त्रील्ललामानालभेत ग्रीष्मे मध्यन्दिने (२१)

त्रीञ्छितिपृष्ठाञ्छुरद्यंपराह्णे त्रीञ्छितिवारात्रीणि वा आदित्यस्य तेजांसि वसन्तां प्रातर्ग्रीष्मे मध्यन्दिने शरद्यंपराह्णे यावन्त्येव तेजांसि तान्येवावैरुन्धे त्रयस्त्रय आलभ्यन्तेऽभिपूर्वमेवास्मिन्तेजो दधाति संवत्सरं पर्यालभ्यन्ते संवत्सरो वै ब्रह्मवर्चसस्यं प्रदाता संवत्सर एवास्मै ब्रह्मवर्चसं प्रयच्छति ब्रह्मवर्चस्यैव भवति संवत्सरस्यं पुरस्तात्प्राजापत्यं कद्रु- (२२)

मालभेत प्रजापतिः सर्वा देवतां देवतांस्वेव प्रतितिष्ठति यदि बिभीयाद्दुश्श्मर्मा भविष्यामीति सोमापौष्णः श्याममालभेत सौम्यो वै देवतया पुरुषः पौष्णाः पशवः स्वयैवास्मै देवतया पशुभिस्त्वचं करोति न दुश्श्मर्मा भवति देवाश्च वै यमश्चास्मिंल्लोकैःऽस्पर्धन्त स यमो देवानामिन्द्रियं वीर्यमयुवत् तद्यमस्यं (२३)

यमत्वं ते देवा अमन्यन्त यमो वा इदमभूद्यद्वयः स्म इति ते प्रजापतिमुपाधावन्त्स

एतौ प्रजापतिरात्मन उक्ष्वशौ निरमिमीत ते देवा वैष्णावरूणां वशामालभन्तैन्द्रमुक्षान्तं वरुणेनैव ग्राहयित्वा विष्णुना यज्ञेन प्राणुदन्तैन्द्रेणैवास्यैन्द्रियमवृञ्जत यो भ्रातृव्यवान्स्यात्स स्पर्धमानो वैष्णावरूणां (२४)

वशामालभेतैन्द्रमुक्षाणं वरुणेनैव भ्रातृव्यं ग्राहयित्वा विष्णुना यज्ञेन प्राणुदत ऐन्द्रेणैवास्यैन्द्रियं वृङ्क्ते भवत्यात्मना परास्य भ्रातृव्यो भवतीन्द्रो वृत्रमहन्तं वृत्रो हतः षोडशभिर्भोगैरसिनात्तस्य वृत्रस्य शीर्षतो गाव उदायन्ता वैदेह्योऽभवन्तासामृषभो जघनेऽनूदैत्तमिन्द्रो- (२५)

ऽचायत्सोऽमन्यत यो वा इममालभेत मुच्येतास्मात्पाप्मन इति स आग्नेयं कृष्णग्रीवमालभेतैन्द्रमृषभं तस्याग्निरेव स्वेन भागधेयेनोपसृतः षोडशधा वृत्रस्य भोगानप्यदहदैन्द्रेणैन्द्रियमात्मन्नधत्त यः पाप्मना गृहीतः स्यात्स आग्नेयं कृष्णग्रीवमालभेतैन्द्रमृषभमग्निरेवास्य स्वेन भागधेयेनोपसृतः (२६)

पाप्मानमपि दहत्यैन्द्रेणैन्द्रियमात्मन्यत्ते मुच्यते पाप्मनो भवत्येव द्यावापृथिव्या धेनुमालभेत ज्योगपरुद्धोऽनयोर्हि वा एषोऽप्रतिष्ठितोऽथैष ज्योगपरुद्धो द्यावापृथिवी एव स्वेन भागधेयेनोप धावति ते एवैनं प्रतिष्ठां गमयतः प्रत्येव तिष्ठति पर्यारिणी भवति पर्यारीव ह्येतस्य राष्ट्रं यो ज्योगपरुद्धः समृद्धौ वायव्यं (२७)

वत्समा लभेत वायुर्वा अनयोर्वत्स इमे वा एतस्मै लोका अपंशुष्का विडपंशुष्काऽथैष ज्योगपरुद्धो वायुमेव स्वेन भागधेयेनोप धावति स एवास्मा इमाँल्लोकान् विशं प्रदापयति प्रास्मा इमे लोकाः सुवन्ति भुञ्जत्येनं विडुपतिष्ठते॥ (२८)

मध्यन्दिने कद्रु यमस्य स्पर्धमानो वैष्णावरूणान्तमिन्द्रोऽस्य स्वेन भागधेयेनोपसृतो वायव्यं द्विवत्वारिंशच्च॥ [४]

इन्द्रो वलस्य बिलमपौर्णोत्स य उत्तमः पशुरासीत्तं पृष्ठं प्रति सङ्ग्रह्योदक्स्विदत्तं सहस्रं पशवोऽनूदायन्त्स उत्ततोऽभवद्यः पशुकामः स्यात्स एतमैन्द्रमुन्नतमालभेतैन्द्रमेव स्वेन भागधेयेनोप धावति स एवास्मै पशून्प्रयच्छति पशुमानेव भवत्युन्नतो (२९)

भवति साहस्री वा एषा लक्ष्मी यदुन्नतो लक्ष्मियैव पशूनवरुन्धे यदा सहस्रं पशून्प्राप्नुयादथ वैष्णवं वामनमा लभेतैतस्मिन्वै तत्सहस्रमद्यतिष्ठत्तस्मादेष वामनः समीषितः पशुभ्य एव प्रजातेभ्यः प्रतिष्ठां दधाति कोऽर्हति सहस्रं

पशून्प्राप्तुमित्याहुरहोरात्राण्येव सहस्रं सम्पाद्यालभेत पशवो (३०)

वा अंहोरात्राणि पशूनेव प्रजातान्प्रतिष्ठां गमयत्योषधीभ्यो वेहतमालभेत प्रजाकामो ओषधयो वा एतं प्रजायै परिबाधन्ते योऽलं प्रजायै सन्प्रजां न विन्दत ओषधयः खलु वा एतस्यै सूतुमपि घ्नन्ति या वेहद्भवत्योषधीरेव स्वेन भागधेयेनोप धावति ता एवास्मै स्वाद्योनेः प्रजां प्रजनयन्ति विन्दते (३१)

प्रजामापो वा ओषधयोऽसत्पुरुषं आपं एवास्मा असंतः सद्ददति तस्मादाहुयश्चैवं वेद यश्च नापस्त्वावासंतः सद्ददतीत्येन्द्रोऽसूतवंशमालभेत भूतिकामोऽजातो वा एष योऽलं भूत्यै सन्भूतिं न प्राप्नोतीन्द्रं खलु वा एषा सूत्वा वशाऽभवं (३२)

दिन्द्रमेव स्वेन भागधेयेनोप धावति स एवैनं भूतिं गमयति भवत्येव यः सूत्वा वशा स्यात्तमैन्द्रमेवालभेतैतद्वाव तदिन्द्रियं साक्षादेवेन्द्रियमवरुन्ध ऐन्द्राग्रं पुनरुत्सृष्टमालभेत य आ तृतीयात्पुरुषात्सोमं न पिबेद्विच्छिन्नो वा एतस्य सोमपीथो यो ब्राह्मणः सन्ना (३३)

तृतीयात्पुरुषात्सोमं न पिबेतीन्द्राग्नी एव स्वेन भागधेयेनोप धावति तावेवास्मै सोमपीथं प्रयच्छत उपैनः सोमपीथो नमति यदेन्द्रो भवतीन्द्रियं वै सोमपीथ इन्द्रियमेव सोमपीथमवरुन्धे यदाग्रेयो भवत्याग्रेयो वै ब्राह्मणः स्वामेव देवतामनु सन्तनोति पुनरुत्सृष्टो भवति पुनरुत्सृष्ट इव ह्येतस्य (३४)

सोमपीथः समृद्धौ ब्राह्मणस्पत्यं तूपरमालभेताभिचरन्ब्रह्मणस्पतिमेव स्वेन भागधेयेनोप धावति तस्मा एवैनमा वृश्चति ताजगार्तिमाच्छति तूपरो भवति क्षुरपविर्वा एषा लक्ष्मी यतूपरः समृद्धौ स्फ्यो यूपो भवति वज्रो वै स्फ्यो वज्रमेवास्मै प्रहरति शर्मयं बरुहिः शृणाल्येवेनं वैभीदक इध्मो भिनत्येवेनम्॥ (३५)

भवत्युन्नतः पशवो जनयन्ति विन्दतेऽभवत्सन्नेतस्येन्द्राग्नी च॥ [५]

बारूहस्पत्यः शितिपृष्ठमालभेत ग्रामकामो यः कामयेत पृष्ठं संमानानां स्यामिति बृहस्पतिमेव स्वेन भागधेयेनोप धावति स एवैनं पृष्ठं संमानानां करोति ग्राम्येव भवति शितिपृष्ठो भवति बारूहस्पत्यो ह्येष देवतया समृद्धौ पौष्णं श्याममालभेतान्नकामोऽन्नं वै पूषा पूषणमेव स्वेन भागधेयेनोप धावति स एवास्मा (३६)

अन्नं प्रयच्छत्यन्नाद एव भवति श्यामो भवत्येतद्वा अन्नस्य रूपं समृद्धौ

मारुतं पृश्निमालभेतान्नकामोऽन्नं वै मरुतो मरुत एव स्वेन भागधेयेनोप धावति त एवास्मा अन्नं प्रयच्छन्त्यन्नाद एव भवति पृश्निर्भवत्येतद्वा अन्नस्य रूपं समृद्ध्या ऐन्द्रमरुणमालभेतेन्द्रियकाम इन्द्रमेव (३७)

स्वेन भागधेयेनोप धावति स एवास्मिन्निन्द्रियं दधातीन्द्रियाव्येव भवत्यरुणो भ्रूमान्भवत्येतद्वा इन्द्रस्य रूपं समृद्धौ सावित्रमुपद्धस्तमालभेत सनिकामः सविता वै प्रसवानामीशे सवितारमेव स्वेन भागधेयेनोप धावति स एवास्मै सनिं प्रसुवति दानकामा अस्मै प्रजा भवन्त्युपद्धस्तो भवति सावित्रो ह्येष (३८)

देवतया समृद्धौ वैश्वदेवं बहुरूपमालभेतान्नकामो वैश्वदेवं वा अन्नं विश्वानेव देवान्स्वेन भागधेयेनोप धावति त एवास्मा अन्नं प्रयच्छन्त्यन्नाद एव भवति बहुरूपो भवति बहुरूपं ह्यन्नं समृद्धौ वैश्वदेवं बहुरूपमालभेत ग्रामकामो वैश्वदेवा वै संजाता विश्वानेव देवान्स्वेन भागधेयेनोप धावति त एवास्मै (३९)

सजातान्प्रयच्छन्ति ग्राम्येव भवति बहुरूपो भवति बहुदेवत्योऽ(१) ह्येष समृद्धौ प्राजापत्यं तूपरमालभेत यस्यानाज्ञातमिव ज्योगामयत्प्राजापत्यो वै पुरुषः प्रजापतिः खलु वै तस्य वेद यस्यानाज्ञातमिव ज्योगामयति प्रजापतिमेव स्वेन भागधेयेनोप धावति स एवेनं तस्मात्त्रामान्मुञ्चति तूपरो भवति प्राजापत्यो ह्येष देवतया समृद्धौ॥ (४०)

अस्मा इन्द्रमेव संजाता विश्वानेव देवान्स्वेन भागधेयेनोप धावति त एवास्मै प्राजापत्यो हि त्रीणि च॥ [६]

वषट्कारो वै गायत्रियै शिरोऽच्छिन्नत्तस्यै रसः पराऽपतत्तं बृहस्पतिरुपांगृह्णात्सा शितिपृष्ठा वशाऽभवद्यो द्वितीयः परापतत्तं मित्रावरुणावुपांगृह्णीताः सा द्विरूपा वशाऽभवद्यस्तृतीयः परापतत्तं विश्वे देवा उपांगृह्णात्सा बहुरूपा वशाऽभवद्यश्चतुर्थः परापतत्तस्य पृथिवीं प्राविशत्तं बृहस्पतिरभ्य- (४१)

गृह्णादस्त्वेवायं भोगायेति स उक्ष्वशः समभवद्यल्लोहितं परापतत्तद्रुद्र उपांगृह्णात्सा रौद्री रोहिणी वशाऽभवद्वारहस्पत्याः शितिपृष्ठमालभेत ब्रह्मवर्चसकामो बृहस्पतिमेव स्वेन भागधेयेनोप धावति स एवास्मिन्ब्रह्मवर्चसं दधाति ब्रह्मवर्चस्यैव भवति छन्दसां वा एष रसो यद्वशा रस इव खलु (४२)

वै ब्रह्मवर्चसं छन्दसामेव रसेन रसं ब्रह्मवर्चसमवरुन्धे मैत्रावरुणीं द्विरूपामालभेत वृष्टिकामो मैत्रं वा अहर्वारुणी रात्रिरहोरात्राभ्यां खलु वै पर्जन्यो वर्षति मित्रावरुणावेव

स्वेन भागधेयेनोपं धावति तावेवास्मां अहोरात्राभ्यां पर्जन्यं वर्षयतश्छन्दसां वा एष रसो यद्वशा रसं इव खलु वै वृष्टिश्छन्दसामेव रसेन (४३)

रसं वृष्टिमवरुन्धे मैत्रावरुणीं द्विरूपामालंभेत प्रजाकामो मैत्रं वा अर्हवारुणी रात्रिरहोरात्राभ्यां खलु वै प्रजाः प्रजायन्ते मित्रावरुणावेव स्वेन भागधेयेनोपं धावति तावेवास्मां अहोरात्राभ्यां प्रजां प्रजनयतश्छन्दसां वा एष रसो यद्वशा रसं इव खलु वै प्रजा छन्दसामेव रसेन रसं प्रजामव (४४)

रुन्धे वैश्वदेवीं बहुरूपामालंभेतान्नकामो वैश्वदेवं वा अन्नं विश्वानेव देवान्स्वेन भागधेयेनोपं धावति त एवास्मां अन्नं प्रयच्छन्त्यन्नाद एव भवति छन्दसां वा एष रसो यद्वशा रसं इव खलु वा अन्नं छन्दसामेव रसेन रसमन्नमवरुन्धे वैश्वदेवीं बहुरूपामालंभेत ग्रामकामो वैश्वदेवा वै (४५)

संजाता विश्वानेव देवान्स्वेन भागधेयेनोपं धावति त एवास्मै सजातान्प्रयच्छन्ति ग्राम्यैव भवति छन्दसां वा एष रसो यद्वशा रसं इव खलु वै संजाताश्छन्दसामेव रसेन रसं सजातानवरुन्धे बार्हस्पत्यमुक्षवशमालंभेत ब्रह्मवर्चसकामो बृहस्पतिमेव स्वेन भागधेयेनोपं धावति स एवास्मिन्ब्रह्मवर्चसं (४६)

दधाति ब्रह्मवर्चस्यैव भवति वशं वा एष चरति यदुक्षा वशं इव खलु वै ब्रह्मवर्चसं वशेनैव वशं ब्रह्मवर्चसमवरुन्धे रौद्रीं रौहिणीमालंभेताभिचरन्नुद्रमेव स्वेन भागधेयेनोपं धावति तस्मां एवैनमावृश्चति ताजगार्तिमाच्छति रौहिणी भवति रौद्री ह्येषा देवतया समृद्धौ स्फ्यो यूषो भवति वज्रो वै स्फ्यो वज्रमेवास्यै प्रहरति शरमयं बर्हिः शृणात्येवैनं वैभीदक इध्मो भिनत्येवैनम्॥ (४७)

अभि खलु वृष्टिश्छन्दसामेव रसेन प्रजामव वैश्वदेवा वै ब्रह्मवर्चसं यूप एकाग्रविंशतिश्च॥ [७]

असावादित्यो न व्यरोचत तस्मै देवाः प्रायश्चित्तिमैच्छन्तस्मां एतां सौरीं श्वेतां वशामाऽलंभन्त तथैवास्मिन्नुचमदधुर्यो ब्रह्मवर्चसकामः स्यात्तस्मां एतां सौरीं श्वेतां वशामालंभेतामुमेवाऽऽदित्यं स्वेन भागधेयेनोपं धावति स एवास्मिन्ब्रह्मवर्चसं दधाति ब्रह्मवर्चस्यैव भवति बैल्वो यूषो भवत्यसौ (४८)

वा आदित्यो यतोऽजायत ततो बिल्वं उदतिष्ठत्सयोन्येव ब्रह्मवर्चसमवरुन्धे ब्राह्मणस्पत्यां बभ्रुकर्णीमा लंभेताभिचरन्वारुणं दशकपालं पुरस्तान्निर्वपेद्वरुणेनैव भ्रातृव्यं



ग्राहयित्वा ब्रह्मणा स्तृणुते बभ्रुकर्णी भवत्येतद्वै ब्रह्मणो रूपं समृद्धौ स्फ्यो यूपो भवति वज्रो वै स्फ्यो वज्रमेवास्मै प्रहरति शर्मयं बरुहिः शृणा- (४९)

त्येवैनं वैभीदक इध्मो भिनत्येवैनं वैष्णवं वामनमालभेत यं यज्ञो नोपनमेद्विष्णुर्वै यज्ञो विष्णुमेव स्वेन भागधेयेनोपं धावति स एवास्मै यज्ञं प्रयच्छत्युपैनं यज्ञो नमति वामनो भवति वैष्णवो ह्येष देवतया समृद्धौ त्वाष्ट्रं वडबमालभेत पशुकामस्त्वष्टा वै पशूनां मिथुनानां (५०)

प्रजनयिता त्वष्टारमेव स्वेन भागधेयेनोपं धावति स एवास्मै पशून्मिथुनान्प्रजनयति प्रजा हि वा एतस्मिन्पशवः प्रविष्टा अथेष पुमान्धसन्वडबः साक्षादेव प्रजां पशूनवरुन्धे मैत्रं श्वेतमालभेत सङ्ग्रामे सं यत्ते सम्यकामो मित्रमेव स्वेन भागधेयेनोपं धावति स एवैनं मित्रेण सन्नयति (५१)

विशालो भवति व्यवसायत्येवैनं प्राजापत्यं कृष्णमालभेत वृष्टिकामः प्रजापतिर्वै वृष्ट्या ईशे प्रजापतिमेव स्वेन भागधेयेनोपं धावति स एवास्मै पर्जन्यं वर्षयति कृष्णो भवत्येतद्वै वृष्ट्यै रूपं रूपेणैव वृष्टिमवरुन्धे शबलो भवति विद्युतमेवास्मै जनयित्वा वर्षयत्यवाशृङ्गो भवति वृष्टिमेवास्मै नियच्छति॥ (५२)

शृणाति मिथुनानांनयति यच्छति॥ [८]

वरुणं सुषुवाणमन्नाद्यन्नोपानमथ्स एतां वारुणीं कृष्णां वशामपश्यत्तां स्वायै देवताया आऽलभत ततो वै तमन्नाद्यमुपानमद्यमलमन्नाद्याय सन्तमन्नाद्यन्नोपनमेथ्स एतां वारुणीं कृष्णां वशामालभेत वरुणमेव स्वेन भागधेयेनोपं धावति स एवास्मा अन्नं प्रयच्छत्यन्नाद (५३)

एव भवति कृष्णा भवति वारुणी ह्येषा देवतया समृद्धौ मैत्रं श्वेतमालभेत वारुणं कृष्णमुपां चौषधीनां च सन्धावन्रकामो मैत्रीर्वा ओषधयो वारुणीरापोऽपां च खलु वा ओषधीनां च रसमुपंजीवामो मित्रावरुणावेव स्वेन भागधेयेनोपं धावति तावेवास्मा अन्नं प्रयच्छतोऽन्नाद एव भव- (५४)

त्यपां चौषधीनां च सन्धावालभत उभयस्यावरुद्धौ विशांखो यूपो भवति द्वे ह्येते देवते समृद्धौ मैत्रं श्वेतमा लभेत वारुणं कृष्णं ज्योगामयावी यन्मैत्रो भवति मित्रेणैवास्मै वरुणं शमयति यद्वारुणः साक्षादेवैनं वरुणपाशान्मुञ्चत्युत यदीतासुर्भवति जीवत्येव देवा

वै पुष्टिं नाविन्द- (५५)

न्तां मिथुनैऽपश्यन्तस्यां न समराधयन्तावश्विनांवब्रूतामावयोर्वा एषा मैतस्यां  
वदद्धमिति साऽश्विनोरेवाभंवद्यः पुष्टिकामः स्यात्स एतामाश्विनीं यमीं वशामालंभे-  
ताश्विनावेव स्वेन भागधेयेनोप धावति तावेवास्मिन्पुष्टिं धत्तः पुष्यति प्रजयां  
पशुभिः॥ (५६)

अत्रादौऽत्राद एव भवत्यविन्दन्पञ्चत्वारिंशच्च॥

[९]

आश्विनं धूम्रलंलाममालंभेत् यो दुर्ब्राह्मणः सोमं पिपांसेदश्विनौ वै देवानामसोमपा-  
वास्तां तौ पश्चा सोमपीथं प्राप्नुतामश्विनावेतस्य देवता यो दुर्ब्राह्मणः सोमं पिपांसत्यश्विनावेव  
स्वेन भागधेयेनोप धावति तावेवास्मै सोमपीथं प्रयच्छत् उपैनं सोमपीथो नमति यद्धूम्रो  
भवति धूम्रिमाणमेवास्मादपहन्ति ललामो (५७)

भवति मुखत एवास्मिन्तेजो दधाति वायुव्यं गोमृगमालंभेत् यमजंघ्रिवांसमभि-  
शंसैयुरपूता वा एतं वागृच्छति यमजंघ्रिवांसमभिश् संसन्ति नैष ग्राम्यः पशुर्नाऽरण्यो  
यद्गोमृगो नेवैष ग्रामे नारण्ये यमजंघ्रिवांसमभिश् संसन्ति वायुर्वै देवानां पवित्रं वायुमेव  
स्वेन भागधेयेनोप धावति स एवै- (५८)

न पवयति परांची वा एतस्मै व्युच्छन्ती व्युच्छति तमः पाप्मानं प्रविशति यस्याश्विने  
शस्यमाने सूर्यो नाविर्भवति सौर्यं बहूरूपमालंभेतामुमेवाऽऽदित्यश्च स्वेन भागधेयेनोप  
धावति स एवास्मात्तमः पाप्मानमपहन्ति प्रतीच्यस्मै व्युच्छन्ती व्युच्छत्यप तमः पाप्मानं  
हते॥ (५९)

ललामः स एव षट्त्वारिंशच्च॥

[१०]

इन्द्रं वो विश्वतस्परिन्द्रं नरो मरुतो यद्धं वो दिवो या वः शर्म। भरेष्विन्द्रश्च सुहवश्च  
हवामहेऽहोमुचश्च सुकृतं दैव्यं जनम्। अग्निं मित्रं वरुणं सातये भगं द्यावापृथिवी मरुतः  
स्वस्तये। ममत्तु नः परिज्मा वसुर्हा ममत्तु वातो अपां वृषण्वान्। शिशीतमिन्द्रापर्वता  
युवन्नस्तन्नो विश्वे वरिवस्यन्तु देवाः। प्रिया वो नाम (६०)

हुवे तुराणां। आयत्तृपन्मरुतो वावशानाः। श्रियसे कं भानुभिः सम्मिमिक्षिरे ते  
रश्मिभिस्त ऋक्भिः सुखादयः। ते वाशीमन्त इष्मिणो अभीरवो विद्रे प्रियस्य मारुतस्य

धाम्नः। अग्निः प्रथमो वसुभिर्नो अव्याथ्सोमो रुद्रेभिर्भिरक्षतु त्मना। इन्द्रो मरुद्भिर्ऋतुधा कृणोत्वादित्यैर्नो वरुणः सः शिंशातु। सत्रो देवो वसुभिर्ऋग्निः सः (६१)

सोमस्तनूभी रुद्रियाभिः। समिन्द्रो मरुद्भिर्यज्ञियैः समादित्यैर्नो वरुणो अजिज्ञिपत्। यथाऽऽदित्या वसुभिः सम्बभूवुर्मरुद्भौ रुद्राः समजानताभिः। एवा त्रिणामन्नहणीयमाना विश्वे देवाः समनसो भवन्तु। कुत्राचिद्यस्य समृतौ रण्वा नरो नृषदने। अरहन्तश्चिद्यमिन्धुते संञ्जनयन्ति जन्तवः। सं यदिषो वनामहे सः हव्या मानुषाणाम्। उत द्युमस्य शवंस (६२)

ऋतस्य रश्मिमाददे। यज्ञो देवानां प्रत्येति सुम्नमादित्यासो भवता मृडयन्तः। आवो-  
ऽर्वाचीं सुमतिर्ववृत्यादः होश्चिद्या वरिवोवित्तराऽसत्। शुचिरपः सूर्यवसा अदब्ध उपक्षेति वृद्धवयाः सुवीरः। नकिष्टं घ्नन्त्यन्ति तो न दूराद्य आदित्यानां भवति प्रणीतौ। धारयन्त आदित्यासो जगत्स्था देवा विश्वस्य भुवनस्य गोपाः। दीर्घार्धियो रक्षमाणा (६३)

असुर्यमृतावानश्चयमाना ऋणानि। तिस्रो भूमौर्धारयन्त्री रुत द्यून्त्रीणि व्रता विदथे अन्तरेषाम्। ऋतेनाऽऽदित्या महि वो महित्वं तदर्यमन्वरुण मित्र चारु। त्यां नु क्षत्रियाः अव आदित्यान् याचिषामहे। सुमृडीका अभिष्टये। न दक्षिणा विचिकिते न सव्या न प्राचीनमादित्या नोत पश्चा। पाक्याचिद्वसवो धीर्याचि- (६४)

द्युष्मानीतो अभयं ज्योतिरश्याम्। आदित्यानामवसा नूतनेन सक्षीमहि शर्मणा शन्तमेन। अनागास्त्वे अदितित्वे तुरास इमं यज्ञं दधतु श्रोषमाणाः। इमं मे वरुण श्रुधी हवमद्या च मृडय। त्वामवस्युराचके। तत्त्वा यामि ब्रह्मणा वन्दमानस्तदाऽऽशास्ते यजमानो हविर्भिः। अहेडमानो वरुणेह बोद्ध्युरुशः स मा न आयुः प्रमोषीः॥ (६५)

नामाग्निः सः शवंसो रक्षमाणा धीर्याचिदेकात्रपञ्चाशच्च॥ [११]

वायव्यं प्रजापतिस्ता वरुणं देवासुरा एष्वसावादित्यो दशरूपभामिन्द्रो वलस्यं बार्हस्पत्यं वषट्कारोऽसौ सौरौ वरुणमाश्विनमिन्द्रो वो नर एकादश॥११॥

वायव्यमाग्नेयं कृष्णग्रीवमसावादित्यो वा अंहोरात्राणि वषट्कारः प्रजनयिता हुवे तुराणां पञ्चपष्टिः॥६५॥

वायव्यं प्रमोषीः॥

हरिः ॐ॥

॥कृष्ण-यजुर्वेदीय-तैत्तिरीय-संहितायां द्वितीयकाण्डे प्रथमः प्रश्नः समाप्तः॥२-१॥

## ॥द्वितीयः प्रश्नः॥

### ॥तैत्तिरीयसंहितायां द्वितीयकाण्डे द्वितीयः प्रश्नः॥

प्रजापतिः प्रजा असृजत् ताः सृष्टा इन्द्राग्नी अपांगूहताः सौऽचायत्प्रजापतिरिन्द्राग्नी वै मै प्रजा अपांगूक्षतामिति स एतमैन्द्राग्रमेकादशकपालमपश्यत्तत्रिरवपत्तावस्मै प्रजाः प्रासाधयतामिन्द्राग्नी वा एतस्य प्रजामपंगूहतो योऽलं प्रजायै सन्प्रजां न विन्दत ऐन्द्राग्रमेकादशकपालं निर्वपेत्प्रजाकाम इन्द्राग्नी (१)

एव स्वेन भागधेयेनोप धावति तावेवास्मै प्रजां प्रसाधयतो विन्दते प्रजामैन्द्राग्रमेकादशकपालं निर्वपेत्स्पर्धमानः क्षेत्रे वा सजातेषु वेन्द्राग्नी एव स्वेन भागधेयेनोप धावति ताभ्यामेवेन्द्रियं वीर्यं भ्रातृव्यस्य वृद्धे वि पाप्मना भ्रातृव्येण जयतेऽप वा एतस्मादिन्द्रियं वीर्यं क्रामति यः संङ्ग्राममुपप्रयात्यैन्द्राग्रमेकादशकपालं निर्- (२)

वपेत्सङ्ग्राममुपप्रयात्यैन्द्राग्नी एव स्वेन भागधेयेनोप धावति तावेवास्मिन्निन्द्रियं वीर्यं धत्तः सहेन्द्रियेण वीर्येणोपप्रयाति जयति तः संङ्ग्रामं वि वा एष इन्द्रियेण वीर्येण ह्यति यः संङ्ग्रामं जयत्यैन्द्राग्रमेकादशकपालं निर्वपेत्सङ्ग्रामं जित्वेन्द्राग्नी एव स्वेन भागधेयेनोप धावति तावेवास्मिन्निन्द्रियं वीर्यं (३)

धत्तो नेन्द्रियेण वीर्येण व्यृध्यतेऽप वा एतस्मादिन्द्रियं वीर्यं क्रामति य एति जनतामैन्द्राग्रमेकादशकपालं निर्वपेज्जनतामेप्यैन्द्राग्नी एव स्वेन भागधेयेनोप धावति तावेवास्मिन्निन्द्रियं वीर्यं धत्तः सहेन्द्रियेण वीर्येण जनतामेति पौष्णं चरुमनुनिर्वपेत्पूषा वा इन्द्रियस्य वीर्यस्यानुप्रदाता पूषणमेव (४)

स्वेन भागधेयेनोप धावति स एवास्मा इन्द्रियं वीर्यमनु प्रयच्छति क्षेत्रपत्यं चरुं निर्वपेज्जनतामागत्येयं वै क्षेत्रस्य पतिरस्यामेव प्रतितिष्ठत्यैन्द्राग्रमेकादशकपालमुपरिष्ठा- निर्वपेदस्यामेव प्रतिष्ठायैन्द्रियं वीर्यमुपरिष्ठादात्मन्धत्ते॥ (५)

प्रजाकाम इन्द्राग्नी उपप्रयात्यैन्द्राग्रमेकादशकपालं निर्वीर्यं पूषणमेवेकात्रचत्वारिंशच्च॥

[१]

अग्रये पथिकृते पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेद्यो दर्शपूर्णमासयाजी सन्नमावास्यां वा

पौर्णमासीं वाऽतिपादयत्यथो वा एषोऽद्धपथेनैति यो दर्शपूर्णमासयाजी सन्नमावास्यां वा पौर्णमासीं वाऽतिपादयत्यग्निमेव पथिकृतं स्वेन भागधेयेनोप धावति स एवैनमपंथात्पन्थामपि नयत्यनङ्गान्दक्षिणा वही ह्येष समृद्धा अग्नये व्रतपंतये (६)

पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेद्य आहिताग्निः सन्नब्रत्यमिव चरेंदग्निमेव व्रतपंतिः स्वेन भागधेयेनोप धावति स एवैनं व्रतमालम्बयति ब्रत्यो भवत्यग्नये रक्षोग्ने पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेद्य रक्षांसि सचैरन्नग्निमेव रक्षोहणं स्वेन भागधेयेनोप धावति स एवास्माद्रक्षास्यपंहन्ति निशितायां निर्वपे- (७)

त्रिशितायां हि रक्षांसि प्रेरते सम्प्रेणान्येवैनानि हन्ति परिश्रिते याजयेद्रक्षसा-  
मनन्ववचाराय रक्षोग्नी याज्यानुवाक्ये भवतो रक्षसास्तृत्या अग्नये रुद्रवते  
पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेदभिचरन्नेषा वा अस्य घोरा तनूर्यद्रुद्रस्तस्मा एवैनमावृश्चति  
ताजगार्तिमाच्छत्यग्नये सुरभिमतं पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेद्यस्य गावो वा पुरुषा - (८)

वा प्रमीयेरन् यो वा बिभीयादेषा वा अस्य भेषज्या तनूर्यथ्सुरभिमती तयैवास्मै  
भेषजं करोति सुरभिमतं भवति पूतीगन्धस्यापंहत्या अग्नये क्षामंवते पुरोडाशमष्टाकपालं  
निर्वपेत्सङ्ग्रामे सं यत्ते भागधेयेनैवैनं शमयित्वा परानभि निर्दिशति यमवरेषां विद्वान्ति  
जीवति स यं परेषां प्र स मीयते जयति तं सङ्ग्राम- (९)

मभि वा एष एतानुच्यति येषां पूर्वापरा अन्वञ्चः प्रमीयन्ते पुरुषाहुतिर्ह्यस्य प्रियतमा-  
ऽग्नये क्षामंवते पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेद्भागधेयेनैवैनं शमयति नैषां पुराऽऽयुषोऽपरः  
प्रमीयतेऽभि वा एष एतस्य गृहानुच्यति यस्य गृहान्दहत्यग्नये क्षामंवते पुरोडाशमष्टाकपालं  
निर्वपेद्भागधेयेनैवैनं शमयति नास्यापरं गृहान्दहति॥ (१०)

व्रतपंतये निशितायात्रिर्वपितुरुषाः सङ्ग्रामत्र चत्वारि च॥ [२]

अग्नये कामाय पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेद्य कामो नोपनमैदग्निमेव कामं स्वेन  
भागधेयेनोप धावति स एवैनं कामेन समर्द्धयत्युपैनं कामो नमत्यग्नये यविष्ठाय पुरोडाश-  
मष्टाकपालं निर्वपेत्स्पर्धमानः क्षेत्रं वा सजातेषु वाऽग्निमेव यविष्ठं स्वेन भागधेयेनोप  
धावति तेनैवेन्द्रियं वीर्यं भ्रातृव्यस्य (११)

युवते वि पाप्मना भ्रातृव्येण जयतेऽग्नये यविष्ठाय पुरोडाशमष्टाकपालं  
निर्वपेदभिचर्यमाणोऽग्निमेव यविष्ठः स्वेन भागधेयेनोप धावति स एवास्माद्रक्षांसि  
यवयति नैनमभिचरन्त्यस्तुणुतेऽग्नय आयुष्मते पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेद्यः कामयेत  
सर्वमायुरियामित्यग्निमेवाऽऽयुष्मन्तः स्वेन भागधेयेनोप धावति स एवास्मि- (१२)

त्रायुर्दधाति सर्वमायुरेत्यग्नये जातवेदसे पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेद्भूतिकामोऽग्निमेव  
जातवेदसः स्वेन भागधेयेनोप धावति स एवैनं भूतिं गमयति भवत्येवाग्नये रुक्मते  
पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेद्रुक्कामोऽग्निमेव रुक्मन्तः स्वेन भागधेयेनोप धावति स  
एवास्मिन्नुचं दधाति रोचत एवाग्नये तेजस्वते पुरोडाश- (१३)

मष्टाकपालं निर्वपेतेजस्कामोऽग्निमेव तेजस्वन्तः स्वेन भागधेयेनोप धावति  
स एवास्मिन्तेजो दधाति तेजस्व्यैव भवत्यग्नये साहन्त्याय पुरोडाशमष्टाकपालं  
निर्वपेत्थीक्षमाणोऽग्निमेव साहन्त्यः स्वेन भागधेयेनोप धावति तेनैव संहते यः  
सीक्षते॥ (१४)

भ्रातृव्यस्यास्मिन्तेजस्वते पुरोडाशमष्टात्रिंशच्च॥

[३]

अग्नयेऽन्नवते पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेद्यः कामयेतान्नवान्थस्यामित्यग्निमेवान्नवन्तः  
स्वेन भागधेयेनोप धावति स एवैनमन्नवन्तं करोत्यन्नवानेव भवत्यग्नयेऽन्नादाय पुरोडाश-  
मष्टाकपालं निर्वपेद्यः कामयेतान्नादः स्यामित्यग्निमेवान्नादः स्वेन भागधेयेनोप धावति स  
एवैनमन्नादं करोत्यन्नाद - (१५)

एव भवत्यग्नयेऽन्नपतये पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेद्यः कामयेतान्नपतिः स्यामित्यग्नि-  
मेवान्नपतिः स्वेन भागधेयेनोप धावति स एवैनमन्नपतिं करोत्यन्नपतिरेव भवत्यग्नये  
पवमानाय पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेदग्नये पावकायाग्नये शुचये ज्योगामयावी यदग्नये  
पवमानाय निर्वपति प्राणमेवास्मिन्तेन दधाति यदग्नये (१६)

पावकाय वाचमेवास्मिन्तेन दधाति यदग्नये शुचय आयुरेवास्मिन्तेन दधात्युत  
यदीतासुर्भवति जीवत्येवैतामेव निर्वपेच्चक्षुष्कामो यदग्नये पवमानाय निर्वपति प्राणमेवा-  
स्मिन्तेन दधाति यदग्नये पावकाय वाचमेवास्मिन्तेन दधाति यदग्नये शुचये चक्षुरेवास्मिन्तेन  
दधा- (१७)

त्युत यद्यन्धो भवति प्रैव पश्यत्यग्नये पुत्रवते पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेदिन्द्राय पुत्रिणे पुरोडाशमेकादशकपालं प्रजाकामोऽग्निरैवास्मै प्रजां प्रजनयति वृद्धामिन्द्रः प्रयच्छत्यग्नये रसंवतेऽजक्षीरे चरुं निर्वपेद्यः कामयेत रसवान्स्यामित्यग्निमेव रसवन्तः स्वेन भागधेयेनोप धावति स एवैनं रसवन्तं करोति (१८)

रसवानेव भवत्यजक्षीरे भवत्याग्नेयी वा एषा यदजा साक्षादेव रसमवरुन्धेऽग्नये वसुमते पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेद्यः कामयेत वसुमान्स्यामित्यग्निमेव वसुमन्तः स्वेन भागधेयेनोप धावति स एवैनं वसुमन्तं करोति वसुमानेव भवत्यग्नये वाजसूते पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेत्सङ्ग्रामे सं यत्ते वाजं (१९)

वा एष सिंसीरषति यः सङ्ग्रामं जिगीषत्यग्निः खलु वै देवानां वाजसूदग्निमेव वाजसूतः स्वेन भागधेयेनोप धावति धावति वाजं हन्ति वृत्रं जयति तं सङ्ग्राममथो अग्निरिव न प्रतिधृषे भवत्यग्नयेऽग्निवते पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेद्यस्याग्नावग्निमभ्युद्धरैर्युनिर्दिष्टभागो वा एतयोरन्योऽनिर्दिष्टभागोऽन्यस्तौ सम्भवन्तौ यजमान- (२०)

मभिसम्भवतः स ईश्वर आर्तिमार्तोऽयदग्नयेऽग्निवते निर्वपति भागधेयेनैवैनौ शमयति नार्तिमार्छति यजमानोऽग्नये ज्योतिष्मते पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेद्यस्याग्निरुद्धृतोऽहुतेऽग्निहोत्र उद्धायेदपरं आदीप्यानुद्धृत्य इत्याहुस्तत्तथा न कार्यं यद्वाग्धेयमभि पूर्वं उद्ध्रियते किमपरोऽभ्यु- (२१)

द्ध्रियेतेति तान्येवावक्षाणानि सन्निधाय मन्थेदितः प्रथमं जज्ञे अग्निः स्वाद्योनेरधि जातवेदाः। स गायत्रिया त्रिष्टुभा जगत्या देवेभ्यो हव्यं वहतु प्रजानन्निति छन्दोभिरेवैनः स्वाद्योनेः प्रजनयत्येष वाव सोऽग्निरित्याहुर्ज्योतिस्त्वा अस्य परापतितमिति यदग्नये ज्योतिष्मते निर्वपति यदेवास्य ज्योतिः परापतितं तदेवावरुन्धे॥ (२२)

करोत्यन्नादो दधाति यदग्नये शुचये चक्षुरेवास्मिन्नेन दधाति करोति वाजं यजमानमुदेवास्य पदं॥ [४]

वैश्वानरं द्वादशकपालं निर्वपेद्वावृणं चरुं दधिक्राव्णे चरुमभिशस्यमानो यद्वैश्वानरो द्वादशकपालो भवति संवत्सरो वा अग्निरिवैश्वानरः संवत्सरेणैवैनं स्वदयत्यप पापं वर्णं हते वारुणेनैवैनं वरुणपाशान्मुञ्चति दधिक्राव्णां पुनाति हिरण्यं दक्षिणा पवित्रं वै हिरण्यं

पुनात्येवैनमाद्यमस्यान्नं भवत्येतामेव निर्वपेत्प्रजाकामः संवत्सरो (२३)

वा एतस्याशान्तो योनिं प्रजायै पशूनां निर्दहति योऽलं प्रजायै सन्प्रजां न विन्दते यद्वैश्वानरो द्वादशकपालो भवति संवत्सरो वा अग्निर्वैश्वानरः संवत्सरेव भागधेयेन शमयति सोऽस्मै शान्तः स्वाद्योनेः प्रजां प्रजनयति वारुणेनैवैनं वरुणपाशान्मुञ्चति दधिक्राव्णा पुनाति हिरण्यं दक्षिणा पवित्रं वै हिरण्यं पुनात्येवैनं (२४)

विन्दते प्रजां वैश्वानरं द्वादशकपालं निर्वपेत्पुत्रे जाते यदष्टाकपालो भवति गायत्रियैवैनं ब्रह्मवर्चसेन पुनाति यन्नवकपालस्त्रिवृतैवास्मिन्तेजो दधाति यद्वशकपालो विराजैवास्मिन्नन्नाद्यं दधाति यदेकादशकपालस्त्रिष्टुभैवास्मिन्निन्द्रियं दधाति यद्वादशकपालो जगत्यैवास्मिन्पशून्दधाति यस्मिञ्जात एतामिष्टिं निर्वपति पूत - (२५)

एव तैजस्व्यन्नाद इन्द्रियावी पशुमान्भवत्यव वा एष सुवर्गाल्लोकाच्छिद्यते यो दर्शपूर्णमासयाजी सन्नमावास्यां वा पौर्णमासीं वाऽतिपादयति सुवर्गाय हि लोकाय दर्शपूर्णमासाविज्येते वैश्वानरं द्वादशकपालं निर्वपेदमावास्यां वा पौर्णमासीं वाऽतिपाद्यं संवत्सरो वा अग्निर्वैश्वानरः संवत्सरेव प्रीणात्यथो संवत्सरेवास्मा उपदधाति सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्या (२६)

अथो देवता एवान्वारभ्य सुवर्गं लोकमेति वीरहा वा एष देवानां योऽग्निमुद्वासयते न वा एतस्य ब्राह्मणा ऋतायवः पुराऽन्नमक्षन्नाग्नेयमष्टाकपालं निर्वपेद्वैश्वानरं द्वादशकपालमग्निमुद्वासयिष्यन् यदष्टाकपालो भवत्यष्टाक्षरा गायत्री गायत्रौऽग्निर्यावानेवाग्निस्तस्मा आतिथ्यं करोत्यथो यथा जनं यतैऽवसं करोति तादृ- (२७)

गेव तद्वादशकपालो वैश्वानरो भवति द्वादश मासाः संवत्सरः संवत्सरः खलु वा अग्नेर्योनिः स्वामेवैनं योनिं गमयत्याद्यमस्यान्नं भवति वैश्वानरं द्वादशकपालं निर्वपेन्मारुतं सप्तकपालं ग्रामकाम आहवनीये वैश्वानरमधिश्चयति गार्हपत्ये मारुतं पापवस्यसस्य विधृत्यै द्वादशकपालो वैश्वानरो भवति द्वादश मासाः संवत्सरः संवत्सरेणैवास्मै सजाताश्च्यवयति मारुतो भवति (२८)

मारुतो वै देवानां विशो देवविशेनैवास्मै मनुष्यविशमवरुन्धे सप्तकपालो भवति



सप्तगणा वै मरुतो गणश एवास्मै सजातानवरुन्धेऽनूच्यमान आसादयति विशमेवास्मा  
अनुवर्त्मानं करोति॥ (२९)

प्रजाकामः संवत्सरः पुनात्येनैः पुतः समष्टे तादृङ्गारुतो भवत्येकात्रिंशच्च॥ [५]

आदित्यं चरुं निर्वपेत्सङ्ग्राममुपप्रयास्यन्नियं वा अदितिरस्यामेव पूर्वे प्रतितिष्ठन्ति  
वैश्वानरं द्वादशकपालं निर्वपेदायतनं गत्वा संवत्सरो वा अग्निर्वैश्वानरः संवत्सरः खलु वै  
देवानामायतनमेतस्माद्वा आयतनाद्देवा असुरानजयन् यद्वैश्वानरं द्वादशकपालं निर्वपति  
देवानामेवाऽऽयतने यतते जयति तं सङ्ग्राममेतस्मिन्वा एतौ मृजाते (३०)

यो विद्विषाणयोरन्नमत्ति वैश्वानरं द्वादशकपालं निर्वपेद्विद्विषाणयोरन्नं जग्ध्वा संवत्सरो  
वा अग्निर्वैश्वानरः संवत्सरस्वदितमेवात्ति नास्मिन्मृजाते संवत्सराय वा एतौ सममाते यौ  
सममाते तयोर्यः पूर्वोऽभिद्रुहति तं वरुणो गृह्णाति वैश्वानरं द्वादशकपालं निर्वपेत्सममानयोः  
पूर्वोऽभिद्रुह्य संवत्सरो वा अग्निर्वैश्वानरः संवत्सरमेवाऽऽत्वा निर्वरुणं (३१)

परस्तादभिद्रुहति नैनं वरुणो गृह्णात्याव्यं वा एष प्रतिगृह्णाति योऽविं प्रतिगृह्णाति  
वैश्वानरं द्वादशकपालं निर्वपेदविं प्रतिगृह्यं संवत्सरो वा अग्निर्वैश्वानरः संवत्सरस्वदितामेव  
प्रतिगृह्णाति नाव्यं प्रतिगृह्णात्यात्मनो वा एष मात्रामाप्नोति य उभयादत्रतिगृह्णात्यश्वं वा  
पुरुषं वा वैश्वानरं द्वादशकपालं निर्वपेदुभयादत् (३२)

प्रतिगृह्यं संवत्सरो वा अग्निर्वैश्वानरः संवत्सरस्वदितमेव प्रतिगृह्णाति नाऽऽत्मनो  
मात्रामाप्नोति वैश्वानरं द्वादशकपालं निर्वपेत्सन्निमेप्यन्त्संवत्सरो वा अग्निर्वैश्वानरो यदा  
खलु वै संवत्सरं जनतायां चरत्यथ स धनार्घो भवति यद्वैश्वानरं द्वादशकपालं निर्वपति  
संवत्सरसातामेव सन्निभि प्रच्यवते दानकामा अस्मै प्रजा भवन्ति यो वै संवत्सरं (३३)

प्रयुज्य न विमुञ्चत्यप्रतिष्ठानो वै स भवत्येतमेव वैश्वानरं पुनरागत्य निर्वपेद्यमेव  
प्रयुङ्क्ते तं भागधेयेन विमुञ्चति प्रतिष्ठित्यै यया रज्ज्वोत्तमां गामाजेत्तां भ्रातृव्याय  
प्रहिणुयात्रिर्ऋतिमेवास्मै प्रहिणोति॥ (३४)

निर्वरुणं वपेदुभयादद्यो वै संवत्सरं पद्विंशच्च॥ [६]

ऐन्द्रं चरुं निर्वपेत्पशुकाम ऐन्द्रा वै पशव इन्द्रमेव स्वेन भागधेयेनोप धावति स एवास्मै

पशून्प्रयच्छति पशुमानेव भवति चरुर्भवति स्वादेवास्मै योनैः पशून्प्रजनयतीन्द्रायेन्द्रियावन्ते पुरोडाशमेकादशकपालं निर्वपेत्पशुकाम इन्द्रियं वै पशव इन्द्रमेवेन्द्रियावन्तः स्वेन भागधेयेनोप धावति स - (३५)

एवास्मा इन्द्रियं पशून्प्रयच्छति पशुमानेव भवतीन्द्राय घर्मवन्ते पुरोडाशमेकादशकपालं निर्वपेद्ब्रह्मवर्चसकामो ब्रह्मवर्चसं वै घर्म इन्द्रमेव घर्मवन्तः स्वेन भागधेयेनोप धावति स एवास्मिन्ब्रह्मवर्चसं दधाति ब्रह्मवर्चस्यैव भवतीन्द्रायार्कवन्ते पुरोडाशमेकादशकपालं निर्वपेदन्नकामोऽर्को वै देवानामन्नमिन्द्रमेवार्कवन्तः स्वेन भागधेये - (३६)

नोपधावति स एवास्मा अन्नं प्रयच्छत्यन्नाद एव भवतीन्द्राय घर्मवन्ते पुरोडाशमेकादशकपालं निर्वपेदिन्द्रायेन्द्रियावन्त इन्द्रायार्कवन्ते भूतिकामो यदिन्द्राय घर्मवन्ते निर्वपति शिर एवास्य तेन करोति यदिन्द्रायेन्द्रियावन्त आत्मानमेवास्य तेन करोति यदिन्द्रायार्कवन्ते भूत एवान्नाद्ये प्रतितिष्ठति भवत्येवेन्द्राया - (३७)

होमुचै पुरोडाशमेकादशकपालं निर्वपेद्यः पाप्मना गृहीतः स्यात्पाप्मा वा अह इन्द्रमेवा होमुचः स्वेन भागधेयेनोप धावति स एवैनं पाप्मनोऽहंसो मुञ्चतीन्द्राय वैमृधाय पुरोडाशमेकादशकपालं निर्वपेद्यं मृधोऽभि प्रवेपेरन्नाष्ट्राणि वाऽभिसंमियुरिन्द्रमेव वैमृधः स्वेन भागधेयेनोप धावति स एवास्मान्मृधो (३८)

ऽपहन्तीन्द्राय त्रात्रे पुरोडाशमेकादशकपालं निर्वपेद्बुद्धो वा परियत्तो वेन्द्रमेव त्रातारः स्वेन भागधेयेनोप धावति स एवैनं त्रायत इन्द्रायार्काश्वमेधवन्ते पुरोडाशमेकादशकपालं निर्वपेद्यं महायज्ञो नोपनमैदेते वै महायज्ञस्यान्त्यं तनू यदर्काश्वमेधाविन्द्रमेवार्काश्वमेधवन्तः स्वेन भागधेयेनोप धावति स एवास्मा अन्ततो महायज्ञं च्यावयत्युपैनं महायज्ञो नमति॥ (३९)

इन्द्रियावन्तः स्वेन भागधेयेनोप धावति सौर्कवन्तः स्वेन भागधेयेनेवेन्द्रायास्मान्मृधोऽस्मे सुप्त च॥ [७]

इन्द्रायान्वृजवे पुरोडाशमेकादशकपालं निर्वपेद्दामकाम इन्द्रमेवान्वृजुः स्वेन भागधेयेनोप धावति स एवास्मै सजाताननुकान्करोति ग्राम्यैव भवतीन्द्रायै चरुं निर्वपेद्यस्य सेनाऽसशितेव स्यादिन्द्राणी वै सेनायै देवतेन्द्राणीमेव स्वेन भागधेयेनोप धावति सैवास्य सेना सः श्यति बल्वजानपी - (४०)

क्षेत्रे सन्नद्धेद्रौयत्राधिष्कत्रा न्यमैहत्ततो बल्वंजा उदतिष्ठन्गवांमेवैनं न्यायमपिनीय गा  
वेदयतीन्द्राय मन्युमते मनस्वते पुरोडाशमेकादशकपालं निर्वपेत्सङ्ग्रामे सं यत्त इन्द्रियेण  
वै मन्युना मनसा सङ्ग्रामं जयतीन्द्रमेव मन्युमन्तं मनस्वन्तुः स्वेन भागधेयेनोप धावति  
स एवास्मिन्निन्द्रियं मन्युं मनो दधाति जयति तः (४१)

सङ्ग्राममेतामेव निर्वपेद्यो हतमनाः स्वयं पाप इव स्यादेतानि हि वा  
एतस्मादपेक्षान्तान्यथेष हतमनाः स्वयं पाप इन्द्रमेव मन्युमन्तं मनस्वन्तुः स्वेन  
भागधेयेनोप धावति स एवास्मिन्निन्द्रियं मन्युं मनो दधाति न हतमनाः स्वयं पापो  
भवतीन्द्राय दात्रे पुरोडाशमेकादशकपालं निर्वपेद्यः कामयेत दानकामा मे प्रजाः  
स्युः (४२)

रितीन्द्रमेव दातारः स्वेन भागधेयेनोप धावति स एवास्मै दानकामाः प्रजाः करोति  
दानकामा अस्मै प्रजा भवन्तीन्द्राय प्रदात्रे पुरोडाशमेकादशकपालं निर्वपेद्यस्मै प्रत्तमिव  
सन्न प्रदीयेतेन्द्रमेव प्रदातारः स्वेन भागधेयेनोप धावति स एवास्मै प्रदापयतीन्द्राय  
सुत्राम्णो पुरोडाशमेकादशकपालं निर्वपेदपरुद्धो वा- (४३)

ऽपरुद्धमानो वेन्द्रमेव सुत्रामाणः स्वेन भागधेयेनोप धावति स एवैनं त्रायते-  
ऽनपरुद्धो भवतीन्द्रो वै सदृङ् देवताभिरासीत्स न व्यावृत्तमगच्छत्स प्रजापतिमुपा-  
धावत्तस्मा एतमैन्द्रमेकादशकपालं निर्वपेत्तेनैवास्मिन्निन्द्रियमदधाच्छक्रो याज्यानुवाक्यौ  
अकरोद्वज्रो वै शक्रो स एनं वज्रो भूत्या ऐन्ध (४४)

सोऽभवत्सोऽबिभेद्वृतः प्र मा धक्ष्यतीति स प्रजापतिं पुनरुपाधावत्स प्रजापतिः शक्र्य  
अधि रेवतीं निरमिमीत शान्त्या अप्रदाहाय योऽलङ् श्रियै सन्त्सदृङ्खन्मानैः स्यात्तस्मा  
एतमैन्द्रमेकादशकपालं निर्वपेदिन्द्रमेव स्वेन भागधेयेनोप धावति स एवास्मिन्निन्द्रियं  
दधाति रेवतीं पुरोनुवाक्या भवति शान्त्या अप्रदाहाय शक्रो याज्या वज्रो वै शक्रो स  
एनं वज्रो भूत्या इन्धे भवत्येव॥ (४५)

अपि तः स्युर्वैन्ध भवति चतुर्दश च॥

[८]

आग्नावैष्णवमेकादशकपालं निर्वपेदभिचरन्त्सरस्वत्याज्यभागा स्याद्वारहस्पत्य-  
श्चर्यदाग्नावैष्णव एकादशकपालो भवत्यग्निः सर्वा देवता विष्णुर्यज्ञो देवताभिश्चैवैनं

यज्ञेन चाम्भिरति सरस्वत्याज्यभागा भवति वाग्वै सरस्वती वाचैवैनमभिरति  
बारहस्पत्यश्चरुर्भवति ब्रह्म वै देवानां बृहस्पतिर्ब्रह्मणैवैनमभिरति (४६)

प्रति वै पुरस्तादभिरन्तमभिरन्ति द्वे द्वे पुरोनुवाक्ये कुर्यादतिप्रयुक्त्या एतयैव  
यजेताभिर्यमाणो देवताभिरेव देवताः प्रतिचरति यज्ञेन यज्ञं वाचा वाचं ब्रह्मणा  
ब्रह्म स देवताश्चैव यज्ञं च मध्यतो व्यवसर्पति तस्य न कुतश्चनोपाव्याधो भवति  
नैनमभिरन्त्यस्तृणुत आग्नावैष्णवमेकादशकपालं निर्वपेद्यं यज्ञो नो- (४७)

पुनर्मेदग्निः सर्वा देवता विष्णुर्यज्ञोऽग्निं चैव विष्णुं च स्वेन भागधेयेनोप धावति  
तावेवास्मै यज्ञं प्रयच्छत उपैनं यज्ञो नमत्याग्नावैष्णवं घृते चरुं निर्वपेच्चक्षुष्कामोऽग्नेर्वै  
चक्षुषा मनुष्या वि पश्यन्ति यज्ञस्य देवा अग्निं चैव विष्णुं च स्वेन भागधेयेनोप धावति  
तावेवा- (४८)

स्मिञ्चक्षुर्धत्तश्चक्षुष्मानेव भवति धेन्वै वा एतद्रेतो यदाज्यमनुहुहस्तण्डुला मिथुनादेवास्मै  
चक्षुः प्रजनयति घृते भवति तेजो वै घृतं तेजश्चक्षुस्तेजसैवास्मै तेजश्चक्षुरवरुन्ध इन्द्रियं  
वै वीर्यं वृद्धे भ्रातृव्यो यजमानोऽयजमानस्याद्धरकल्पां प्रति निर्वपेद्भ्रातृव्ये यजमाने  
नास्यैन्द्रियं (४९)

वीर्यं वृद्धे पुरा वाचः प्रवदितो निर्वपेद्यावत्येव वाक्तामप्रोदितां भ्रातृव्यस्य वृद्धे तामस्य  
वाचं प्रवदन्तीमन्या वाचोऽनु प्रवदन्ति ता इन्द्रियं वीर्यं यजमाने दधत्याग्नावैष्णवमष्टा-  
कपालं निर्वपेत्प्रातः सवनस्याकाले सरस्वत्याज्यभागा स्याद्बारहस्पत्यश्चरुर्दष्टाकपालो  
भवत्यष्टाक्षरा गायत्री गायत्रं प्रातः सवनं प्रातः सवनमेव तेनाऽऽप्रो- (५०)

त्याग्नावैष्णवमेकादशकपालं निर्वपेन्माध्यन्दिनस्य सवनस्याकाले सरस्वत्याज्यभागा  
स्याद्बारहस्पत्यश्चरुर्दकादशकपालो भवत्येकादशाक्षरा त्रिष्टुष्टुभं माध्यन्दिनं सवनं  
माध्यन्दिनमेव सवनं तेनाऽऽप्रोत्याग्नावैष्णवं द्वादशकपालं निर्वपेत्तृतीयसवनस्याकाले  
सरस्वत्याज्यभागा स्याद्बारहस्पत्यश्चरुर्द्वादशकपालो भवति द्वादशाक्षरा जगेती जागंत  
तृतीयसवनं तृतीयसवनमेव तेनाऽऽप्रोति देवताभिरेव देवताः (५१)

प्रतिचरति यज्ञेन यज्ञं वाचा वाचं ब्रह्मणा ब्रह्म कपालैरेव छन्दाः स्यात्प्रोति पुरोडाशैः  
सवनानि मैत्रावरुणमेककपालं निर्वपेद्वायै काले यैवासौ भ्रातृव्यस्य वशाऽनुबन्ध्या सो

एवैषैतस्यैकंकपालो भवति नहि कपालैः पशुमरहृत्यासुम्॥ (५२)

ब्रह्मणैवैनमभिचरति यज्ञो न तावेवास्थैन्द्रियमाप्नोति देवताः सुसत्रिश्शब्दः॥ [९]

असावादित्यो न व्यरोचत तस्मै देवाः प्रायश्चित्तिमैच्छन्तस्मा एतः सोमारौद्रं चरुं निर्वपन्तेनैवास्मिन्नुचमदधुर्यो ब्रह्मवर्चसकामः स्यात्तस्मा एतः सोमारौद्रं चरुं निर्वपेत्सोमं चैव रुद्रं च स्वेन भागधेयेनोप धावति तावेवास्मिन्ब्रह्मवर्चसन्धत्तो ब्रह्मवर्चस्यैव भवति तिष्यापूर्णमासे निर्वपेद्भुद्रो- (५३)

वै तिष्यः सोमः पूर्णमासः साक्षादेव ब्रह्मवर्चसमवरुन्धे परिश्रिते याजयति ब्रह्मवर्चसस्य परिगृहीत्यै श्वेतायै श्वेतवत्सायै दुग्धं मथितमाज्यं भवत्याज्यं प्रोक्षणमाज्येन मार्जयन्ते यावदेव ब्रह्मवर्चसं तत्सर्वं करोत्यति ब्रह्मवर्चसं क्रियत इत्याहुरीश्वरो दुश्कर्मा भवितोरिति मानवी ऋचौ धार्ये कुर्याद्यद्वै किं च मनुरवदत्तद्भेषजं (५४)

भेषजमेवासमै करोति यदि बिभीयादुश्कर्मा भविष्यामीति सोमापौष्णं चरुं निर्वपेत्सौम्यो वै देवतया पुरुषः पौष्णाः पशवः स्वयैवासमै देवतया पशुभिस्त्वचं करोति न दुश्कर्मा भवति सोमारौद्रं चरुं निर्वपेत्प्रजाकामः सोमो वै रेतोधा अग्निः प्रजानां प्रजनयिता सोमं एवासमै रेतो दधात्यग्निः प्रजां प्रजनयति विन्दते (५५)

प्रजाः सोमारौद्रं चरुं निर्वपेदभिचरन्सौम्यो वै देवतया पुरुष एष रुद्रो यदग्निः स्वाया एवैनं देवतायै निष्क्रीय रुद्रायापि दधाति ताजगार्तिमाच्छति सोमारौद्रं चरुं निर्वपेज्ज्योगामयावी सोमं वा एतस्य रसो गच्छत्यग्निः शरीरं यस्य ज्योगामयति सोमादेवास्य रसं निष्क्रीणात्यग्नेः शरीरमुत यदी- (५६)

तासुर्भवति जीवत्येव सोमारुद्रयोर्वा एतं ग्रसितं होता निष्खिन्दति स ईश्वर आर्तिमार्तोरनङ्गान् होत्रा देयो वह्निर्वा अनङ्गान् वह्निरहोता वह्निनैव वह्निमात्मानं स्पृणोति सोमारौद्रं चरुं निर्वपेद्यः कामयेत स्वऽस्मा आयतने भ्रातृव्यं जनयेयमिति वेदिं परिगृह्याद्धमुद्धन्याद्धं नार्द्धं बर्हिषः स्तृणीयाद्धं नार्द्धमिच्छस्याभ्यादद्याद्धं न स्व एवास्मा आयतने भ्रातृव्यं जनयति॥ (५७)

रुद्रो भेषजं विन्दते यदि स्तृणीयाद्धं द्वादश च॥ [१०]

ऐन्द्रमेकादशकपालं निर्वपेन्मारुतं सप्तकपालं ग्रामकाम इन्द्रं चैव मरुतंश्च स्वेन भागधेयेनोप धावति त एवास्मै सजातान्प्रयच्छन्ति ग्राम्येव भवत्याहवनीयं ऐन्द्रमधिश्चयति गार्हपत्ये मारुतं पापवस्यसस्य विधृत्यै सप्तकपालो मारुतो भवति सप्तगणा वै मरुतो गणश एवास्मै सजातानवरुन्धेऽनूच्यमान आसादयति विशमेवा- (५८)

स्मा अनुवर्त्मानं करोत्येतामेव निर्वपेद्यः कामयेत क्षत्राय च विशे च समदं दद्यामित्यैन्द्रस्यावद्यन्ब्रूयादिन्द्रायानु ब्रूहीत्याश्राव्य ब्रूयान्मरुतो यजेति मारुतस्यावद्यन्ब्रूयान्मरुद्धोऽनुब्रूहीत्याश्राव्य ब्रूयादिन्द्रं यजेति स्व एवैभ्यो भागधेये समदं दधाति वितृहाणास्तिष्ठन्त्येतामेव (५९)

निर्वपेद्यः कामयेत कल्पैरन्निति यथादेवतमवदाय यथादेवतं यजेद्भागधेयेनैवैनान् यथायथं कल्पयति कल्पन्त एवैन्द्रमेकादशकपालं निर्वपेद्वैश्वदेवं द्वादशकपालं ग्रामकाम इन्द्रं चैव विश्वाःश्च देवान्स्वेन भागधेयेनोप धावति त एवास्मै सजातान्प्रयच्छन्ति ग्राम्येव भवत्यैन्द्रस्यावदाय वैश्वदेवस्यावद्येदथैन्द्रः स्यो- (६०)

परिष्ठादिन्द्रियेणैवास्मा उभयतः सजातान्परिगृह्णात्युपाधाय्यपूर्वयं वासो दक्षिणा सजातानामुपहित्यै पृश्नियै दुग्धे प्रैयङ्गवं चरुं निर्वपेन्मरुद्धो ग्रामकामः पृश्नियै वै पयंसो मरुतो जाताः पृश्नियै प्रियङ्गवो मारुताः खलु वै देवतया सजाता मरुत एव स्वेन भागधेयेनोप धावति त एवास्मै सजातान्प्रयच्छन्ति ग्राम्येव भवति प्रियवती याज्यानुवाक्यै (६१)

भवतः प्रियमेवैनं समानानां करोति द्विपदा पुरोनुवाक्या भवति द्विपदं एवावरुन्धे चतुष्पदा याज्या चतुष्पद एव पशूनवरुन्धे देवासुराः सं यत्ता आसन्ते देवा मिथो विप्रिया आसन्ते ३ऽन्योन्यस्मै ज्यैष्ठ्यायातिष्ठमानाश्चतुर्धा व्यक्रामन्नृग्विर्वसुभिः सोमो रुद्रैरिन्द्रो मरुद्भिर्वरुण आदित्यैः स इन्द्रः प्रजापतिमुपाधावत्तमे- (६२)

तया संज्ञान्याऽयाजयद्ग्नये वसुमते पुरोडाशमष्टाकपालं निरवपथ्सोमाय रुद्रवते चरुमिन्द्राय मरुत्वते पुरोडाशमेकादशकपालं वरुणायाऽऽदित्यवते चरुं ततो वा इन्द्रं देवा ज्यैष्ठ्यायाभि समजानत यः समानैर्मिथो विप्रियः स्यात्तमेतया संज्ञान्या याजयेद्ग्नये वसुमते पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेथ्सोमाय रुद्रवते चरुमिन्द्राय मरुत्वते पुरोडाशमेकादश-

कपालं वरुणायाऽऽदित्यवते चरुमिन्द्रमेवैनं भूतं ज्यैष्ठ्याय समाना अभिसञ्ज्ञानते वसिष्ठः  
समानानां भवति॥ (६३)

विशंमेव तिष्ठन्त्येतामेवाथेन्द्रस्य याज्यानुवाक्ये तं वरुणाय चतुर्दश च॥ [११]

हिरण्यगर्भ आपो ह यत्प्रजापते। स वेद पुत्रः पितरं स मातरं स सूनुर्भुवश्स  
भुवत्पुनर्मघः। स द्यामौर्णोदन्तरिक्षं स सुवः स विश्वा भुवो अभवश्स आऽभवत्।  
उदुत्यं चित्रम्। सप्रलवत्रवीयसाऽग्ने द्युम्नेन सं यता। बृहत्तन्थ भानुना। निकाव्या वेधसः  
शश्वतस्करुहस्ते दधानो - (६४)

नर्या पुरुणि। अग्निर्भुवद्रयिपती रयीणां सत्रा चक्राणो अमृतानि विश्वा।  
हिरण्यपाणिमृतये सवितारमुप ह्वये। स चेत्ता देवता पदम्। वाममद्य सवितर्वाममु श्वो  
दिवेदिवे वाममस्मभ्यं सावी। वामस्य हि क्षयस्य देव भूरैरया धिया वामभार्जः स्याम।  
बडित्था पर्वतानां खिद्रं बिभर्षि पृथिवि। प्र या भूमि प्रवत्वति म्हा जिनोषि (६५)

महिनि। स्तोमासस्त्वा विचारिणि प्रतिष्ठोभन्त्यक्तुभिः। प्र या वाजं न हेषन्तं  
पेरुमस्यस्यर्जुनि। ऋदूदरेण सरख्या सचेय यो मा न रिष्यैर्द्वयश्च पीतः। अयं यः सोमो  
न्यधाय्यस्मे तस्मा इन्द्रं प्रतिरमेम्यच्छं। आपान्तमन्युस्तृपलंप्रभर्मा धुनिः शिमीवाञ्छरुमां  
ऋजीषी। सोमो विश्वान्यतसा वनानि नार्वागिन्द्रं प्रतिमानानि देभुः। प्र (६६)

सुवानः सोमं ऋतयुश्चिकेतेन्द्राय ब्रह्म जमदग्निरर्चन्। वृषा यन्तासि शवंसस्तु-  
रस्यान्तर्यच्छं गृणते धर्त्रं दृहं। सबाधस्ते मदं च शुष्मयं च ब्रह्म नरो ब्रह्मकृतः सपर्यन्त।  
अर्को वा यत्तुरते सोमंचक्षास्तत्रेदिन्द्रो दधते पृथ्सु तुर्याम्। वर्षद्वे विष्णवांस आ कृणोमि  
तन्मे जुषस्व शिपिविष्ट हव्यम्। (६७)

वर्धन्तु त्वा सुष्टुतयो गिरो मे यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः। प्र तत्तं अद्य शिपिविष्ट  
नामार्यः शंसामि वयुनानि विद्वान्। तं त्वा गृणामि तवसमतवीयान्क्षयन्तमस्य रजंसः  
पराके। किमित्तं विष्णो परिचक्ष्यं भूत्प्रयद्वंक्षे शिपिविष्टो अस्मि। मा वर्षो अस्मदपंगूह  
एतद्यदन्यरूपः समिथे बभूथ। (६८)

अग्ने दा दाशुषे रयिं वीरवन्तं परीणसम्। शिशिहि नः सूनुमतः। दा नो अग्ने शतिनो  
दाः संहस्त्रिणो दुरो न वाजं श्रुत्या अपावृधि। प्राची द्यावापृथिवी ब्रह्मणा कृधि सुवर्णं

शुक्रमुषसो विदिद्युतुः। अग्निर्दा द्रविणं वीरपैशा अग्निर्ऋषिं यः सहस्रां सनोति। अग्निर्दिवि  
हव्यमातंतानाग्नेर्धामानि विभृता पुरुत्रा। मा (६९)

नो मर्द्धीरा तू भर। घृतं न पूतं तनूररेपाः शुचि हिरण्यम्। ततै रुक्मो न रौचत  
स्वधावः। उभे सुश्चन्द्र सर्पिषो दर्वी श्रीणीष आसनि। उतो न उत्पुपूर्या उक्थेषु शवसस्पत  
इषः स्तोतृभ्य आ भर। वायो शतं हरीणां युवस्व पोष्याणाम्। उत वा ते सहस्रिणो  
रथ आ यातु पाजसा। प्र याभिर्- (७०)

यासि दाश्वाः समच्छां नियुद्धिर्वायविष्टये दुरोणे। नि नो रयिः सुभोजसं युवेह नि  
वीरवद्भव्यमश्वियं च राधः। रेवतीर्नः सधमाद् इन्द्रं सन्तु तुविवाजाः। क्षुमन्तो याभिर्मदेमा  
रेवाः इद्रेवतः स्तोता स्यात्त्वावतो मघोनः। प्रेदु हरिवः श्रुतस्य॥ (७१)

जिनोषि देभुः प्र हव्यं बभूथ मा याभिश्चत्वारिंशच्च॥ [१२]

प्रजापतिस्ताः सृष्टा अग्नये पयिकृतेऽग्नये कामायाग्नयेऽन्नवते वैश्वानरमादित्यं चरुमेन्द्रं चरुमिन्द्रायान्वृजव आग्रावेष्णवमसौ सोमारोद्रमेन्द्रमेका-  
दशकपालं हिरण्यगर्भो द्वादश॥१२॥

प्रजापतिरग्नये कामायाभि सम्भवतो यो विद्विषाणयोरिन्द्रो सन्नद्धेदाग्रावेष्णवमुपरिष्टायासि दाश्वाः समेकंसततिः॥७१॥

प्रजापतिः प्रेदु हरिवः श्रुतस्य॥

हरिः ॐ॥

॥कृष्ण-यजुर्वेदीय-तैत्तिरीय-संहितायां द्वितीयकाण्डे द्वितीयः प्रश्नः समाप्तः॥२-२॥



## ॥तृतीयः प्रश्नः॥

## ॥तैत्तिरीयसंहितायां द्वितीयकाण्डे तृतीयः प्रश्नः॥

आदित्येभ्यो भुवद्वच्चश्चरुं निर्वपेद्वृत्तिकाम आदित्या वा एतं भूत्यै प्रति नुदन्ते योऽलं भूत्यै सन्भूतिं न प्राप्नोत्यादित्यानेव भुवद्वतः स्वेन भागधेयेनोप धावति त एवैनं भूतिं गमयन्ति भवत्येवाऽऽदित्येभ्यो धारयद्वच्चश्चरुं निर्वपेदपरुद्धो वाऽपरुध्यमानो वाऽऽदित्या वा अपरोद्धार आदित्या अवगमयितार आदित्यानेव धारयद्वतः (१)

स्वेन भागधेयेनोप धावति त एवैनं विशि दध्रत्यनपरुध्यो भवत्यदितेऽनु मन्यस्वेत्यपरुध्यमानोऽस्य पदमा ददीतेयं वा अदितिरियमेवास्मै राज्यमनु मन्यते सत्याशीरित्याह सत्यामेवाऽऽशिषं कुरुत इह मन इत्याह प्रजा एवास्मै समनसः करोत्युप प्रेतं मरुत - (२)

सुदानव एना विशपतिनाभ्यमु राजानमित्याह मारुती वै विङ्गोष्ठो विशपतिर्विशैवेन ऽष्ट्रेण समर्धयति यः परस्ताद्भ्राम्यवादी स्यात्तस्य गृहाद्वीहीना हरेच्छुक्ला ऽश्च कृष्णा ऽश्च वि चिनुयाद्ये शुक्लाः स्युस्तमादित्यं चरुं निर्वपेदादित्या वै देवतया विद्विशमेवाव गच्छ- (३)

त्यवंगतास्य विडनवगत ऽ राष्ट्रमित्याहुर्ये कृष्णाः स्युस्तं वारुणं चरुं निर्वपेद्वारुणं वै राष्ट्रमुभे एव विशं च राष्ट्रं चाव गच्छति यदि नावगच्छेदिममहमादित्येभ्यो भागं निर्वपाम्यामुष्मादमुष्यै विशोऽवंगन्तोरिति निर्वपेदादित्या एवैनं भागधेयं प्रेप्सन्तो विशमव (४)

गमयन्ति यदि नावगच्छेदाश्वत्थान्मयूखान्त्सप्त मध्यमेषायामुप हन्यादिदमहमादित्यान्बध्नाम्यामुष्मादमुष्यै विशोऽवंगन्तोरित्यादित्या एवैनं बद्धवीरा विशमव गमयन्ति यदि नावगच्छेदेतमेवाऽऽदित्यं चरुं निर्वपेदिधेऽपि मयूखान्त्स नह्येदनपरुध्यमेवाव गच्छत्याश्वत्था भवन्ति मरुतां वा एतदोजो यदश्वत्थ ओजसैव विशमव गच्छति सप्त भवन्ति सप्तगणा वै मरुतो गणश एव विशमव गच्छति॥ (५)

धारयद्वतो मरुतो गच्छति विशमवेतदष्टादश च॥ [१]

देवा वै मृत्योरविभयुस्ते प्रजापतिमुपाधावन्तेभ्य एतां प्राजापत्या ऽ शतकृष्णलां निरवपत्तयैवैष्वमृतमदधाद्यो मृत्योर्बिभीयात्तस्मा एतां प्राजापत्या ऽ शतकृष्णलां

निर्वपेत्प्रजापतिमेव स्वेन भागधेयेनोप धावति स एवास्मिन्नायुर्दधाति सर्वमायुरेति शतकृष्णला भवति शतायुः पुरुषः शतेन्द्रिय आयुष्येवेन्द्रिये (६)

प्रति तिष्ठति घृते भवत्यायुर्वै घृतममृतं हिरण्यमायुश्चैवास्मां अमृतं च समीचीं दधाति चत्वारिचत्वारि कृष्णलान्यव द्यति चतुरवत्तस्याऽऽस्या एकधा ब्रह्मण उप हरत्येकधैव यजमान आयुर्दधात्यसावादित्यो न व्यरोचत तस्मै देवाः प्रायश्चित्तिमैच्छन्तस्मा एतं सौर्यं चरुं निरवपन्तेनैवास्मि- (७)

त्रुचमदधुर्यो ब्रह्मवर्चसकामः स्यात्तस्मा एतं सौर्यं चरुं निर्वपेदमुमेवाऽऽदित्यं स्वेन भागधेयेनोप धावति स एवास्मिन्ब्रह्मवर्चसं दधाति ब्रह्मवर्चस्यैव भवत्युभयतो रुक्मौ भवत उभयत एवास्मिन्नुचं दधाति प्रयाजेप्रयाजे कृष्णलं जुहोति दिग्भ्य एवास्मै ब्रह्मवर्चसमव रुन्ध आग्नेयमष्टाकपालं निर्वपेत्सावित्रं द्वादशकपालं भूम्यै (८)

चरुं यः कामयेत हिरण्यं विन्देय हिरण्यं मोषं नमेदिति यदाग्नेयो भवत्याग्नेयं वै हिरण्यं यस्यैव हिरण्यं तेनैवैनद्विन्दते सावित्रो भवति सवितृप्रसूत एवैनद्विन्दते भूम्यै चरुर्भवत्यस्यामेवैनद्विन्दत उपैतं हिरण्यं नमति वि वा एष इन्द्रियेण वीर्येण ध्रियते यो हिरण्यं विन्दत एता- (९)

मेव निर्वपेद्विरण्यं वित्त्वा नेन्द्रियेण वीर्येण व्युध्यत एतामेव निर्वपेद्यस्य हिरण्यं नश्येद्यदाग्नेयो भवत्याग्नेयं वै हिरण्यं यस्यैव हिरण्यं तेनैवैनद्विन्दति सावित्रो भवति सवितृप्रसूत एवैनद्विन्दति भूम्यै चरुर्भवत्यस्यां वा एतन्नश्यति यन्नश्यत्यस्यामेवैनद्विन्दतीन्द्र- (१०)

स्त्वष्टुः सोममभीषहापिबत्स विष्वङ्वाच्छ्रुत्स इन्द्रियेण सोमपीथेन व्याध्यत स यदूर्ध्वमुदवमीत्ते श्यामाकां अभवन्त्स प्रजापतिमुपाधावत्तस्मा एतं सोमेन्द्रं श्यामाकं चरुं निरवपत्तेनैवास्मिन्निन्द्रियं सोमपीथमदधाद्वि वा एष इन्द्रियेण सोमपीथेन ध्रियते यः सोमं वर्मिति यः सोमवामी स्यात्तस्मा- (११)

एतं सोमेन्द्रं श्यामाकं चरुं निर्वपेत्सोमं चैवेन्द्रं च स्वेन भागधेयेनोप धावति तावेवास्मिन्निन्द्रियं सोमपीथं धत्तो नेन्द्रियेण सोमपीथेन व्युध्यते यश्चसौम्यो भवति सोमपीथमेवाव रुन्धे यदैन्द्रो भवतीन्द्रियं वै सोमपीथ इन्द्रियमेव सोमपीथमव रुन्धे श्यामाको भवत्येष वाव स सोमः (१२)

साक्षादेव सौमपीथमव रुन्धेऽग्नये दात्रे पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेदिन्द्राय प्रदात्रे पुरोडाशमेकादशकपालं पशुकामोऽग्निरेवास्यै पशून्प्रजनयति वृद्धानिन्द्रः प्र यच्छति दधि मधु घृतमापो धाना भवन्त्येतद्वै पशूनां रूपं रूपेणैव पशूनव रुन्धे पञ्चगृहीतं भवति पाङ्का हि पशवो बहुरूपं भवति बहुरूपा हि पशवः (१३)

समृद्धौ प्राजापत्यं भवति प्राजापत्या वै पशवः प्रजापतिरेवास्यै पशून्प्र जनयत्यात्मा वै पुरुषस्य मधु यन्मध्वग्नौ जुहोत्यात्मानमेव तद्यजमानोऽग्नौ प्र दधाति पङ्क्तौ याज्यानुवाक्ये भवतः पाङ्क्तः पुरुषः पाङ्क्ताः पशव आत्मानमेव मृत्योर्निष्क्रीयं पशूनव रुन्धे॥ (१४)

इन्द्रियंऽस्मिन्भूया एतामिन्द्रः स्यात्तस्मै सोमो बहुरूपा हि पशव एकचत्वारिंशच्च॥ [२]

देवा वै सत्रमांसतद्धिपरिमितं यशस्कामास्तेषां सोमं राजानं यशं आर्क्षुथ्स गिरिमुदैत्तमग्निरूदैत्तावग्नीषोमौ समभवतां ताविन्द्रो यज्ञविभ्रष्टोऽनु परैत्तावब्रवीद्याजयतं मेति तस्मा एतामिष्टिं निर्वपतामाग्नेयमष्टाकपालमैन्द्रमेकादशकपालं सौम्यं चरुं तयैवास्मिन्तेज - (१५)

इन्द्रियं ब्रह्मवर्चसमधत्तां यो यज्ञविभ्रष्टः स्यात्तस्मा एतामिष्टिं निर्वपेदाग्नेयमष्टाकपालमैन्द्रमेकादशकपालं सौम्यं चरुं यदाग्नेयो भवति तेजं एवास्मिन्तेन दधाति यदैन्द्रो भवतीन्द्रियमेवास्मिन्तेन दधाति यथसौम्यो ब्रह्मवर्चसं तेनाऽऽग्नेयस्य च सौम्यस्य चैन्द्रे समाश्लेषयेत्तेजश्चैवास्मिन्ब्रह्मवर्चसं च समीचीं (१६)

दधात्यग्नीषोमीयमेकादशकपालं निर्वपेद्यं कामो नोपनमैदाग्नेयो वै ब्राह्मणः स सोमं पिबति स्वामेव देवतां स्वेन भागधेयेनोप धावति सैवेन कामेन समर्धयत्युपैनं कामो नमत्यग्नीषोमीयमष्टाकपालं निर्वपेद्ब्रह्मवर्चसकामोऽग्नीषोमावेव स्वेन भागधेयेनोप धावति तावेवास्मिन्ब्रह्मवर्चसं धत्तो ब्रह्मवर्चस्येव (१७)

भवति यदष्टाकपालस्तेनाऽऽग्नेयो यच्छात्रामाकस्तेन सौम्यः समृद्धौ सोमाय वाजिनं श्यामाकं चरुं निर्वपेद्यः क्लैब्याद्विभीयाद्रेतो हि वा एतस्माद्वाजिनमपक्रामत्यथैष क्लैब्याद्विभाय सोममेव वाजिनं स्वेन भागधेयेनोप धावति स एवास्मिन्नेतो वाजिनं दधाति न क्लीबो भवति ब्राह्मणस्पत्यमेकादशकपालं निर्वपेद्द्वामकामो - (१८)

ब्रह्मणस्पतिमेव स्वेन भागधेयेनोप धावति स एवास्यै सजातान्प्र यच्छति ग्राम्येव भवति गणवती याज्यानुवाक्ये भवतः सजातैरेवैनं गणवन्तं करोत्येतामेव निर्वपेद्यः कामयेत

ब्रह्मन्विशं वि नाशयेयमिति मारुती याज्यानुवाक्ये कुर्याद्ब्रह्मन्नेव विशं वि नाशयति॥ (१९)

तेजः समीचीं ब्रह्मवर्चस्यैव ग्रामकामस्त्रिचत्वारिंशच्च॥ [३]

अर्यम्णे चरुं निर्वपेत्सुवर्गकामोऽसौ वा आदित्योऽर्यमाऽर्यमणमेव स्वेन भागधेयेनोप धावति स एवैनं सुवर्गं लोकं गमयत्यर्यम्णे चरुं निर्वपेद्यः कामयेत दानकामा मे प्रजाः स्युरित्यसौ वा आदित्योऽर्यमा यः खलु वै ददाति सौऽर्यमाऽर्यमणमेव स्वेन भागधेयेनोप धावति स एवा- (२०)

स्मै दानकामाः प्रजाः करोति दानकामा अस्मै प्रजा भवन्त्यर्यम्णे चरुं निर्वपेद्यः कामयेत स्वस्ति जनतामियामित्यसौ वा आदित्योऽर्यमाऽर्यमणमेव स्वेन भागधेयेनोप धावति स एवैनं तद्रमयति यत्र जिगमिषतीन्द्रो वै देवानामानुजावर आसीत्स प्रजापतिमुपाधावत्तस्मा एतमैन्द्रमानुषूकमेकादशकपालं नि- (२१)

रवपत्तेनैवैनमग्रं देवतानां पर्यणयद्बुधवंती अग्रवंती याज्यानुवाक्ये अकरोद्बुध्रादेवैनमग्रं पर्यणयद्यो राजन्यं आनुजावरः स्यात्तस्मा एतमैन्द्रमानुषूकमेकादशकपालं निर्वपेदिन्द्रमेव स्वेन भागधेयेनोप धावति स एवैनमग्रं समानानां परिं णयति बुध्रवंती अग्रवंती याज्यानुवाक्ये भवतो बुध्रादेवैनमग्रं- (२२)

परिं णयत्यानुषूको भवत्येषा ह्येतस्य देवता य आनुजावरः समृद्धौ यो ब्राह्मण आनुजावरः स्यात्तस्मा एतं बारहस्पत्यमानुषूकं चरुं निर्वपेद्बृहस्पतिमेव स्वेन भागधेयेनोप धावति स एवैनमग्रं समानानां परिं णयति बुध्रवंती अग्रवंती याज्यानुवाक्ये भवतो बुध्रादेवैनमग्रं परिं णयत्यानुषूको भवत्येषा ह्येतस्य देवता य आनुजावरः समृद्धौ॥ (२३)

एव निरग्रमेतस्य चत्वारिं च॥ [४]

प्रजापतेस्त्रयस्त्रिंशद्बुहितरं आसन्ताः सोमाय राज्ञेऽददात्तासां रोहिणीमुपैत्ता ईर्ष्यन्तीः पुनरगच्छन्ता अन्वैत्ताः पुनरयाचत ता अस्मै न पुनरददात्सौऽब्रवीदृतममीष्व यथा समावच्छ उपैष्याम्यथ ते पुनर्दास्यामीति स ऋतमातीत्ता अस्मै पुनरददात्तासां रोहिणीमेवोपै- (२४)

तं यक्ष्मं आर्च्छद्वाजानं यक्ष्मं आरदिति तद्राजयक्ष्मस्य जन्म यत्पापीयानभवत् तत्पापयक्ष्मस्य यज्ञायाभ्योऽविन्दत्तज्जायेन्यस्य य एवमेतेषां यक्षाणां जन्म वेद नैनमेते

यक्ष्मां विन्दन्ति स एता एव नमस्यन्नुपाधावृत्ता अब्रुवन्वरं वृणामहे समावच्छ एव न  
उपाय इति तस्मा एत- (२५)

मादित्यं चरुं निर्वपन्तेनैवैनं पापाश्चामादमुञ्चन् यः पापयक्ष्मगृहीतः स्यात्तस्मा  
एतमादित्यं चरुं निर्वपेदादित्यानेव स्वेन भागधेयेनोप धावति त एवैनं पापाश्चामान्मुञ्चन्त्यमा  
निर्वपेदमुमेवैनमाप्यायमानमन्वा प्याययति नवोनवो भवति जायमान इति पुरोनुवाक्या  
भवत्यायुरेवास्मिन्तया दधाति यमादित्या अ२शुमाप्याययन्तीति याज्यैवैनमेतया  
प्याययति॥ (२६)

एवोपेतमस्मिन्त्रयोदश च॥ [५]

प्रजापतिर्देवेभ्योऽन्नाद्यं व्यादिशत्सोऽब्रवीद्यदिमाँल्लोकानभ्यतिरिच्यातै तन्ममाँसदिति  
तदिमाँल्लोकानभ्यत्यरिच्यतेन्द्रः राजानमिन्द्रमधिराजमिन्द्रः स्वराजानं ततो वै स  
इमाँल्लोकाः स्नेधादुहत्तत् त्रिधातोस्त्रिधातुत्वं यं कामयेताऽन्नादः स्यादिति तस्मा एतं  
त्रिधातुं निर्वपेन्द्राय राज्ञे पुरोडाश- (२७)

मेकादशकपालमिन्द्रायाऽधिराजायेन्द्राय स्वराज्ञेऽयं वा इन्द्रो राजाऽयमिन्द्रो-  
ऽधिराजोऽसाविन्द्रः स्वराडिमानेव लोकान्स्वेन भागधेयेनोप धावति त एवास्मा अन्नं प्र  
यच्छन्त्यन्नाद एव भवति यथा वत्सेन प्रत्तां गां दुह एवमेवेमाँल्लोकान्प्रत्तान्काममन्नाद्यं दुह  
उत्तानेषु कपालेष्वधि श्रयत्ययातयामत्वाय त्रयः पुरोडाशा भवन्ति त्रयं इमे लोका एषां  
लोकानामास्या उत्तरउत्तरो ज्यायान्भवत्येवमिव हीमे लोकाः समृद्धौ सर्वेषामभिगमयन्नवं  
द्यत्यछम्बद्वारं व्यत्यासमन्वाहाऽनिर्दाहाय॥ (२८)

पुरोडाशत्रयः षड्विंशतिश्च॥ [६]

देवासुराः संयत्ता आसन्तां देवानसुरा अजयन्ते देवाः पराजिग्याना असुराणां  
वैश्यमुपायन्तेभ्य इन्द्रियं वीर्यमपाँक्रामत्तदिन्द्रोऽचायत्तदन्वपाँक्रामत्तदवुरुधं नाशक्रोत्तदस्मा-  
दभ्यर्षोऽचरत्स प्रजापतिमुपाधावत्तमेतया सर्वपृष्ठयाऽयाजयत्तयैवास्मिन्निन्द्रियं  
वीर्यमदधाद्य इन्द्रियकामो - (२९)

वीर्यकामः स्यात्तमेतया सर्वपृष्ठया याजयेदेता एव देवताः स्वेन भागधेयेनोप धावति  
ता एवास्मिन्निन्द्रियं वीर्यं दधति यदिन्द्राय राथन्तराय निर्वपति यदेवाग्नेस्तेजस्तदेवाव

रुन्धे यदिन्द्राय बारहताय यदेवेन्द्रस्य तेजस्तदेवाव रुन्धे यदिन्द्राय वैरूपाय यदेव सवितुस्तेजस्त- (३०)

देवाव रुन्धे यदिन्द्राय वैराजाय यदेव धातुस्तेजस्तदेवाव रुन्धे यदिन्द्राय शाकुराय यदेव मरुतां तेजस्तदेवाव रुन्धे यदिन्द्राय रैवताय यदेव बृहस्पतेस्तेजस्तदेवाव रुन्धे एतावन्ति वै तेजांसि तान्येवाव रुन्ध उत्तानेषु कपालेष्वधि श्रयत्ययातयामत्वाय द्वादश-  
कपालः पुरोडाशो - (३१)

भवति वैश्वदेवत्वाय समन्तं पर्यवद्यति समन्तमेवेन्द्रियं वीर्यं यजमाने दधाति व्यत्यासमन्वाहानिर्दाहायाश्च ऋषभो वृष्णिर्बस्तः सा दक्षिणा वृषत्वायैतयैव यजेताभिः स्यमान एताश्चेद्वा अस्य देवता अन्नमदन्त्यदन्त्युवेवास्य मनुष्याः॥ (३२)

इन्द्रियकामः सवितुस्तेजस्तत्पुरोडाशोऽष्टात्रिंशच्च॥ [७]

रजंनो वै कौण्डेयः क्रतुजितं जानंकिं चक्षुर्वन्यमयात्तस्मां एतामिष्टिं निर्वपदग्नये भ्राजंस्वते पुरोडाशमष्टाकपालं सौर्यं चरुमग्नये भ्राजंस्वते पुरोडाशमष्टाकपालं तयैवास्मिश्चक्षुरदधाद्यश्चक्षुष्कामः स्यात्तस्मां एतामिष्टिं निर्वपेदग्नये भ्राजंस्वते पुरोडाशमष्टाकपालं सौर्यं चरुमग्नये भ्राजंस्वते पुरोडाशमष्टाकपालमग्रेवै चक्षुषा मनुष्या वि (३३)

पश्यन्ति सूर्यस्य देवा अग्निं चैव सूर्यं च स्वेन भागधेयेनोप धावति तावेवास्मिश्चक्षुर्धत्तश्चक्षुष्मानेव भवति यदाग्नेयौ भवतश्चक्षुषी एवास्मिन्तत्प्रति दधाति यथ्सौर्यो नासिकां तेनाभितः सौर्यमाग्नेयौ भवतस्तस्मादभितो नासिकां चक्षुषी तस्मान्नासिकया चक्षुषी विधृते समानी याज्यानुवाक्ये भवतः समानं हि चक्षुः समृद्ध्या उदु त्यं जातवेदसं सप्त त्वा हरितो रथे चित्रं देवानामुदंगादनीकमिति पिण्डान्प्र यच्छति चक्षुरेवास्मै प्र यच्छति यदेव तस्य तत्॥ (३४)

वि ह्यष्टाविंशतिश्च॥ [८]

ध्रुवोऽसि ध्रुवोऽहं संजातेषु भूयासं धीरश्चेतां वसुविद्धुवोऽसि ध्रुवोऽहं संजातेषु भूयासमुग्रश्चेतां वसुविद्धुवोऽसि ध्रुवोऽहं संजातेषु भूयासमभिभूश्चेतां वसुविदामनमस्यामनस्य देवा ये संजाताः कुमारः समनसस्तान्हं कामये हृदा ते मां कामयन्तां हृदा तान् आमनसः कृधि स्वाहाऽऽमनम- (३५)

स्यामनस्य देवा याः स्त्रियः समनसस्ता अहं कामये हृदा ता मां कामयन्ताः हृदा ता म् आमनसः कृधि स्वाहा वैश्वदेवीः साङ्ग्रहणीं निर्वपेद्वामकामो वैश्वदेवा वै संजाता विश्वानेव देवान्त्वेन भागधेयेनोप धावति त एवास्मै सजातान्प्र यच्छन्ति ग्राम्येव भवति साङ्ग्रहणी भवति मनोग्रहणं वै सङ्ग्रहणं मन एव संजातानां (३६)

गृह्णाति ध्रुवोऽसि ध्रुवोऽहः संजातेषु भूयासमिति परिधीन्परि दधात्याशिषमेवैतामा शास्तेऽथो एतदेव सर्वं सजातेष्वधि भवति यस्यैव विदुषं एते परिधयः परिधीयन्त आमनमस्यामनस्य देवा इति तिस्र आहुतीर्जुहोत्येतावन्तो वै संजाता ये महान्तो ये क्षुल्लका याः स्त्रियस्तानेवाव रुन्धे त एनमवरुद्धा उपे तिष्ठन्ते॥ (३७)

स्वाहामनमसि सजातानां रुन्धे पञ्च च॥ [९]

यन्नवमैतन्नवनीतमभवद्यदसर्पत्तश्सर्पिर्भवद्यदप्रियत् तद-घृतमभवदश्विनोः प्राणोऽसि तस्य ते दत्तां ययौः प्राणोऽसि स्वाहेन्द्रस्य प्राणोऽसि तस्य ते ददातु यस्य प्राणोऽसि स्वाहा मित्रावरुणयोः प्राणोऽसि तस्य ते दत्तां ययौः प्राणोऽसि स्वाहा विश्वेषां देवानां प्राणोऽसि (३८)

तस्य ते ददतु येषां प्राणोऽसि स्वाहा घृतस्य धाराममृतस्य पन्थामिन्द्रेण दत्तां प्रयतां मरुद्विः। तत्त्वा विष्णुः पर्यपश्यत्तत्त्वेडा गव्यैरयत्। पावमानेन त्वा स्तोमेन गायत्रस्य वर्तन्योपाः शूर्वीर्येण देवस्त्वां सवितोऽमृजतु जीवातवे जीवनस्यायै बृहद्रथन्तरयोः स्त्वा स्तोमेन त्रिष्टुभो वर्तन्या शुक्रस्य वीर्येण देवस्त्वां सवितो- (३९)

अमृजतु जीवातवे जीवनस्याया अग्नेस्त्वा मात्रया जगत्त्रै वर्तन्याग्रयणस्य वीर्येण देवस्त्वां सवितोऽमृजतु जीवातवे जीवनस्याया इममग्र आयुषे वर्चसे कृधि प्रियः रेतो वरुण सोम राजन्। मातेवास्मा अदिते शर्म यच्छ विश्वे देवा जरदष्टिर्यथा-ऽसत्। अग्निरायुष्मान्त्स वनस्पतिभिरायुष्मान्तेन त्वायुषाऽऽयुष्मन्तं करोमि सोम आयुष्मान्त्स ओषधीभिर्यज्ञ आयुष्मान्त्स दक्षिणाभिर्ब्रह्माऽऽयुष्मत्तद्वाह्यैरायुष्मदेवा आयुष्मन्तस्तेऽमृतेन पितर आयुष्मन्तस्ते स्वधयाऽऽयुष्मन्तस्तेन त्वायुषाऽऽयुष्मन्तं करोमि॥ (४०)

विश्वेषां देवानां प्राणोऽसि त्रिष्टुभो वर्तन्या शुक्रस्य वीर्येण देवस्त्वां सवितोऽमृजतु आयुष्मान्त्सर्विः शतिश्च॥ [१०]

अग्निं वा एतस्य शरीरं गच्छति सोमः रसो वरुण एनं वरुणपाशेन गृह्णाति सरस्वतीं वाग्नाविष्णू आत्मा यस्य ज्योगामयति यो ज्योगामयावी स्याद्यो वा कामयेत सर्वमायुरियामिति तस्मा एतामिष्टिं निर्वपेदाग्नेयमष्टाकपालः सौम्यं चरुं वारुणं दशकपालः सारस्वतं चरुमाग्नवैष्णवमेकादशकपालमग्नेरेवास्य शरीरं निष्क्रीणाति सोमाद्रसं (४१)

वारुणेनैवैनं वरुणपाशान्मुञ्चति सारस्वतेन वाचं दधात्यग्निः सर्वा देवता विष्णुर्यज्ञो देवताभिश्चैवैनं यज्ञेन च भिषज्यत्युत यदीतासुर्भवति जीवत्येव यन्नवमेत्तन्नवनीतमभवदित्याज्यमवैक्षते रूपमेवास्येतन्महिमानं व्याचष्टेऽश्विनोः प्राणोऽसीत्याहाश्विनौ वै देवानां (४२)

भिषजौ ताभ्यामेवासमै भेषजं करोतीन्द्रस्य प्राणोऽसीत्याहेन्द्रियमेवास्मिन्नेतेन दधाति मित्रावरुणयोः प्राणोऽसीत्याह प्राणापानावेवास्मिन्नेतेन दधाति विश्वेषां देवानां प्राणोऽसीत्याह वीर्यमेवास्मिन्नेतेन दधाति घृतस्य धाराममृतस्य पन्थामित्याह यथायजुरेवैतत्पावमानेन त्वा स्तोमेनेत्या- (४३)

ह प्राणमेवास्मिन्नेतेन दधाति बृहद्रथन्तरयोस्त्वा स्तोमेनेत्याहौज एवास्मिन्नेतेन दधात्यग्नेस्त्वा मात्रयेत्याहाऽऽत्मानमेवास्मिन्नेतेन दधात्यृत्विजः पर्याहुर्यावन्त एवर्त्विजस्त एनं भिषज्यन्ति ब्रह्मणो हस्तमन्वारभ्य पर्याहुरेकधैव यजमान आयुर्दधति यदेव तस्य तद्धिरण्याद्- (४४)

घृतं निष्पिबत्यायुर्वै घृतममृतः हिरण्यममृतादेवायुर्निष्पिबति शतमानं भवति शतायुः पुरुषः शतेन्द्रिय आयुष्येवेन्द्रिये प्रति तिष्ठत्यथो खलु यावतीः समा एष्यन्मन्येत तावन्मानः स्यात्समृद्ध्या इममग्न आयुषे वर्चसे कृधीत्याहाऽऽयुरेवास्मिन्वर्चो दधाति विश्वे देवा जरदष्टिर्यथासदित्याह जरदष्टिमेवैनं करोत्यग्निरायुष्मानिति हस्तं गृह्णात्येते वै देवा आयुष्मन्तस्त एवास्मिन्नायुर्दधति सर्वमायुरेति॥ (४५)

रसं देवानां स्तोमेनेति हिरण्यादसदिति द्वाविंशतिश्च॥ [११]

प्रजापतिर्वरुणायाश्चमनयत्स स्वां देवतामार्च्छत्स पर्यदीर्यत स एतं वारुणं चतुष्कपालमपश्यत्तं निरवपत्ततो वै स वरुणपाशादमुच्यत वरुणो वा एतं गृह्णाति



योऽश्वं प्रतिगृह्णाति यावतोऽश्वान्प्रतिगृह्णीयात्तावतो वारुणाश्चतुष्कपालान्निर्वपेद्वरुणमेव  
स्वेन गणधेयेनोप धावति स एवैनं वरुणपाशान्मुञ्चति (४६)

चतुष्कपाला भवन्ति चतुष्पाद्व्यश्वः समृद्ध्या एकमतिरिक्तं निर्वपेद्यमेव प्रतिग्राही भवति  
यं वा नाध्येति तस्मादेव वरुणपाशान्मुच्यते यद्यपरं प्रतिग्राही स्यात्सौर्यमेककपालमनु  
निर्वपेदमुमेवाऽऽदित्यमुच्चारं कुरुतेऽपोऽवभृथमवैत्यप्सु वै वरुणः साक्षादेव वरुणमव  
यजतेऽपोनृषीयं चरुं पुनरेत्य निर्वपेदप्सुयोनिर्वा अश्वः स्वामेवैनं योनिं गमयति स  
एनं शान्त उप तिष्ठते॥ (४७)

मुञ्चति चरुं सप्तदश च॥ [१२]

या वामिन्द्रावरुणा यतव्या तनूस्तयेममंहसो मुञ्चतं या वामिन्द्रावरुणा सहस्र्या  
रक्षस्यां तेजस्यां तनूस्तयेममंहसो मुञ्चतं यो वामिन्द्रावरुणावग्नौ सामस्तं वामेतेनाव  
यजे यो वामिन्द्रावरुणा द्विपाथ्सु पशुषु चतुष्पाथ्सु गोष्ठे गृहेष्वप्स्वोषधीषु वनस्पतिषु  
सामस्तं वामेतेनाव यज इन्द्रो वा एतस्यै- (४८)

न्द्रियेणापं क्रामति वरुण एनं वरुणपाशेन गृह्णाति यः पाप्मना गृहीतो भवति यः  
पाप्मना गृहीतः स्यात्तस्मा एतामैन्द्रावरुणां पयस्यां निर्वपेदिन्द्र एवास्मिन्निन्द्रियं दधाति  
वरुण एनं वरुणपाशान्मुञ्चति पयस्यां भवति पयो हि वा एतस्मादपक्रामत्यथैष पाप्मना  
गृहीतो यत्पयस्यां भवति पय एवास्मिन्तया दधाति पयस्यां (४९)

पुरोडाशमव दधात्यात्मन्वन्तमेवैनं करोत्यथो आयतनवन्तमेव चतुर्धा व्यूहति दिक्ष्वेव  
प्रति तिष्ठति पुनः समूहति दिग्भ्य एवास्मै भेषजं करोति समूहाव द्यति यथाविद्धं  
निष्कृन्तति तादृगेव तद्यो वामिन्द्रावरुणावग्नौ सामस्तं वामेतेनाव यज इत्याह दुरिष्ठ्या एवैनं  
पाति यो वामिन्द्रावरुणा द्विपाथ्सु पशुषु सामस्तं वामेतेनाव यज इत्याहेतावतीर्वा आप  
ओषधयो वनस्पतयः प्रजाः पशव उपजीवनीयास्ता एवास्मै वरुणपाशान्मुञ्चति॥ (५०)

एतस्य पयस्यां पाति पङ्क्तिशतिश्च॥ [१३]

स प्रलवन्नि काव्येन्द्र वो विश्वतस्परीन्द्रं नरः। त्वं नः सोम विश्वतो रक्षां राजन्नघायतः।  
न रिष्येत्त्वावतः सखा। या ते धामानि दिवि या पृथिव्यां या पर्वतेष्वोषधीष्वप्सु। तेभिर्नो  
विश्वैः सुमना अहेङ्ब्राजन्त्सोमं प्रति हव्या गृभाया अग्नीषोमा सर्वेदसा सहूती वनतं

गिरः। सं देवत्रा बभूवथुः। युव- (५१)

मेतानि दिवि रौचनान्यग्निश्च सोम स्रक्तू अधत्तम्। युव९ सिन्धु९ रभिशंस्तेरवद्वादग्नी-  
षोमावमुञ्चतं गृभीतान्। अग्नीषोमाविम९ सु मे शृणुतं वृषणा हवम्। प्रति सूक्तानि हर्यतं  
भवतं दाशुषे मयः। आन्यं दिवो मातरिश्वा जभारामभ्रादन्यं परि श्येनो अद्रैः। अग्नीषोमा  
ब्रह्मणा वावृधानोरु यज्ञाय चक्रथुरु लोकम्। अग्नीषोमा हविषः प्रस्थितस्य वीत९ (५२)

हर्यतं वृषणा जुषेथाम्। सुशर्माणा स्ववंसा हि भूतमथा धत्तं यजमानाय शं योः। आ  
प्यायस्व सं तैः। गुणानां त्वा गुणपति९ हवामहे कवि कवीनामुपमश्रवस्तमम्। ज्येष्ठराजं  
ब्रह्मणां ब्रह्मणस्पत आ नः शृण्वन्नूतिभिः सीद् सादनम्। स इज्जनेन स विशा स जन्मना  
स पुत्रैर्वाजं भरते धना नृभिः। देवानां यः पितरमाविवांसति (५३)

श्रद्धामना हविषा ब्रह्मणस्पतिम्। स सुष्टुभा स ऋक्ता गणेन वल९ रुरोज  
फलिग९ रवेण। बृहस्पतिरुस्त्रिया हव्यसूदः कनिक्कदद्वावंशतीरुदाजत्। मरुतो यद्ध वो  
दिवो या वः शर्म। अर्यमा याति वृषभस्तुविष्मान्दाता वसूनां पुरुहूतो अरहन्। सहस्राक्षो  
गौत्रभिद्वज्रबाहुरस्मासु देवो द्रविणं दधातु। ये तैर्यमन्बहवो देवयानाः पन्थानो (५४)

राजन्दिव आचरन्ति। तेभिर्नो देव महि शर्म यच्छु शं न एधि द्विपदे शं चतुष्पदे।  
बुधादग्रमङ्गिरोभिर्गुणानो वि पर्वतस्य दृ९हितान्यैरत्। रुजद्रोधा९सि कृत्रिमाण्येषा९  
सोमस्य ता मद् इन्द्रश्चकार। बुधादग्रेण वि मिमाय मानैर्वज्रेण खान्यतृणन्नदीनाम्।  
वृथासृजत्पृथिभिर्दीर्घयाथैः सोमस्य ता मद् इन्द्रश्चकार। (५५)

प्र यो जज्ञे विद्वा९ अस्य बन्धुं विश्वानि देवो जनिमा विवक्ति। ब्रह्म ब्रह्मण उज्जभार  
मध्यान्नीचादुच्चा स्वधयाऽभि प्र तंस्यौ। महान्मही अस्तभायद्वि जातो द्या९ सद्य पार्थिवं  
च रजः। स बुधादाष्ट जनुषाभ्यग्रं बृहस्पतिर्देवता यस्य सम्राट्। बुधाद्यो अग्रमभ्यत्योर्जसा  
बृहस्पतिमा विवासन्ति देवाः। भिनद्वलं वि पुरो दर्दरीति कनिक्कदध्सुवरपो जिगाय॥ (५६)

युवं वीतमा विवासति पन्थानो दीर्घयाथैः सोमस्य ता मद् इन्द्रश्चकार देवा नवं च॥ [१४]

आदित्येभ्यो देवा वै मृत्योर्देवा वै सत्रमय्ये प्रजापतेभ्यस्त्रि९शत्युजापतिर्देवेभ्योऽन्नाद्यन्देवासुरास्तात्रजो द्धवोऽसि यत्रवमग्निं वै प्रजा-  
पतिर्वरुणाय या वांमिन्द्रावरुणा संप्रलवच्चतुर्दश॥१४॥

आदित्येभ्यस्त्वष्टरस्मै दानकामा एवावरुण्येऽग्निं वै संप्रलवथ्यदंश्वाशत्॥५६॥

आदित्येभ्यः सुवर्णो जिगाय॥

हरिः ॐ॥

॥कृष्ण-यजुर्वेदीय-तैत्तिरीय-संहितायां द्वितीयकाण्डे तृतीयः प्रश्नः समाप्तः॥२-३॥

## ॥चतुर्थः प्रश्नः॥

### ॥तैत्तिरीयसंहितायां द्वितीयकाण्डे चतुर्थः प्रश्नः॥

देवा मनुष्याः पितरस्तेऽन्यत आसन्नसुरा रक्षांसि पिशाचास्तेऽन्यतस्तेषां देवानामुत यदल्पं लोहितमकुर्वन्तद्रक्षांसि रात्रीभिरसुभ्रन्तान्शुब्धान्मृतानभि व्यौच्छते देवा अविदुर्यो वै नोऽयं म्रियते रक्षांसि वा इमं घ्नन्तीति ते रक्षाःस्युपांमन्नयन्त तान्यंब्रुवन् वृणामहे य- (१)

दसुराञ्जयाम तन्नः सहासदिति ततो वै देवा असुरानजयन्तेऽसुराञ्जित्वा रक्षाःस्यपानुदन्त तानि रक्षाःस्यनृतमकर्तेति समन्तं देवान्पर्यविशन्ते देवा अग्रावनाथन्त तैऽग्नये प्रवन्ते पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपन्नग्नये विबाधवन्तेऽग्नये प्रतीकवते यदग्नये प्रवन्ते निर्वपन् यान्येव पुरस्ताद्रक्षाःस्य- (२)

सन्तानि तेन प्राणुदन्त यदग्नये विबाधवन्ते यान्येवाभितो रक्षाःस्यसन्तानि तेन व्यबाधन्त यदग्नये प्रतीकवते यान्येव पश्चाद्रक्षाःस्यसन्तानि तेनापानुदन्त ततो देवा अभवन्परासुरा यो भ्रातृव्यवाःस्याथ्स स्पर्धमान एतयेष्ट्या यजेताग्नये प्रवन्ते पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेदग्नये विबाधवन्ते- (३)

ऽग्नये प्रतीकवते यदग्नये प्रवन्ते निर्वपति य एवास्माच्छ्रेयान्भ्रातृव्यस्तं तेन प्र णुदते यदग्नये विबाधवन्ते य एवैनं सदृङ्गं तेन वि बाधते यदग्नये प्रतीकवते य एवास्मात्पापीयान्तं तेनाप नुदते प्र श्रेयांसं भ्रातृव्यं नुदतेऽति सदृशं क्रामति नैनं पापीयानाप्नोति य एवं विद्वानेतयेष्ट्या यजते॥ (४)

वृणामहे यत्पुरस्ताद्रक्षांसि वपेदग्नये विबाधवन्त एवं चत्वारि च॥ [१]

देवासुराः संयत्ता आसन्ते देवा अंब्रुवन् यो नो वीर्यावत्तमस्तमनुं समारभामहा इति त इन्द्रमब्रुवन्त्वं वै नो वीर्यावत्तमोऽसि त्वामनुं समारभामहा इति सौ-ऽब्रवीत्तिस्रो मं इमास्तनुवो वीर्यावतीस्ताः प्रीणीताथासुरानभि भविष्यथेति ता वै ब्रूहीत्यंब्रुवन्त्रियमहोमुगियं विमृधेयमिन्द्रियावती- (५)

त्यंब्रवीत्त इन्द्रायाहोमुचं पुरोडाशमेकादशकपालं निर्वपन्निन्द्राय वैमृधायेन्द्रायेन्द्रियावन्ते यदिन्द्रायाहोमुचं निर्वपन्नहंस एव तेनामुच्यन्त यदिन्द्राय वैमृधाय मृधं एव

तेनापा॑घ्नतु यदिन्द्रा॑येन्द्रियाव॑न्त इन्द्रियमे॒व तेना॑ऽऽत्मन्न॑दधतु त्रय॑स्त्रि॒श॒त्कपालं॑ पुरो॒डाशं॑  
निर॑वप॒न्नय॑स्त्रि॒श॒द्वे दे॒वता॑स्ता इन्द्र॑ आ॒त्मन्न॑नु॒ समा॑रम्भयतु भू॒त्यै (६)

तां वाव दे॒वा वि॒जि॑तिमुत्त॒माम॑सुरै॒र्व्यज॑यन्तु यो भ्रातृ॑व्यवा॒न्त्स्यात्स॑ स्पर्ध॑मान ए॒तये॑ष्ट्या  
यजे॑तेन्द्रा॑या॒होमु॑चै पुरो॒डाश॑मेका॑दशकपालं॑ निर्व॑पेदिन्द्रा॑य वैमृ॑धायेन्द्रा॑येन्द्रियाव॑न्तेऽ॒हंसा॑  
वा ए॒ष गृ॑हीतो यस्मा॑च्छे॒याभ्रातृ॑व्यो यदिन्द्रा॑या॒होमु॑चै निर्व॑पत्य॒हंसा॑ ए॒व तेन॑ मुच्यते  
मृ॒धा वा ए॒षोऽभि॑षण्णो यस्मा॑त्समा॒नेष्व॒न्यः श्रेया॑नुता - (७)

ऽभ्रातृ॑व्यो यदिन्द्रा॑य वैमृ॑धाय मृ॒ध ए॒व तेनाप॑ हते यदिन्द्रा॑येन्द्रियाव॑न्त इन्द्रियमे॒व तेना॑-  
ऽऽत्मन्ध॑त्ते त्रय॑स्त्रि॒श॒त्कपालं॑ पुरो॒डाशं॑ निर्व॑पति त्रय॑स्त्रि॒श॒द्वे दे॒वता॑स्ता ए॒व यज॑मान  
आ॒त्मन्न॑नु॒ समा॑रम्भयते भू॒त्यै सा वा ए॒षा वि॒जि॑तिर्नामेष्टि॒र्य ए॒वं वि॒द्वाने॒तये॑ष्ट्या यज॑त  
उत्त॑मामे॒व वि॒जि॑तिं भ्रातृ॑व्येण॒ वि ज॑यते॥ (८)

इन्द्रियावन्ती भूत्या उत्तैकान्नपञ्चाशच्च॥

[२]

दे॒वासुराः॑ संय॑न्ता आस॒न्तेषां॑ गाय॒त्र्योजो॑ बल॑मिन्द्रि॒यं वी॒र्यं प्र॑जां प॒शून्त्सङ्गृ॑ह्यादायाप॒-  
क्र॒म्याति॑ष्ठत् तै॒ऽमन्य॑न्त यत॒रान् वा इ॒यमु॑पाव॒थ्स्यति॑ त इ॒दं भ॑विष्य॒न्तीति॑ तां व्य॑ह्वयन्त  
विश्व॑कर्म॒त्रिति॑ दे॒वा दा॑भीत्यसु॒राः सा नान्य॑तरा॒श्च नो॑पाव॑र्तत ते दे॒वा ए॒तद्य॑जुरपश्य॒न्नोर्जो॑-  
ऽसि॑ स॒हो॑ऽसि॑ बल॑मसि॑ (९)

भ्राजो॑ऽसि दे॒वानां॑ धाम॒ नामा॑सि॒ विश्व॑मसि॒ विश्वायुः॑ सर्व॑मसि॒ सर्वायु॑रभिभूरिति॒  
वाव दे॒वा असु॑राणा॒मोजो॑ बल॑मिन्द्रि॒यं वी॒र्यं प्र॑जां प॒शून्वृ॑ञ्जतु यद्गा॑य॒त्र्यप॑क्रम्याति॑ष्ठत्  
तस्मा॑दे॒तां गा॑य॒त्रीती॑ष्टि॒माहुः संव॑त्स॒रो वै गा॑य॒त्री संव॑त्स॒रो वै तद॑प॒क्रम्या॑ति॒ष्ठद्यदे॑तया  
दे॒वा असु॑राणा॒मोजो॑ बल॑मिन्द्रि॒यं वी॒र्यं (१०)

प्र॒जां प॒शून्वृ॑ञ्जतु तस्मा॑दे॒ता॒ संव॑र्ग इती॑ष्टि॒माहुर्यो॑ भ्रातृ॑व्यवा॒न्त्स्यात्स॑ स्पर्ध॑मान  
ए॒तये॑ष्ट्या यजे॑ता॒ग्नये॑ संव॑र्गाय॒ पुरो॒डाश॑म॒ष्टाक॑पालं॑ निर्व॑पेत्त॒श्रु॒तमा॑सन्नमे॒तेन॑ यजु॑षा॒ऽभि  
मृ॑शे॒दोज॑ ए॒व बल॑मिन्द्रि॒यं वी॒र्यं प्र॑जां प॒शून्भ्रातृ॑व्यस्य वृ॒द्धे भव॑त्या॒त्मना॑ परा॑स्य भ्रातृ॑व्यो  
भव॑ति॥ (११)

बलमस्येतया देवा असुराणामोजो बलमिन्द्रियं वीर्यं पञ्चत्वारिंशच्च॥

[३]

प्रजापतिः प्रजा असृजत् ता अस्मात्सृष्टाः पराचीरायन्ता यत्रावसन्ततो गर्मुददतिष्ठत् ता बृहस्पतिश्चान्ववैता५ सौऽब्रवीद्बृहस्पतिरनया॥ त्वा प्र तिष्ठान्यथ॥ त्वा प्रजा उपावर्ष्यन्तीति॥ तं प्रातिष्ठत् ततो वै प्रजापतिं प्रजा उपावर्तन्त यः प्रजाकामः स्यात् तस्मा एतं प्राजापत्यं गार्मुतं चरुं निर्वपेत्प्रजापति- (१२)

मेव स्वेन भागधेयेनोप धावति स एवास्मै प्रजां प्र जनयति प्रजापतिः पशूनसृजत् तैऽस्मात्सृष्टाः पराश्च आयन्ते यत्रावसन्ततो गर्मुददतिष्ठत् तान्पूषा चान्ववैता५ सौऽब्रवीत्पूषा- अनया मा प्र तिष्ठाय त्वा पशवं उपावर्ष्यन्तीति॥ मां प्र तिष्ठेति सोमोऽब्रवीन्मम वा - (१३)

अकृष्टपच्यमित्युभौ वां प्र तिष्ठानीत्यब्रवीत्तौ प्रातिष्ठत् ततो वै प्रजापतिं पशवं उपावर्तन्त यः पशुकामः स्यात् तस्मा एत५ सौमापौष्णं गार्मुतं चरुं निर्वपेत्सोमापूषणावेव स्वेन भागधेयेनोप धावति तावेवास्मै पशून् प्र जनयतः सोमो वै रेतोधाः पूषा पशूनां प्रजनयिता सोम एवास्मै रेतो दधाति पूषा पशून् प्र जनयति॥ (१४)

वपेत्प्रजापतिं वै दधाति पूषा ऋणिं च॥ [४]

अग्ने गोभिर्न आ गृहीन्दो पुष्ट्या जुषस्व नः। इन्द्रो धर्ता गृहेषु नः॥ सविता यः सहस्रियः स नो गृहेषु रारणत्। आ पूषा एत्वा वसु॥ धाता दंदातु नो रयिमीशानो जगतस्पतिः। स नः पूर्णेन वावनत्॥ त्वष्टा यो वृषभो वृषा स नो गृहेषु रारणत्। सहस्रेणायुतेन च॥ येन देवा अमृतं (१५)

दीर्घः श्रवो दिव्यैरयन्त। रायस्पोष त्वमस्मभ्यं गवां कुल्मिं जीवस आ युवस्व। अग्निगृहपतिः सोमो विश्ववनिः सविता सुमेधाः स्वाहा॥ अग्ने गृहपते यस्ते घृत्यो भागस्तेन सह ओज आक्रममाणाय धेहि श्रेष्ठ्यात्पथो मा योषं मूर्धा भूयासुः५ स्वाहा॥ (१६)

अमृतमष्टात्रिंशच्च॥ [५]

चित्रया यजेत पशुकाम इयं वै चित्रा यद्वा अस्यां विश्वं भूतमधि प्रजायते तेनेयं चित्रा य एवं विद्वाश्चित्रया पशुकामो यजते प्र प्रजया पशुभिर्मिथुनैर्जायते प्रैवाऽऽग्नेयेन वापयति रेतः सौम्येन दधाति रेत एव हितं त्वष्टा रूपाणि वि करोति सारस्वतौ भवत एतद्वै देव्यं मिथुनं देव्यमेवास्मै (१७)

मिथुनं मध्यतो दधाति पुष्ट्यै प्रजननाय सिनीवाल्चै चरुर्भवति वाग्वै सिनीवाली

पुष्टिः खलु वै वाक्पुष्टिमेव वाचमुपैत्यैन्द्र उत्तमो भवति तेनैव तन्मिथुनं सप्तैतानि हवींषि भवन्ति सप्त ग्राम्याः पशवः सप्ताण्याः सप्त छन्दांस्युभयस्यावरुद्धा अथैता आहुतीर्जुहोत्येते वै देवाः पुष्टिपतयस्त एवास्मिन्पुष्टिं दधति पुष्यति प्रजयां पशुभिरथो यदेता आहुतीर्जुहोति प्रतिष्ठित्यै॥ (१८)

अस्मै त एव द्वादश चा॥

[६]

मारुतमसि मरुतामोजोऽपां धारां भिन्धि रमयत मरुतः श्येनमायिनं मनोजवसं वर्षणं सुवृक्तिम्। येन शर्ध उग्रमवसृष्टमेति तदश्विना परि धत्तं स्वस्ति। पुरोवातो वर्षञ्जिन्वरावृथ्स्वाहा वातावद्वर्षन्नुग्ररावृथ्स्वाहा स्तनयन्वर्षन्भीमरावृथ्स्वाहाऽनशन्यवस्फूर्जन्दिद्युद्वर्षन्त्वेपरावृथ्स्वाहाऽतिरात्रं वर्षन्पूतिरावृथ्- (१९)

स्वाहा बहु हायमवृषादिति श्रुतरावृथ्स्वाहाऽऽतपति वर्षन्विराडावृथ्स्वाहा-वस्फूर्जन्दिद्युद्वर्षन्भूतरावृथ्स्वाहा मान्दा वाशाः शुन्ध्यूरजिराः। ज्योतिष्मतीस्तमस्वरीरुन्दतीः सुफेनाः। मित्रभृतः क्षत्रभृतः सुराष्ट्रा इह माऽवता। वृष्णो अश्वस्य सन्दानमसि वृष्ट्यै त्वोप नह्यामि॥ (२०)

पूतिरावृद्धिचत्वारिंशच्च॥

[७]

देवा वसव्या अग्ने सोम सूर्य। देवाः शर्मण्या मित्रावरुणार्यमन्त्र। देवाः सपीतयोऽपां नपादाशुहेमन्त्र। उद्रो दत्तोऽदधिं भिन्त दिवः पर्जन्यादन्तरिक्षात्पृथिव्यास्ततो नो वृष्ट्याऽवता। दिवा चित्तमः कृण्वन्ति पर्जन्येनोदवाहेन। पृथिवीं यद्व्युन्दन्ति। आ यं नरः सुदानवो ददाशुषे दिवः कोशमचुच्यवुः। वि पर्जन्याः सृजन्ति रोदसी अनु धन्वना यन्ति (२१)

वृष्टयः। उदीरयथा मरुतः समुद्रतो यूयं वृष्टिं वर्षयथा पुरीषिणः। न वो दस्त्रा उप दस्यन्ति धेनवः शुभं यातामनु रथा अवृथ्सत। सृजा वृष्टिं दिव आद्विः संमुद्रं पृण। अञ्जा असि प्रथमजा बलमसि समुद्रियम्। उन्नम्भय पृथिवीं भिन्द्धीदं दिव्यं नभः। उद्रो दिव्यस्य नो देहीशानो वि सृजा दृतिम्। ये देवा दिविभागा येऽन्तरिक्षभागा ये पृथिविभागाः। त इमं यज्ञमवन्तु त इदं क्षेत्रमा विंशन्तु त इदं क्षेत्रमनु वि विंशन्तु॥ (२२)

यन्ति देवा विंशतिश्च॥

[८]

मारुतमसि मरुतामोज इति कृष्णं वासः कृष्णतूषं परि धत्त एतद्वै वृष्ट्यै रूपं

सरूप एव भूत्वा पर्जन्यं वर्षयति रमयत मरुतः श्येनमायिनमिति पश्चाद्वातं प्रति मीवति पुरोवातमेव जनयति वर्षस्यावरुद्धौ वातनामानि जुहोति वायुर्वै वृष्ट्या ईशे वायुमेव स्वेन भागधेयेनोप धावति स एवासौ पर्जन्यं वर्षयत्यष्टौ (२३)

जुहोति चतस्रो वै दिशश्चतस्रोऽवान्तरदिशा दिग्भ्य एव वृष्टिः सम्प्र च्यावयति कृष्णाजिने सं यौति हविरेवाकरन्तर्वेदि सं यौत्यवरुद्धौ यतीनामद्यमानानां शीर्षाणि परापतन्ते खर्जुरां अभवन्तेषां रसं ऊर्ध्वोऽपतत् तानि करीराण्यभवन्सौम्यानि वै करीराणि सौम्या खलु वा आहुतिर्दिवो वृष्टिं च्यावयति यत्करीराणि भवन्ति (२४)

सौम्ययैवाऽऽहुत्या दिवो वृष्टिमव रुन्धे मधुषा सं यौत्यपां वा एष ओषधीनां रसो यन्मध्वञ्च एवौषधीभ्यो वर्षत्यथो अञ्च एवौषधीभ्यो वृष्टिं नि नयति मान्दा वाशा इति सं यौति नामधेयैरेवैना अच्छेत्यथो यथा ब्रूयादसावेहीत्येवमेवैना नामधेयैरा (२५)

च्यावयति वृष्णो अश्वस्य सन्दानमसि वृष्ट्यै त्वोपं नह्यामीत्याहु वृषा वा अश्वो वृषा पर्जन्यः कृष्ण इव खलु वै भूत्वा वर्षति रूपेणैवैनं समर्धयति वर्षस्यावरुद्धौ॥ (२६)

अष्टौ भवन्ति नामधेयैरेकात्रिंशच्च॥

[९]

देवा वसव्या देवाः शर्मण्या देवाः सपीतय इत्या बध्नाति देवताभिरेवान्वहं वृष्टिमिच्छति यदि वर्षेत् तावत्येव होतव्यं यदि न वर्षेच्छो भूते हविर्निर्वपेदहोरात्रे वै मित्रावरुणावहोरात्राभ्यां खलु वै पर्जन्यो वर्षति नक्तं वा हि दिवा वा वर्षति मित्रावरुणावेव स्वेन भागधेयेनोप धावति तावेवास्मा - (२७)

अहोरात्राभ्यां पर्जन्यं वर्षयतोऽग्नये धामच्छदे पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेन्मारुतं सप्तकपालं सौर्यमेककपालमग्निर्वा इतो वृष्टिमुदीरयति मरुतः सृष्टां नयन्ति यदा खलु वा असावादित्यो न्यङ्गश्मिभिः पर्यावर्ततेऽथ वर्षति धामच्छदिव खलु वै भूत्वा वर्षत्येता वै देवता वृष्ट्या ईशते ता एव स्वेन भागधेयेनोप धावति ता - (२८)

एवासौ पर्जन्यं वर्षयन्त्युतावर्षिष्यन्वर्षत्येव सृजा वृष्टिं दिव आद्भिः समुद्रं पुणेत्याहेमाश्चैवामूश्चापः समर्धयत्यथो आभिरेवामूरच्छैत्यज्ञा असि प्रथमजा बलमसि समुद्रियमित्याह यथायजुरेवैतदुन्नम्भय पृथिवीमिति वर्षाह्वां जुहोत्येषा वा ओषधीनां वृष्टिवनिस्त्यैव वृष्टिमा च्यावयति ये देवा दिविभागा इति कृष्णाजिनमव धूनीतीम



एवास्मै लोकाः प्रीता अभीष्टा भवन्ति॥ (२९)

अस्मै धावति ता वा एकविंशतिश्च॥ [१०]

सर्वाणि छन्दाः स्येतस्यामिष्ट्यामनूच्यानीत्याहुस्त्रिष्टुभो वा एतद्वीर्यं यत्कुदुष्णिहा जगत्यै यदुष्णिहकुकुभावन्वाहु तेनैव सर्वाणि छन्दाः स्युर्व रुन्धे गायत्री वा एषा यदुष्णिहा यानि चत्वार्यध्यक्षराणि चतुष्पाद एव ते पशवो यथा पुरोडाशे पुरोडाशोऽध्यैवमेव तद्यद्व्यध्यक्षराणि यज्जगत्या (३०)

परिदध्यादन्तं यज्ञं गमयेत् त्रिष्टुभा परिं दधातीन्द्रियं वै वीर्यं त्रिष्टुगिन्द्रिय एव वीर्यं यज्ञं प्रतिष्ठापयति नान्तं गमयत्यग्ने त्री ते वाजिना त्री षष्ठ्येति त्रिवत्या परिं दधाति सरूपत्वाय सर्वो वा एष यज्ञो यत् त्रैधातवीयं कामायकामाय प्र युज्यते सर्वेभ्यो हि कामेभ्यो यज्ञः प्रयुज्यते त्रैधातवीयेन यजेताभिचरन्त्सर्वो वा - (३१)

एष यज्ञो यत् त्रैधातवीयः सर्वेणैवेनं यज्ञेनाभि चरति स्तृणुत एवेनमेतयैव यजेताभिचर्यमाणः सर्वो वा एष यज्ञो यत् त्रैधातवीयः सर्वेणैव यज्ञेनं यजते नैनमभिचरन्त्स्तृणुत एतयैव यजेत सहस्रेण यक्ष्यमाणः प्रजातमेवेनं ददात्येतयैव यजेत सहस्रेणेजानोऽन्तं वा एष पशूनां गच्छति (३२)

यः सहस्रेण यजते प्रजापतिः खलु वै पशूनंसृजत ताः त्रैधातवीयेनैवासृजत य एवं विद्वाः त्रैधातवीयेन पशुकामो यजते यस्मादेव योनेः प्रजापतिः पशूनंसृजत तस्मादेवेनांश्मृजत उपैनमुत्तरं सहस्रं नमति देवताभ्यो वा एष आ वृश्च्यते यो यक्ष्य इत्युक्त्वा न यजते त्रैधातवीयेन यजेत सर्वो वा एष यज्ञो - (३३)

यत् त्रैधातवीयः सर्वेणैव यज्ञेनं यजते न देवताभ्य आ वृश्च्यते द्वादशकपालः पुरोडाशो भवति ते त्रयश्चतुष्कपालास्त्रिः षमृद्धत्वाय त्रयः पुरोडाशा भवन्ति त्रय इमे लोका एषां लोकानामात्या उत्तरउत्तरो ज्यायान्भवत्येवमिव हीमे लोका यवमयो मध्यं एतद्वा अन्तरिक्षस्य रूपः समृद्धौ सर्वेषामभिगमयन्नवं द्यत्यलम्बद्वारः हिरण्यं ददाति तेज एवा- (३४)

वं रुन्धे तार्प्यं ददाति पशूनेवावं रुन्धे धेनुं ददात्याशिषं एवावं रुन्धे साम्नो वा एष वर्णो यद्धिरण्यं यजुषां तार्प्यमुक्थामदानां धेनुरेतानेव सर्वान् वर्णानव रुन्धे॥ (३५)

जगत्याऽभिचरन्मर्षो वै गच्छति युजस्तेजं एव त्रिशब्धं॥ [११]

त्वष्टा॑ ह॒तपु॑त्रो वीन्द्र॑ सोम॒माह॑रत् तस्मिन्निन्द्र॑ उपहृ॒वमै॑च्छत् तं नोपा॑ह्वयत् पु॒त्रं मे॑-  
ऽवधी॑रिति स य॒ज्ञवेश॑सं कृ॒त्वा प्रा॒सहा सोम॑मपिबत् तस्य॒ यद॒त्यशि॑ष्यत् तत्त्वष्टा॑हवनीयमु॒प-  
प्राव॑र्तय॒त्स्वाहेन्द्र॑शत्रुर्वध॒स्वेति॑ स याव॑दूर्ध्वः प॒रावि॑ध्यति ताव॑ति स्व॒यमे॒व व्य॑रमत् यदि॒  
वा ताव॑त्प्रवण- (३६)

मासी॑द्यदि॒ वा ताव॑दध्य॒ग्रेरासी॑त्स सम्भ॑वन्न॒ग्नीषोमा॑व॒भि सम॑भव॒त्स इ॑षुमा॒त्रमि॑षुमा॒त्रं  
विष्व॑ङ्मुवर्धत् स इ॒माल्लो॑कान॒वृणो॑द्यदि॒माल्लो॑कान॒वृणो॑त् तद्वृ॒त्रस्य॑ वृ॒त्रत्वं तस्मा॑दिन्द्रो॒-  
ऽबिभे॑दपि त्वष्टा॒ तस्मै॑ त्वष्टा॒ वज्र॑मसिञ्चत् तपो॒ वै स वज्र॑ आसीत् तमु॒द्यन्तु॑ नाश॒क्रोदथ॑  
वै तर्हि॑ विष्णु॑- (३७)

र॒न्या दे॒वता॑सी॒त्सोऽब्र॑वीद्विष्ण॒वेही॑दमा ह॑रिष्यावो येना॒यमि॑दमिति॒ स विष्णु॑स्त्रेधाऽऽ-  
त्मानं॑ वि न्य॒धत् पृ॒थिव्यां॑ तृतीय॒मन्तरि॑क्षे तृतीयं॑ दि॒वि तृतीय॑मभिपर्याव॒र्ताद्य॑बिभेद्यत्पृ॒थिव्यां॑  
तृतीय॑मासीत् तेनेन्द्रो॒ वज्र॑मुद॒यच्छ॑द्विष्ण॒वनु॑स्थितः सोऽब्र॑वीन्मा मे प्र हार॑स्ति वा इदं (३८)

मयि॑ वीर्यं॒ तत्ते॒ प्र दा॑स्यामीति॒ तदस्मै॑ प्रायच्छत् तत् प्रत्य॑गृह्णा॒दधा॑ मेति॒ तद्विष्ण॑वेति॒  
प्रायच्छत्॑ तद्विष्णुः प्रत्य॑गृह्णा॒दस्मास्विन्द्र॑ इन्द्रि॒यं द॑धात्विति॒ यदन्तरि॑क्षे तृतीय॑मासीत् तेनेन्द्रो॒  
वज्र॑मुद॒यच्छ॑द्विष्ण॒वनु॑स्थितः सोऽब्र॑वीन्मा मे प्र हार॑स्ति वा इदं (३९)

मयि॑ वीर्यं॒ तत्ते॒ प्र दा॑स्यामीति॒ तदस्मै॑ प्रायच्छत् तत्प्रत्य॑गृह्णा॒द् द्विर्मा॑धा इति॒ तद्विष्ण॑वेति॒  
प्रायच्छत्॑ तद्विष्णुः प्रत्य॑गृह्णा॒दस्मास्विन्द्र॑ इन्द्रि॒यं द॑धात्विति॒ यद्वि॒वि तृतीय॑मासीत् तेनेन्द्रो॒  
वज्र॑मुद॒यच्छ॑द्विष्ण॒वनु॑स्थितः सोऽब्र॑वीन्मा मे प्र हा॒र्येना॑ह- (४०)

मि॒दमस्मि॑ तत्ते॒ प्र दा॑स्यामीति॒ त्वी (३) इत्य॑ब्रवीत्सन्धान्तु सं द॑धावहै त्वामे॒व प्र  
वि॑शानीति॒ यन्मां प्र॑विशेः किं मां भु॒ञ्ज्या इत्य॑ब्रवीत् त्वामे॒वेन्धी॑य तव भो॒गाय॑ त्वां प्र  
वि॑शेयमित्य॑ब्रवीत्तं वृ॒त्रः प्रावि॑शदुद॒रं वै वृ॒त्रः क्षु॒त्खलु॑ वै म॒नुष्य॑स्य भ्रातृ॒व्यो य - (४१)

ए॒वं वेद॑ हन्ति क्षु॒धं भ्रातृ॑व्यं तदस्मै॒ प्रायच्छत्॑ तत्प्रत्य॑गृह्णात् त्रि॒र्मा॑धा इति॒ तद्विष्ण॑वेति॒  
प्रायच्छत्॑ तद्विष्णुः प्रत्य॑गृह्णा॒दस्मास्विन्द्र॑ इन्द्रि॒यं द॑धात्विति॒ यत् त्रिः प्रायच्छत्॑ त्रिः  
प्रत्य॑गृह्णात् तत् त्रि॒धातो॑स्त्रिधातु॒त्वं यद्विष्णु॑र॒न्वति॑ष्ठत् विष्ण॑वेति॒ प्रायच्छत्॑ तस्मा॑दैन्द्रा-  
वैष्ण॑वः ह॒विर्भव॑ति॒ यद्वा इ॒दं किं च॑ तदस्मै॒ तत्प्रायच्छ॑दृचः सामा॑नि॒ यजू॑षि स॒हस्रं॑ वा

अस्मै तत्प्रायच्छत् तस्मात्सहस्रदक्षिणम्॥ (४२)

प्रवृणं विष्णुर्वा इदमिदम् यो भवत्येकविंशतिश्च॥ [१२]

देवा वै राज्ञ्याञ्जायमानादबिभयुस्तन्तरेव सन्तं दाम्नाऽपौम्भन्त्स वा एषोऽपौब्धो जायते यद्राज्यो यद्वा एषोऽनपोब्धो जायेत वृत्रान्धश्चरेद्यं कामयेत राज्ञ्यमनपोब्धो जायेत वृत्रान्धश्चरेदिति तस्मा एतमैन्द्राबारहस्पत्यं चरुं निर्वपेद्देन्द्रो वै राज्ञ्यो ब्रह्म बृहस्पतिर्ब्रह्मणैवेनं दाम्नोऽपोम्भनान्मुञ्चति हिरण्मयं दाम् दक्षिणा साक्षादेवेनं दाम्नोऽपोम्भनान्मुञ्चति॥ (४३)

एनं द्वादश च॥ [१३]

नवोनवो भवति जायमानोऽह्नां केतुरुषसामेत्यग्रे। भागं देवेभ्यो वि दधात्यायन् प्र चन्द्रमास्तिरति दीर्घमायुः। यमादित्या अश्शुमाप्याययन्ति यमक्षितमक्षितयः पिबन्ति। तेन नो राजा वरुणो बृहस्पतिरा प्याययन्तु भुवनस्य गोपाः। प्राच्यां दिशि त्वमिन्द्रासि राजोतोदीच्यां वृत्रहन्वृत्रहाऽसि। यत्र यन्ति सोत्यास्त- (४४)

ज्जितं ते दक्षिणतो वृषभ एधि हव्यः। इन्द्रो जयाति न परां जयाता अधिराजो राजसु राजयाति। विश्वा हि भूयाः पृतना अभिष्टीरूपसद्यो नमस्यो यथाऽसत्। अस्येदेव प्र रिरिचे महित्वं दिवः पृथिव्याः पर्यन्तरिक्षात्। स्वराडिन्द्रो दम् आ विश्वगूर्तः स्वरिरमत्रो ववक्षे रणाय। अभि त्वा शूर नोनुमोऽदुग्धा इव धेनवः। ईशान- (४५)

मस्य जगतः सुवर्दशमीशानमिन्द्र तस्थुषः। त्वमिद्धि हवामहे साता वाजस्य कारवः। त्वां वृत्रेष्विन्द्र सत्पतिं नरस्त्वां काष्ठास्वर्वतः। यद्वाव इन्द्र ते शतं शतं भूमिरुत स्युः। न त्वां वज्रिन्सहस्रं सूर्या अनु न जातमष्ट रोदसी। पिबा सोममिन्द्र मन्दतु त्वा यं ते सुषाव हयश्वाद्रिः। (४६)

सोतुर्बाहुभ्यां सुयतो नार्वा। रेवतीर्नः सधमाद् इन्द्रं सन्तु तुविवाजाः। क्षुमन्तो याभिर्मदमा। उदग्रे शुचयस्त्व वि ज्योतिषोदु त्यं जातवेदसः सप्त त्वा हरितो रथे वहन्ति देव सूर्या। शोचिष्केशं विचक्षण। चित्रं देवानामुदंगादनीकं चक्षुर्मित्रस्य वरुणस्याग्रे। आऽप्रा द्यावापृथिवी अन्तरिक्षं सूर्य आत्मा जगतस्तस्थुष- (४७)

श्च। विश्वे देवा ऋतावृधं ऋतुभिर्हवन्श्रुतः। जुषन्तां युज्यं पर्यः। विश्वे देवाः शृणुतेमः

हव॑ मे॒ ये अ॒न्तरि॑क्षे॒ य उप॒ द्यवि॒ ष्ठा॒ ये अ॑ग्निजि॒ह्वा उ॒त वा॒ यज॑त्रा आ॒सद्या॒स्मिन्ब॒र्हिषि॑  
मादयध्वम्॥ (४८)

तदीशानमद्रिस्तुस्थुर्पञ्चि ९ शब्द॥

[१४]

दे॒वा म॑नु॒ष्यां दे॒वासुरा॑ अ॒ब्रुव॑न्दे॒वासुरा॑स्तेषा॑ङ्गाय॒त्रो प्र॒जाप॑ति॒स्ता यत्रा॑ग्ने गोभि॑क्षेत्र॒यां मा॒रुत॑दे॒वा वस॑व्या अ॒ग्ने मा॒रुत॑मि॒ति दे॒वा वस॑व्या  
दे॒वाः शर्म॑ण्या॒स्त्वष्टा॑ हु॒तपु॑त्रो दे॒वा वै रा॑ज॒न्या॑न्नवो॒नव॑श्चतु॒र्दश॥१४॥  
दे॒वा म॑नु॒ष्याः प्र॒जां पु॒शून्दे॒वा वस॑व्याः परि॒द॒ध्यादि॑दम॒स्यष्टा॑च॒त्वारि॑ ९ शत्॥ ४८॥  
दे॒वा म॑नु॒ष्यां मादय॑ध्वम्॥

हरिः ॐ॥

॥कृष्ण-यजुर्वेदीय-तैत्तिरीय-संहितायां द्वितीयकाण्डे चतुर्थः प्रश्नः समाप्तः॥ २-४॥

## ॥पञ्चमः प्रश्नः॥

## ॥तैत्तिरीयसंहितायां द्वितीयकाण्डे पञ्चमः प्रश्नः॥

विश्वरूपो वै त्वाष्ट्रः पुरोहितो देवानामासीत्स्वस्त्रीयोऽसुराणां तस्य त्रीणि शीर्षाण्यांसन्धोमपानं सुरापानमन्नादनं स प्रत्यक्षं देवेभ्यो भागमवदत्परोक्षमसुरेभ्यः सर्वस्मै वै प्रत्यक्षं भागं वदन्ति यस्मा एव परोक्षं वदन्ति तस्य भाग उदितस्तस्मादिन्द्रोऽविभेदीदृङ् वै राष्ट्रं वि पर्यावर्तयतीति तस्य वज्रमादाय शीर्षाण्यच्छिन्नद्यत्सोमपान- (१)

मासीत्स कपिञ्जलोऽभवद्यत्सुरापानं स कलविङ्को यदन्नादनं स तित्तिरिस्तस्याञ्जलिना ब्रह्महत्यामुपागृह्णात्ता संवत्सरमबिभस्तं भूतान्यभ्यक्रोशन्ब्रह्महन्त्रिति स पृथिवीमुपासीददस्यै ब्रह्महत्यायै तृतीयं प्रति गृहाणेति साऽब्रवीद्वरं वृणै खातात्पराभविष्यन्ती मन्ये ततो मा परा भूवमिति पुरा तै (२)

संवत्सरादपि रोहादित्यब्रवीत्तस्मात्पुरा संवत्सरात्पृथिव्यै खातमपि रोहति वारंवृतं ह्यस्यै तृतीयं ब्रह्महत्यायै प्रत्यगृह्णात् तथ्स्कृतमिरिणमभवत् तस्मादाहिताग्निः श्रद्धादेव स्वकृत इरिणे नाव स्येद्ब्रह्महत्यायै ह्येष वर्णः स वनस्पतीनुपासीददस्यै ब्रह्महत्यायै तृतीयं प्रति गृह्णीतेति तैऽब्रुवन्वरं वृणामहै वृक्णात् (३)

पराभविष्यन्तो मन्यामहे ततो मा परा भूमेत्याब्रश्चनान्नो भूयांस उत्तिष्ठानित्यब्रवीत् तस्मादाब्रश्चनाद्वृक्षाणां भूयांस उत्तिष्ठन्ति वारंवृतं ह्येषां तृतीयं ब्रह्महत्यायै प्रत्यगृह्णन्स निर्यासोऽभवत् तस्मान्निर्यासस्य नाशं ब्रह्महत्यायै ह्येष वर्णोऽथो खलु य एव लोहितो यो वाऽऽब्रश्चनान्निर्येपति तस्य नाऽऽश्यं (४)

काममन्यस्य स स्त्रीषंसादमुपासीददस्यै ब्रह्महत्यायै तृतीयं प्रति गृह्णीतेति ता अब्रुवन्वरं वृणामहा ऋत्वियात्प्रजां विन्दामहे काममा विजनितोः सम्भवामेति तस्मादृत्वियाश्चर्यः प्रजां विन्दन्ते काममा विजनितोः सम्भवन्ति वारंवृतं ह्यासां तृतीयं ब्रह्महत्यायै प्रत्यगृह्णन्सा मलंवद्वासा अभवत् तस्मान्मलंवद्वाससा न सं वदेत् (५)

न सहाऽऽसीत् नास्या अन्नमद्याद्ब्रह्महत्यायै ह्येषा वर्णं प्रतिमुच्याऽऽस्तेऽथो खल्वाहुरभ्यञ्जनं वाव स्त्रिया अन्नमभ्यञ्जनमेव न प्रतिगृह्यं काममन्यदिति यां

मलवद्वाससः सम्भवन्ति यस्ततो जायते सोऽभिशास्तो यामरण्ये तस्यै स्तेनो यां परां चीं तस्यै हीतमुख्यपङ्गल्भो या स्नाति तस्या अप्सु मारुको या- (६)

ऽभ्यङ्गे तस्यै दुश्चर्मा या प्रलिखते तस्यै खलतिरपमारी याऽऽङ्गे तस्यै काणो या दतो धावते तस्यै श्यावदन् या नखानि निकृन्तते तस्यै कुनखी या कृणत्ति तस्यै क्लीबो या रञ्जुः सृजति तस्या उद्वन्धुको या पर्णेन पिबति तस्या उन्मादुको या खर्वेण पिबति तस्यै खर्वस्ति स्रो रात्रौ व्रतं चरेदञ्जलिना वा पिबेदखर्वेण वा पात्रेण प्रजायै गोपीथाय॥ (७)

यथोमपानन्ते वृक्षात् तस्य नाशयं वदेत् मारुको याऽखर्वेण वा त्रीणि च॥ [१]

त्वष्टा हतपुत्रो वीन्द्रः सोममाहरत् तस्मिन्निन्द्रं उपहृवमैच्छत् तं नोपाह्वयत् पुत्रं मैऽवधीरिति स यज्ञवेशसं कृत्वा प्रासहा सोममपिबत् तस्य यदत्यशिष्यत् तत् त्वष्टाहवनीयमुप प्रावर्तयत्स्वाहेन्द्रं शत्रुर्वधस्वेति यदवर्तयत् तद्वृत्रस्य वृत्रत्वं यदब्रवीत्स्वाहेन्द्रं शत्रुर्वधस्वेति तस्मादस्ये- (८)

न्द्रः शत्रुरभवत्स सम्भवन्नग्नीषोमावभि समभवत्स इपुमात्रमिपुमात्रं विष्वङ्बुवर्धत् स इमाँल्लोकानवृणोद् यदिमाँल्लोकानवृणोत् तद्वृत्रस्य वृत्रत्वं तस्मादिन्द्रोऽबिभेत्स प्रजापतिमुपाधावच्छत्रुर्मेऽजनीति तस्मै वज्रं सिक्त्वा प्रायच्छदेतेन जहीति तेनाभ्यायत् तावब्रूतामग्नीषोमौ मा (९)

प्र हारावमन्तः स्व इति मम वै युवः स्थ इत्यब्रवीन्मामभ्येतमिति तौ भागधेयमैच्छतां ताभ्यामेतमग्नीषोमीयमेकादशकपालं पूर्णमासे प्रायच्छत् तावब्रूतामभि सन्दष्टौ वै स्वो न शक्नुव ऐतुमिति स इन्द्र आत्मनः शीतरूरावजनयत् तच्छीतरूरयोर्जन्म य एवः शीतरूरयोर्जन्म वेद (१०)

नैनः शीतरूरौ हतस्ताभ्यामेनमभ्यनयत् तस्माञ्जञ्जभ्यमानादग्नीषोमौ निरक्रामतां प्राणापानौ वा एनं तदजहितां प्राणो वै दक्षोऽपानः ऋतुस्तस्माञ्जञ्जभ्यमानो ब्रूयान्मयि दक्षऋतू इति प्राणापानावेवाऽऽत्मन्धत्ते सर्वमायुरेति स देवता वृत्रान्निरहूय वार्त्रघ्नः हविः पूर्णमासे निरवपद् घन्ति वा एनं पूर्णमास आ- (११)

ऽमावास्यायां प्याययन्ति तस्माद्वार्त्रघ्नी पूर्णमासेऽनूच्येते वृधन्वती अमावास्यायां तथ्सः स्थाप्य वार्त्रघ्नः हविर्वज्रमादाय पुनरभ्यायत् ते अब्रूतां द्यावापृथिवी मा प्र हारावयोर्वै

श्रित इति ते अंब्रूतां वरं वृणावहै नक्षत्रविहिताऽहमसान्तीत्युसावब्रवीच्चित्रविहिताऽहमितीयं तस्मान्नक्षत्रविहिताऽसौ चित्रविहितेयं य एवं द्यावापृथिव्योर्- (१२)

वरं वेदेनं वरो गच्छति स आभ्यामेव प्रसूत इन्द्रो वृत्रमहन्ते देवा वृत्रं हत्वा-  
ऽग्नीषोमावब्रुवन् हव्यं नो वहतमिति तावंब्रूतामपतेजसौ वै त्यो वृत्रे वै त्ययोस्तेज इति  
तेऽब्रुवन्क इदमच्छेतीति गौरित्यब्रुवन्गौराव सर्वस्य मित्रमिति साऽब्रवीद् (१३)

वरं वृणै मय्येव सतोभयेन भुजधा इति तद्रौराहरत् तस्माद्रविं सतोभयेन भुञ्जत  
एतद्वा अग्नेस्तेजो यद् घृतमेतत्सोमस्य यत्पयो य एवमग्नीषोमयोस्तेजो वेदं तेजस्यैव  
भवति ब्रह्मवादिनो वदन्ति किं देवत्यं पौर्णमासमिति प्राजापत्यमिति ब्रूयात् तेनेन्द्रं ज्येष्ठं  
पुत्रं निरवासाययदिति तस्माज्ज्येष्ठं पुत्रं धनेन निरवसाययन्ति॥ (१४)

अस्य मा वेदा द्यावापृथिव्योरंब्रवीदिति तस्माच्चत्वारि च॥ [२]

इन्द्रं वृत्रं जघ्निवाऽसम्मृधोऽभि प्रावपन्तु स एतं वैमृधं पूर्णमासेऽनुनिर्वाप्यमपश्यत्तं  
निरवपत् तेन वै स मृधोऽपाहत् यद्वैमृधः पूर्णमासेऽनुनिर्वाप्यो भवति मृधं एव  
तेन यजमानोऽप हत् इन्द्रो वृत्रं हत्वा देवताभिश्चेन्द्रियेण च व्यार्ध्यत् स  
एतमाग्नेयमृष्टाकपालममावास्यायामपश्यदैन्द्रं दधि (१५)

तन्निरवपत्तेन वै स देवताश्चेन्द्रियं चावारुन्ध यदाग्नेयोऽष्टाकपालोऽमावास्यायां  
भवत्यैन्द्रं दधि देवताश्चैव तेनेन्द्रियं च यजमानोऽव रुन्ध इन्द्रस्य वृत्रं जघ्नुषं इन्द्रियं वीर्यं  
पृथिवीमनु व्यार्च्छत् तदोषधयो वीरुधोऽभवन्थ्स प्रजापतिमुपाधावद्वृत्रं मे जघ्नुषं इन्द्रियं  
वीर्यं (१६)

पृथिवीमनु व्यारत् तदोषधयो वीरुधोऽभूवन्निति स प्रजापतिः पशूनंब्रवीदेतदस्मै  
सं नयतेति तत्पशव ओषधीभ्योऽध्यात्मन्थ्समनयन्तत्प्रत्यदुहन् यत्समनयन्तत्सान्नाय्यस्य  
सान्नाय्यत्वं यत्प्रत्यदुहन्तत्प्रतिधुषः प्रतिधुक्कः समनैषुः प्रत्यधुक्षत्र तु मरिचं श्रयत्  
इत्यंब्रवीदेतदस्मै (१७)

श्रुतं कुरुतेत्यंब्रवीत् तदस्मै श्रुतमकुर्वन्नन्द्रियं वावास्मिन्वीर्यं तदश्रयन्तच्छ्रुतस्य  
श्रुत्वः समनैषुः प्रत्यधुक्षञ्छ्रुतमक्रत्र तु मां धिनोतीत्यंब्रवीदेतदस्मै दधि कुरुतेत्यंब्रवीत्  
तदस्मै दध्यकुर्वन्तदेनमधिनोत् तद्दध्नो दधित्वं ब्रह्मवादिनो वदन्ति दध्नः पूर्वस्यावदेयं (१८)

दधि हि पूर्वं क्रियत् इत्यनादृत्य तच्छ्रुतस्यैव पूर्वस्याऽव द्येदिन्द्रियमेवास्मिन्वीर्यं  
श्रित्वा दध्नोपरिष्ठाद्धिनोति यथापूर्वमुपैति यत्पूतीकैर्वा पर्णवल्कैर्वातश्चाथ्सौम्यं तद्यत्कलै  
राक्षसं तद्यत् तण्डुलैर्वैश्वदेवं तद्यदातश्चनेन मानुषं तद्यद्बुध्ना तथ्सेन्द्रं दध्ना तनक्ति (१९)

सेन्द्रत्वायाग्निहोत्रोच्छेषणमभ्यातनक्ति यज्ञस्य सन्तत्या इन्द्रो वृत्रं हृत्वा परां  
परावतमगच्छदपाराधमिति मन्यमानस्तं देवताः प्रेषमैच्छन्त्सौऽब्रवीत्प्रजापतिर्यः प्रथमो-  
ऽनुविन्दति तस्य प्रथमं भागधेयमिति तं पितरोऽन्विन्दन्तस्मात्पितृभ्यः पूर्वद्युः क्रियते  
सौऽमावास्यां प्रत्यागच्छत् तं देवा अभि समगच्छन्ताऽमा वै नो - (२०)

ऽद्य वसु वसतीतीन्द्रो हि देवानां वसु तदमावास्याया अमावास्यत्वं ब्रह्मवादिनो वदन्ति  
किं देवत्यं सान्नाय्यमिति वैश्वदेवमिति ब्रूयाद्विश्वे हि तद्देवा भागधेयमभि समगच्छन्तेत्यथो  
खल्वैन्द्रमित्येव ब्रूयादिन्द्रं वाव ते तद्विषज्यन्तोऽभि समगच्छन्तेति॥ (२१)

दधि मे जुष्टं इन्द्रियं वीर्यमित्यब्रवीदेतदस्मा अवदेयन्तनक्ति नो द्विचत्वारिंशच्च॥ [३]

ब्रह्मवादिनो वदन्ति स त्वे दंशपूर्णमासौ यजेत य एनो सेन्द्रो यजेतेति वैमृधः  
पूर्णमासेऽनुनिर्वाप्यो भवति तेन पूर्णमासः सेन्द्रं ऐन्द्रं दध्यमावास्यायां तेनामावास्यां सेन्द्रा  
य एवं विद्वान्दंशपूर्णमासौ यजेते सेन्द्रावैवैनौ यजते श्वःश्वोऽस्मा ईजानाय वसीयो भवति  
देवा वै यद्यज्ञेऽकुर्वत तदसुरा अकुर्वत ते देवा एता- (२२)

मिष्टिमपश्यन्नाग्नावैष्णवमेकादशकपालं सरस्वत्यै चरुं सरस्वते चरुं तां  
पौर्णमासं सृष्ट्वास्थाप्यानु निरवपन्ततो देवा अभवन्परासुरा यो भ्रातृव्यवान्स्याथ्स  
पौर्णमासं सृष्ट्वास्थाप्यैतामिष्टिमानु निर्वपेत्पौर्णमासेनैव वज्रं भ्रातृव्याय प्रहृत्याऽऽ-  
ग्नावैष्णवेन देवतांश्च यज्ञं च भ्रातृव्यस्य वृद्धे मिथुनान्पशून्सारस्वताभ्यां यावदेवास्यास्ति  
तथ (२३)

सर्वं वृद्धे पौर्णमासीमेव यजेत भ्रातृव्यवान्नामावास्यां हृत्वा भ्रातृव्यं ना प्याययति  
साकं प्रस्थापीयेन यजेत पशुकामो यस्मै वा अल्पेनाऽऽहरन्ति नाऽऽत्मना तृप्यति नान्यस्मै  
ददाति यस्मै महता तृप्यत्यात्मना ददात्यन्यस्मै महता पूर्णं होतव्यं तृप्त एवैनमिन्द्रः  
प्रजया पशुभिस्तर्पयति दारुपात्रेण जुहोति न हि मृन्मयमाहुतिमानश औदुम्बरं (२४)

भवत्यूर्वा उदुम्बर ऊर्क्पशवं ऊर्जैवास्मा ऊर्जं पशूनं रुन्धे नागतश्रीर्महेन्द्रं यजेत



त्रयो वै ग॒तश्रियः शुश्रु॒वान्ग्रा॑म॒णी रा॑ज॒न्यस्तेषा॑ महेन्द्रो दे॒वता॒ यो वै स्वां दे॒वता॑म॒तिय॑जते  
प्र स्वायै दे॒वता॑यै च्यवते न परां प्राप्नोति पापी॑यान्भवति संवत्सर॑मिन्द्रं यजेत संवत्सर॑  
हि व्रतं नाति॒ स्वै- (२५)

वैनं दे॒वते॑ज्यमा॒ना भू॒त्या इ॒न्द्रे वसी॑यान्भवति संवत्सर॑स्य पुरस्ताद्ग्नयै व्रतप॑तये  
पुरो॒डाश॑म॒ष्टाक॑पालं निर्वपे॑त्संवत्सरमे॒वैनं वृ॒त्रं ज॑घ्निवा॑सम॒ग्निर्व्र॑तप॑तिर्व्र॒तमा ल॑म्भयति  
ततोऽधि॒ कामं॑ यजेत॥ (२६)

पु॒तान्तदो॑दम्बर॒ङ्ग स्वा त्रि॑श॒च्च॥

[४]

नासो॑मयाजी सं नये॑दना॒गतं वा ए॒तस्य॒ पयो॒ योऽसो॑मयाजी यदसो॑मयाजी  
सन्नये॑त्परिमोष ए॒व सोऽनृ॑तं करोत्यथो परै॒व सि॑च्यते सोमयाज्यै॒व सं नये॑त्पयो वै सोमः  
पयः॑ सान्ना॒य्यं पय॑सै॒व पय॑ आत्मन्ध॒त्ते वि वा ए॒तं प्र॑जया प॒शुभि॑रर्धयति वर्धय॑त्यस्य  
भ्रातृ॒व्यं यस्य॑ ह॒विर्निरु॑सं पुरस्ताच्चन्द्रमा - (२७)

अभ्यु॑देति त्रेधा तण्डु॒लान् वि भ॑जेद्ये म॒ध्यमाः स्यु॑स्तान्ग्नयै दा॒त्रे पु॑रो॒डाश॑म॒ष्टाक॑पालं  
कुर्या॑द्ये स्थवि॑ष्ठास्तानिन्द्रा॒य प्रदा॑त्रे दध॑श्चरुं येऽणि॑ष्ठास्तान् विष्ण॑वे शिपि॒विष्टाय॑ शृते  
च॒रुम॑ग्निरे॒वास्मै प्र॑जां प्र॒ज॒नय॑ति वृ॒द्धामिन्द्रः प्र य॑च्छति य॒ज्ञो वै विष्णुः॑ प॒शवः॑ शिपि॑र्यज्ञ  
ए॒व प॒शुषु॑ प्रति॑ तिष्ठति न द्वे (२८)

य॑जेत॒ यत्पूर्व॑या सम्प्रति॒ यजे॑तोत्तरया छुम्ब॒द्वुर्याद्य॑दुत्तरया सम्प्रति॒ यजे॑त॒ पूर्व॑या  
छुम्ब॒द्वुर्यात्रे॑ष्टिर्भवति न य॒ज्ञस्तदनु॑ हीतमुख्य॑पग॒ल्भो जा॑यत॒ एका॑मे॒व य॑जेत प्रग॒ल्भोऽस्य॑  
जा॒यते॒ऽनाद॑त्य॒ तद्वै ए॒व य॑जेत य॒ज्ञमुख॑मे॒व पूर्वं॑याऽऽलभ॑ते यज॑त॒ उत्तर॑या दे॒वता॑ ए॒व  
पूर्वं॑याऽवरु॑न्ध इन्द्रि॒यमुत्तर॑या दे॒वलोक॑मे॒व (२९)

पूर्व॑याऽभिज॑यति मनुष्य॒लोकमुत्तर॑या भूय॑सो य॒ज्ञक्र॑तूनुपै॒त्येषा॑ वै सुम॒ना  
नामे॑ष्टिर्यम॒द्ये जा॑नं प॒श्चाच्चन्द्रमा॑ अभ्यु॑देत्यस्मिन्ने॒वास्मै लो॒केऽर्घ्य॑कं भवति दा॒क्षाय॑णय॒ज्ञेन॑  
सुव॒र्गका॑मो यजेत पूर्ण॑मा॒से सं नये॑न्मैत्रावरु॑ण्याऽऽमि॒क्षया॑ऽमावा॒स्यायां यजेत॑ पूर्ण॑मा॒से  
वै दे॒वाना॑ः सु॒तस्तेषा॑मे॒तम॑र्धमा॒सं प्रसु॑तस्तेषा॑ मैत्रावरु॑णी व॒शाऽमा॑वा॒स्यायाम॑नूब॒न्ध्या  
यत् (३०)

पूर्वे॒द्युर्य॑जते वेदि॑मे॒व तत्क॑रोति यद्व॒त्सान॑पाक॒रोति॑ सदोह॒विर्धाने॑ ए॒व स॑मि॒नोति॑

यद्यजते देवैरेव सुत्याः सम्पादयति स एतमर्धमासः संधमादं देवैः सोमं पिबति यन्मैत्रावरुण्याऽऽमिक्षयाऽमावास्यायां यजते यैवासौ देवानां वशाऽनूबन्ध्या सो एवैषैतस्य साक्षाद्वा एष देवानभ्यारोहति य एषां यज्ञ- (३१)

मभ्यारोहति यथा खलु वै श्रेयानभ्यारूढः कामयते तथा करोति यद्यवविध्यति पापीयान्भवति यदि नावविध्यति सदृङ् व्यावृत्काम एतेन यज्ञेन यजेत क्षुरपविर्ह्येष यज्ञस्ताजक्पुण्यो वा भवति प्र वा मीयते तस्यैतद्वृतं नानृतं वदेन्न माः समंशजीयान्न स्त्रियमुपेयान्नास्य पल्पूलनेन वासः पल्पूलयेयुरेतद्धि देवाः सर्वं न कुर्वन्ति॥ (३२)

चन्द्रमा द्वे दैवलोकमेव यद्यज्ञं पल्पूलयेयुः पदं॥ [५]

एष वै देवरथो यद्वर्शपूर्णमासौ यो दर्वशपूर्णमासाविद्धा सोमेन यजते रथस्पष्ट एवावसाने वरं देवानामव स्यत्येतानि वा अङ्गापरूःषि संवत्सरस्य यद्वर्शपूर्णमासौ य एवं विद्वान्दर्वशपूर्णमासौ यजतेऽङ्गापरूःष्येव संवत्सरस्य प्रति दधात्येते वै संवत्सरस्य चक्षुषी यद्वर्शपूर्णमासौ य एवं विद्वान्दर्वशपूर्णमासौ यजते ताभ्यामेव सुवर्गं लोकमनु पश्य- (३३)

त्येषा वै देवानां विक्रान्तिर्यद्वर्शपूर्णमासौ य एवं विद्वान्दर्वशपूर्णमासौ यजते देवानामेव विक्रान्तिमनु वि क्रमत एष वै देवयानः पन्था यद्वर्शपूर्णमासौ य एवं विद्वान्दर्वशपूर्णमासौ यजते य एव देवयानः पन्थास्तः समारोहत्येतौ वै देवानाः हरी यद्वर्शपूर्णमासौ य एवं विद्वान्दर्वशपूर्णमासौ यजते यावेव देवानाः हरी ताभ्या- (३४)

मेवैभ्यो हव्यं वहत्येतद्वै देवानामास्यं यद्वर्शपूर्णमासौ य एवं विद्वान्दर्वशपूर्णमासौ यजते साक्षादेव देवानामास्यं जुहोत्येष वै हविर्धानी यो दर्वशपूर्णमासयाजी सायं प्रातरग्निहोत्रं जुहोति यजते दर्वशपूर्णमासावहरहरहविर्धानिनाः सुतो य एवं विद्वान्दर्वशपूर्णमासौ यजते हविर्धान्यस्मीति सर्वमेवास्यं बर्हिष्यं दत्तं भवति देवा वा अहर- (३५)

यज्ञियं नाविन्दन्ते दर्वशपूर्णमासावपुनन्तौ वा एतौ पूतौ मेध्यौ यद्वर्शपूर्णमासौ य एवं विद्वान्दर्वशपूर्णमासौ यजते पूतावेवेनौ मेध्यौ यजते नामावास्यायां च पौर्णमास्यां च स्त्रियमुपेयाद्यदुपेयान्निरिन्द्रियः स्यात्सोमस्य वै राज्ञोऽर्धमासस्य रात्रयः पत्नय आसन्तासाममावास्यां च पौर्णमासीं च नोपैत् (३६)

ते एनमभि समनह्येतां तं यक्षं आर्च्छुद्राजानं यक्षं आरुदिति तद्राजयक्षस्य जन्म यत्पापीयानभवेत् तत्पापयक्षस्य यज्ञायाभ्यामविन्दत् तज्ञायेन्यस्य य एवमेतेषां यक्षाणां जन्म वेद नैनमेते यक्षा विन्दन्ति स एते एव नमस्यन्नुपाधावत्ते अंब्रूतां वरं वृणावहा आवं देवानां भागधे असावा- (३७)

ऽऽवदधि देवा इज्यान्ता इति तस्मात्सदृशीनां रात्रीणाममावास्यायां च पौर्णमास्यां च देवा इज्यन्त एते हि देवानां भागधे भागधा अस्मै मनुष्या भवन्ति य एवं वेद भूतानि क्षुधमघ्नन्त्यद्यो मनुष्या अर्धमासे देवा मासि पितरः संवत्सरे वनस्पतयस्तस्मादहंरहर्मनुष्या अशनमिच्छन्तेऽर्धमासे देवा इज्यन्ते मासि पितृभ्यः क्रियते संवत्सरे वनस्पतयः फलं गृह्णन्ति य एवं वेद हन्ति क्षुधं भ्रातृव्यम्॥ (३८)

पश्यति ताभ्यामहरैदसाव फलं सम च॥ [६]

देवा वै नर्चि न यजुष्यश्रयन्त ते सामन्नेवाश्रयन्त हिं करोति सामैवाकर्हिं करोति यत्रैव देवा अश्रयन्त तत एवेनान्न युङ्क्ते हिं करोति वाच एवैष योगो हिं करोति प्रजा एव तद्यजमानः सृजते त्रिः प्रथमामन्वाह त्रिरुत्तमां यज्ञस्यैव तद्वरुसं (३९)

नह्यत्यप्रस्रसाय सन्ततमन्वाह प्राणानामन्नाद्यस्य सन्तत्या अथो रक्षसामपंहत्यै राथन्तरीं प्रथमामन्वाह राथन्तरो वा अयं लोक इममेव लोकमभि जयति त्रिर्वि गृह्णाति त्रयं इमे लोका इमानेव लोकानभि जयति बारहतीमुत्तमामन्वाह बारहतो वा असौ लोकौऽमुमेव लोकमभि जयति प्र वो - (४०)

वाजा इत्यनिरुक्तां प्राजापत्यामन्वाह यज्ञो वै प्रजापतिर्यज्ञमेव प्रजापतिमा रभते प्र वो वाजा इत्यन्वाहान्नं वै वाजोऽन्नमेवाव रुन्धे प्र वो वाजा इत्यन्वाह तस्मात्प्राचीनः रेतो धीयतेऽग्न आ याहि वीतय इत्याह तस्मात्प्राचीनीः प्रजा जायन्ते प्र वो वाजा - (४१)

इत्यन्वाह मासा वै वाजा अर्धमासा अभिद्यवो देवा हविष्मन्तो गौर्धृताची यज्ञो देवाञ्जिगाति यजमानः सुम्रयुरिदमसीदमसीत्येव यज्ञस्य प्रियं धामाव रुन्धे यं कामयेत् सर्वमायुरियादिति प्र वो वाजा इति तस्यानूच्याग्न आ याहि वीतय इति सन्ततमुत्तरमर्धर्चमा लभेत (४२)

प्राणेनैवास्यापानं दाधार सर्वमायुरेति यो वा अंरुलिः सामिधेनीनां वेदारत्नावेव भ्रातृव्यं कुरुतेऽर्धर्चौ सं दधात्येष वा अंरुलिः सामिधेनीनां य एवं वेदारत्नावेव भ्रातृव्यं कुरुत्

ऋषेर्ऋषेर्वा एता निर्मिता यथ्सामिधेन्यस्ता यदसंयुक्ताः स्युः प्रजयां पशुभिर्यजमानस्य वि  
तिष्ठेरन्नर्थचो सन्दधाति सं युनक्त्येवैनास्ता अस्मै संयुक्ता अवरुद्धाः सर्वामाशिषं दुहे ॥ (४३)

बृसं वो जायन्ते प्र वो वाजां लभेत दधाति सन्दशं च ॥ [७]

अयंज्ञो वा एष योऽसामाऽग्र आ याहि वीतय इत्याह रथन्तरस्येष वर्णस्तं त्वा  
समिद्धिरङ्गिर इत्याह वामदेव्यस्येष वर्णो बृहदग्रे सुवीर्यमित्याह बृहत एष वर्णो यदेतं  
तृचमन्वाह यज्ञमेव तथ्सामन्वन्तं करोत्यग्निरमुष्मिल्लोक आसीदादित्योऽस्मिन्ताविमौ  
लोकावशान्ता- (४४)

वास्तां ते देवा अब्रुवन्नेतेमौ वि पर्यूहामेत्यग्र आ याहि वीतय इत्यस्मिल्लोकै-  
ऽग्निमदधुर्बृहदग्रे सुवीर्यमित्यमुष्मिल्लोक आदित्यं ततो वा इमौ लोकावशाम्यतां  
यदेवमन्वाहानयोर्लोकयोः शान्त्यै शाम्यतोऽस्मा इमौ लोकौ य एवं वेद पञ्चदश  
सामिधेनीरन्वाह पञ्चदश (४५)

वा अर्धमासस्य रात्रयोऽर्धमासशः संवत्सर आप्यते तासां त्रीणि च शतानि  
षष्टिश्चाक्षराणि तावतीः संवत्सरस्य रात्रयोऽक्षरश एव संवत्सरमाप्नोति नृमेधश्च  
परुच्छेपश्च ब्रह्मवाद्यमवदेतामस्मिन्दारावार्द्रेऽग्निं जनयाव यतरो नौ ब्रह्मीयानिति  
नृमेधोऽभ्यवदत्स धूममजनयत्परुच्छेपोऽभ्यवदत्सोऽग्निमजनयदृष इत्यब्रवीद्- (४६)

यथ्समावद्विद्व कथा त्वमग्निमजीजनो नाहमिति सामिधेनीनामेवाहं वर्णं वेदेत्यब्रवीद्यद्  
घृतवत्पदमनूच्यते स आसां वर्णस्तं त्वा समिद्धिरङ्गिर इत्याह सामिधेनीष्वेव  
तज्ज्योतिर्जनयति स्त्रियस्तेन यदृचः स्त्रियस्तेन यद्वायत्रियः स्त्रियस्तेन यथ्सामिधेन्यो  
वृषण्वतीमन्वाह (४७)

तेन पुऽस्वतीस्तेन सेन्द्रास्तेन मिथुना अग्निर्देवानां दूत आसीदुशनां काव्योऽसुराणां  
तौ प्रजापतिं प्रश्नमैता ५ स प्रजापतिरग्निं दूतं वृणीमह इत्यभि पर्यावर्तत ततो देवा  
अभवंन्परासुरा यस्यैवं विदुषोऽग्निं दूतं वृणीमह इत्यन्वाह भवत्यात्मना परास्य भ्रातृव्यो  
भवत्यध्वरवतीमन्वाह भ्रातृव्यमेवैतया (४८)

ध्वरति शोचिष्केशस्तमीमह इत्याह पवित्रमेवैतद्यजमानमेवैतया पवयति समिद्धो  
अग्र आहुतेत्याह परिधिमेवैतं परि दधात्यस्कन्दाय यदतं ऊर्ध्वमभ्यादध्याद्यथा बहिःपरिधि

स्कन्दति तादृगेव तत् त्रयो वा अग्रयो हव्यवाहनो देवानां कव्यवाहनः पितृणां सहरक्षा असुराणां त एतर्ह्याशंसन्ते मां वरिष्यते मा- (४९)

मिति वृणीध्वं हव्यवाहनमित्याह य एव देवानां तं वृणीत आर्षेयं वृणीते बन्धोरेव नैत्यथो सन्तत्यै परस्ताद्वर्वाचो वृणीते तस्मात्परस्ताद्वर्वाचो मनुष्यान्पितरोऽनु प्र पिपते॥ (५०)

अशान्तावाह पञ्चदशाब्रवीदन्वाहितयां वरिष्यते मामेकान्निशब्द॥ [८]

अग्ने महां असीत्याह महान् ह्येष यदग्निर्ब्राह्मणेत्याह ब्राह्मणो ह्येष भारतेत्याहैष हि देवेभ्यो हव्यं भरति देवेद्ध इत्याह देवा ह्येतमैन्धत मन्विद्ध इत्याह मनुर्ह्येतमुत्तरो देवेभ्य ऐन्द्रर्षिष्ठुत इत्याहरषयो ह्येतमस्तुवन्विप्रानुमदित इत्याह (५१)

विप्रा ह्येते यच्छुश्रुवांसः कविशस्त इत्याह कवयो ह्येते यच्छुश्रुवांसो ब्रह्मसंशित इत्याह ब्रह्मसंशितो ह्येष घृताहवन इत्याह घृताहुतिरह्यस्य प्रियतमा प्रणीर्यज्ञानमित्याह प्रणीरह्येष यज्ञानां रथीरध्वराणामित्याहैष हि देवरथोऽतूतो होतेत्याह न ह्येतं कश्चन (५२)

तरति तूर्णिरहव्यवाडित्याह सर्वं ह्येष तरत्यास्पात्रं जुहूर्देवानामित्याह जुहूरह्येष देवानां चमसो देवपान इत्याह चमसो ह्येष देवपानोऽरां इवाग्ने नेमिर्देवास्त्वं परिभूरसीत्याह देवान् ह्येष परिभूर्यद्वयादा वह देवान्देवयते यजमानायेति भ्रातृव्यमस्मै (५३)

जनयेदा वह देवान् यजमानायेत्याह यजमानमेवैतेन वर्धयत्यग्निमग्ने आ वह सोममा वहेत्याह देवता एव तद्यथापूर्वमुप ह्वयत आ चाग्ने देवान् वह सुयजां च यज जातवेद इत्याहाग्निमेव तत्सं श्यति सौऽस्य संशितो देवेभ्यो हव्यं वहत्यग्निर्होते- (५४)

त्याहाग्निर्वै देवानां होता य एव देवानां होता तं वृणीते स्मो वयमित्याहाऽऽत्मानमेव सत्त्वं गमयति साधु ते यजमान देवतेत्याहाऽऽशिषमेवैतामा शास्ते यद्व्याद्योऽग्निं होतां रमवृथा इत्यग्निनोभयतो यजमानं परि गृह्णीयात् प्रमायुकः स्याद्यजमानदेवत्या वै जुहूर्भ्रातृव्यदेवत्योपभृद्- (५५)

यद्वे इव ब्रूयाद्भ्रातृव्यमस्मै जनयेद् घृतवतीमध्वर्यो सुचमास्यस्वेत्याह यजमानमेवैतेन वर्धयति देवायुवमित्याह देवान् ह्येषावति विश्ववारामित्याह विश्वं ह्येषावतीडामहै देवां

ईडेन्यान्नमस्याम् नमस्यान् यजाम यज्ञियानित्याह मनुष्या वा ईडेन्याः पितरो नमस्या देवा यज्ञिया देवता एव तद्यथाभागं यजति॥ (५६)

विप्रांनुमदितु इत्याह चनास्मै होतोपभृदेवता एव त्रीणि च॥ [९]

त्रीः स्तुचाननु ब्रूयाद्राजन्यस्य त्रयो वा अन्ये राजन्यात्पुरुषा ब्राह्मणो वैश्यः शूद्रस्तानेवास्मा अनुकान्करोति पञ्चदशानु ब्रूयाद् राजन्यस्य पञ्चदशो वै राजन्यः स्व एवैनः स्तोमे प्रतिष्ठापयति त्रिष्टुभा परि दध्यादिन्द्रियं वै त्रिष्टुगिन्द्रियकामः खलु वै राजन्यो यजते त्रिष्टुभेवास्मा इन्द्रियं परि गृह्णाति यदि कामयैत (५७)

ब्रह्मवर्चसमस्त्विति गायत्रिया परि दध्याद्ब्रह्मवर्चसं वै गायत्री ब्रह्मवर्चसमेव भवति सप्तदशानु ब्रूयाद्वैश्यस्य सप्तदशो वै वैश्यः स्व एवैनः स्तोमे प्रतिष्ठापयति जगत्या परि दध्याज्जागता वै पशवः पशुकामः खलु वै वैश्यो यजते जगत्यैवास्मै पशून्यरि गृह्णात्येकविंशतिमनु ब्रूयात्प्रतिष्ठाकामस्यैकविंशः स्तोमानां प्रतिष्ठा प्रतिष्ठित्यै (५८)

चतुर्विंशतिमनु ब्रूयाद्ब्रह्मवर्चसकामस्य चतुर्विंशत्यक्षरा गायत्री गायत्री ब्रह्मवर्चसं गायत्रियैवास्मै ब्रह्मवर्चसमव रुन्धे त्रिंशतमनु ब्रूयादत्रकामस्य त्रिंशदक्षरा विराडत्र विराड्विराजैवास्मा अत्राद्यमव रुन्धे द्वात्रिंशतमनु ब्रूयात्प्रतिष्ठाकामस्य द्वात्रिंशदक्षरा-नुष्टुगनुष्टुप्छन्दसां प्रतिष्ठा प्रतिष्ठित्यै षड्विंशतमनु ब्रूयात्पशुकामस्य षड्विंशदक्षरा बृहती बारहताः पशवो बृहत्यैवास्मै पशू- (५९)

नव रुन्धे चतुश्चत्वारिंशतमनु ब्रूयादिन्द्रियकामस्य चतुश्चत्वारिंशदक्षरा त्रिष्टुगिन्द्रियं त्रिष्टुत्रिष्टुभेवास्मा इन्द्रियमव रुन्धेऽष्टाचत्वारिंशतमनु ब्रूयात्पशुकामस्याष्टाचत्वारिंशदक्षरा जगती जागताः पशवो जगत्यैवास्मै पशूनव रुन्धे सर्वाणि छन्दाः स्यनु ब्रूयाद्बहुयाजिनः सर्वाणि वा एतस्य छन्दाः स्यवरुद्धानि यो बहुयाज्यपरिमितमनु ब्रूयादपरिमितस्यावरुद्धौ॥ (६०)

कामयैतु प्रतिष्ठित्यै पशून्सप्तचत्वारिंशच्च॥ [१०]

निर्वीतं मनुष्याणां प्राचीनावीतं पितॄणामुपवीतं देवानामुप व्ययते देवलक्ष्ममेव तत्कुरुते तिष्ठन्नन्वाह तिष्ठन् ह्याश्रुततरं वदति तिष्ठन्नन्वाह सुवर्गस्य लोकस्याभिजित्या आसीनो यजत्यस्मिन्नेव लोके प्रति तिष्ठति यत्क्रौञ्चमन्वाहाऽऽसुरं तद्यन्मन्त्रं मानुषं तद्यदन्तरा तथ्सदेवमन्तरानूच्य सदेवत्वाय विद्वांसो वै (६१)

पुरा होता॑रोऽभू॒वन्तस्मा॑द्विधृ॒ता अध्वानो॑ऽभू॒वन्न पन्थानः॑ सम॑रुक्षन्नन्तर्वेद्य॑न्यः पादो॑ भव॑ति बहिर्वेद्य॑न्योऽथान्वाहा॒ध्वनां॑ विधृत्यै प॒थामस॑रोहा॒याथो॑ भूतं चैव भविष्य॑च्चाव॑ रुन्धे-  
ऽथो परि॑मितं चैवापरि॑मितं चाव॑ रुन्धेऽथो॑ ग्राम्याश्चैव प॒शूना॑रण्याश्चैव रुन्धेऽथो॑ (६२)

देवलो॑कं चैव म॑नुष्यलो॑कं चा॒भि ज॑यति दे॒वा वै सा॑मिधेनीर॒नूच्य॑ य॒ज्ञं नान्व॑पश्यन्स्य  
प्र॒जाप॑तिस्तूष्णीमा॒घार॑मा॒घार॑यत् ततो॑ वै दे॒वा य॒ज्ञम॑न्व॑पश्यन् यत् तूष्णीमा॒घार॑मा॒-  
घार॑यति य॒ज्ञस्यानु॑ख्यात्या अथो॑ सा॒मिधे॑नीरे॒वाभ्य॑न॒क्त्यलू॑क्षो भवति॑ य ए॒वं वेदा॑थो  
तर्प॑यत्ये॒वेना॑स्तृप्यति प्र॒जया॑ प॒शुभि॑र- (६३)

य ए॒वं वेद॑ यदे॒कया॑घारयेदेका॑ प्रीणीयाद्यद्वाभ्यां॑ द्वे प्रीणीयाद्यत् तिसृ॑भिरति॒  
तद्वेच॑येन्मन॒सा घा॑रयति मन॑सा ह्यना॑प्तमाप्यते॑ तिर्य॑श्चमा घा॑रयत्ये॒च्छम्ब॑द्वारं वाक्क  
मन॑श्चा॒र्त्तयेता॑महं दे॒वेभ्यो॑ ह॒व्यं वे॒हामी॑ति वाग॑ब्रवीदहं दे॒वेभ्य॑ इति॑ मन॒स्तौ प्र॒जाप॑तिं  
प्र॒श्नमै॑ता॒ः सोऽब्र॑वीत् (६४)

प्र॒जाप॑तिर्दूतीरे॒व त्वं मन॑सोऽसि॒ यद्धि॑ मन॑सा ध्या॒यति॑ तद्वा॒चा वद॑तीति॒ तत्खलु॑  
तुभ्यं॑ न वा॒चा जु॑हवन्नित्य॑ब्रवीत् तस्मान्मन॑सा प्र॒जाप॑तये जुह्वति॑ मन॑ इव हि प्र॒जाप॑तिः  
प्र॒जाप॑तेरा॒स्यै परि॑धीन्स॒म्मा॑र्ष्टि पुनात्ये॒वेना॑न्निर्मध्य॑मं त्रयो॑ वै प्रा॒णाः प्रा॒णाने॒वाभि ज॑यति॒  
त्रिर्द॑क्षिणार्ध्यं त्रयं॑ - (६५)

इ॒मे लो॒का इ॒माने॒व लो॒कान॒भि ज॑यति त्रि॒रुक्तरा॑र्ध्यं त्रयो॑ वै दे॒वयानाः॑ पन्थान॑स्ताने॒वाभि  
ज॑यति त्रि॒रुपं वाज॑यति॒ त्रयो॑ वै दे॒वलो॒का दे॒वलो॒काने॒वाभि ज॑यति द्वाद॑श सं प॑द्यन्ते  
द्वाद॑श मा॒साः संव॑त्सरः संव॑त्सरमे॒व प्री॑णात्यथो॑ संव॑त्सरमे॒वास्मा॑ उप॑ दधाति सु॒वर्ग॑स्य  
लो॒कस्य॑ सम॑ष्ट्या आ॒घार॑मा घा॑रयति ति॒र इ॒व (६६)

वै सु॒वर्गो लो॒कः सु॒वर्गमे॒वास्मै॑ लो॒कं प्र रोच॑यत्यृजुमा घा॑रयत्यृजु॒रिव॑ हि प्रा॒णः  
सन्त॑तमा घा॑रयति प्रा॒णाना॑म॒न्नाद्य॑स्य सन्त॑त्या अथो रक्ष॑सामप॑हत्यै यं का॒मये॑त प्र॒मायु॑कः  
स्या॒दिति॑ जिह्मं तस्या घा॑रयेत्प्रा॒णमे॒वास्मा॑ज्जिह्मं न॑यति ता॒जक॑प्र मी॒यते॑ शिरो॑ वा ए॒तद्य॒ज्ञस्य॑  
यदा॑घा॒र आ॒त्मा ध्रु॒वा- (६७)

ऽऽघा॑रमा॒घार्य॑ ध्रु॒वाः सम॑न॒क्त्या॒त्मन्ने॒व य॒ज्ञस्य॑ शि॒रः प्र॑ति दधात्यग्नि॑र्दे॒वानां॑ दू॒त  
आसी॑दै॒व्योऽसुरा॑णां तौ प्र॒जाप॑तिं प्र॒श्नमै॑ता॒ः स प्र॒जाप॑तिर्ब्राह्म॑णम॒ब्रवी॑देतद्वि ब्रू॒हीत्या  
श्रा॒वये॑तीदं दे॒वाः शृ॒णुते॑ति॒ वाव तद॑ब्रवीदग्नि॑र्दे॒वो होते॑ति॒ य ए॒व दे॒वानां॑ तम॑वृणीत् ततो॑

देवा- (६८)

अभेवन्परांसुरा यस्यैवं विदुषः प्रवरं प्रवृणते भवत्यात्मना परास्य भ्रातृव्यो भवति  
यद्ब्राह्मणश्चाब्राह्मणश्च प्रश्नमेयातां ब्राह्मणायाधि ब्रूयाद्यद्ब्राह्मणायाध्याहाऽऽत्मानेऽध्याह  
यद्ब्राह्मणं पराहाऽऽत्मानं पराह तस्माद्ब्राह्मणो न परोच्यः॥ (६९)

वा आरण्याश्चाव रुन्धेऽर्थो पशुभिः सौऽब्रवीदक्षिणाध्यञ्जयं इव ध्रुवा देवाश्चत्वारिंशच्च॥ [११]

आयुष्ट आयुर्दा अग्र आ प्यायस्व सं तेऽव ते हेड उदुत्तमं प्र णो देव्या नो दिवो-  
ऽग्राविष्णू अग्राविष्णू इमं मे वरुण तत्त्वा याम्युदु त्यं चित्रम्। अपां नपादा ह्यस्थादुपस्थं  
जिह्वानामूर्ध्वो विद्युतं वसानः। तस्य ज्येष्ठं महिमानं वहन्तीरुहिरण्यवर्णाः परि यन्ति  
यहीः। स- (७०)

मन्या यन्त्युप यन्त्यन्याः समानमूर्वं नद्यः पृणन्ति। तमू शुचिः शुचयो दीदिवाः संपां  
नपातं परि तस्थुरापः। तमस्मेरा युवतयो युवानं मर्मृज्यमानाः परि यन्त्यापः। स शुक्रेण  
शिक्रना रेवदग्निर्दीदायानिध्मो घृतनिर्णिगप्सु। इन्द्रावरुणयोरुहः सम्राजोरव आ वृणे। ता  
नो मृडात ईदृशौ। इन्द्रावरुणा युवमध्वराय नो (७१)

विशे जनाय महि शर्म यच्छतम्। दीर्घप्रयज्युमति यो वनुष्यति वयं जंयेम पृतनासु  
दूढ्यः। आ नो मित्रावरुणा प्र बाहवा। त्वं नो अग्ने वरुणस्य विद्वान् देवस्य हेडोऽव  
यासिसीष्ठाः। यजिष्ठो वह्निमतः शोशुचानो विश्वा द्वेषांसि प्र मुमुग्ध्यस्मत्। स त्वं नो  
अग्नेऽवमो भवोती नेदिष्ठो अस्या उपसो व्युष्टौ। अव यक्ष्व नो वरुणः (७२)

रराणो वीहि मृडीकः सुहवो न एधि। प्रप्रायमग्निर्भरतस्यं शृण्वे वि यत्सूर्यो न रोचते  
बृहद्वाः। अभि यः पूरु पृतनासु तस्थौ दीदाय दैव्यो अतिथिः शिवो नः। प्र तै यक्षि प्र  
त इयमि मन्म भुवो यथा वन्द्यौ नो हवेषु। धन्वन्निव प्रपा असि त्वमग्न इयक्ष्वै पूरवै  
प्रत्न राजन्। (७३)

वि पाजसा वि ज्योतिषा। स त्वमग्ने प्रतीकेन प्रत्योष यातुधान्यः। उरुक्षयेषु दीद्यत्।  
तः सुप्रतीकः सुदृशः स्वञ्चमविद्वांसो विदुष्टरः सपेमा। स यक्षद्विश्वा वयुनानि विद्वान्प्र  
हव्यमग्निर्मृतैषु वोचत्। अहोमुचै विवेष यन्मा वि न इन्द्रेन्द्रं क्षत्रमिन्द्रियाणि शतक्रतोऽनु  
ते दायि॥ (७४)



यद्वाः समध्वरायं नो वरुणं राज्ञं श्वतुश्चत्वारिंशच्च॥ [१२]

विश्वरूपस्त्वष्टेन्द्रं वृत्रम्ब्रह्मवादिनः स त्वे नासौमयाज्येष वै देवर्थो देवा वै नर्चि नायज्ञोऽग्नें महान्निर्वीतमायुष्टे द्वादश॥१२॥

विश्वरूपो नैनं शीतरूरावद्य वसुं पूर्वद्युर्वाजा इत्यग्नें महान्निर्वीतमुन्या यन्ति चतुःसप्ततिः॥७४॥

विश्वरूपोऽनुं ते दायि॥

हरिः ॐ॥

॥कृष्ण-यजुर्वेदीय-तैत्तिरीय-संहितायां द्वितीयकाण्डे पञ्चमः प्रश्नः समाप्तः॥ २-५॥

## ॥षष्ठमः प्रश्नः॥

## ॥तैत्तिरीयसंहितायां द्वितीयकाण्डे षष्ठमः प्रश्नः॥

स॒मिधो॑ यजति वस॒न्तमे॒वर्त॒नाम॑व॒ रुन्धे॑ तनून॒पातं॑ यजति ग्री॒ष्ममे॒वाव॑ रुन्ध इ॒डो  
य॑जति व॒र्षा ए॒वाव॑ रुन्धे ब॒र्हिर्य॑जति श॒रद॑मे॒वाव॑ रुन्धे स्वा॒हाका॒रं य॑जति हे॒मन्त॑मे॒वाव॑  
रुन्धे॒ तस्मा॑त्स्वाहा॒कृता॒ हेम॑न्प॒शवो॑ऽव॒ सीद॑न्ति स॒मिधो॑ यजत्यु॒षसं॑ ए॒व दे॒वता॑ना॒मव॑ रुन्धे  
तनून॒पातं॑ यजति य॒ज्ञमे॒वाव॑ रुन्ध - (१)

इ॒डो य॑जति प॒शूमे॒वाव॑ रुन्धे ब॒र्हिर्य॑जति प्र॒जामे॒वाव॑ रुन्धे स॒मान॑यत उप॒भृत॑स्तेजो  
वा आ॒ज्यं प्र॒जा ब॒र्हिः प्र॒जास्वे॒व तेजो॑ दधाति स्वा॒हाका॒रं य॑जति वाच॑मे॒वाव॑ रुन्धे दश॑ सं  
प॒द्यन्ते॑ दशा॑क्षरा वि॒राड्विरा॑जै॒वान्नाद्य॑म॒व॑ रुन्धे स॒मिधो॑ यजत्य॒स्मिन्ने॒व लो॒के प्र॑ति॒ तिष्ठ॑ति  
तनून॒पातं॑ यजति (२)

य॒ज्ञ ए॒वान्तरि॑क्षे प्र॑ति॒ तिष्ठ॑ती॒डो य॑जति प॒शुष्वे॒व प्र॑ति॒ तिष्ठ॑ति ब॒र्हिर्य॑जति य  
ए॒व दे॒व्यानाः॑ प॒न्थान॑स्तेष्वे॒व प्र॑ति॒ तिष्ठ॑ति स्वा॒हाका॒रं य॑जति सु॒वर्ग॑ ए॒व लो॒के प्र॑ति॒  
तिष्ठ॑त्ये॒ताव॑न्तो॒ वै दे॒वलो॒कास्तेष्वे॒व य॑थापूर्॒वं प्र॑ति॒ तिष्ठ॑ति दे॒वासुरा॑ ए॒षु लो॒केष्व॑स्पर्धन्त॒ ते  
दे॒वाः प्र॑या॒जैरे॒भ्यो लो॒केभ्यो॑ऽसुरा॒न्प्राणु॑दन्त॒ तत्प्र॑या॒जाना॑ (३)

प्र॒याज॑त्वं यस्यै॒वं वि॒दुषः॑ प्र॒याजा॑ इ॒ज्यन्ते॑ प्रै॒भ्यो लो॒केभ्यो॑ भ्रातृ॒व्यान्नु॒दते॑ऽभिक्रामं  
जुहो॑त्य॒भिजि॑त्यै॒ यो वै प्र॑या॒जाना॑ मिथुनं वेद प्र प्र॒जया॑ प॒शुभिर्मि॑थुनैर्जा॒यते॑ स॒मिधो॑  
ब॒ह्नीरि॑व यजति॒ तनून॑पा॒तमे॒कमि॒व मिथु॑नं तदि॒डो ब॒ह्नीरि॑व यजति ब॒र्हिरे॒कमि॒व मिथु॑नं  
तदे॒तद्वै प्र॑या॒जाना॑ मिथुनं य ए॒वं वेद॑ प्र (४)

प्र॒जया॑ प॒शुभिर्मि॑थुनैर्जा॒यते॑ दे॒वानां॑ वा अ॒नि॒ष्टा दे॒वता॑ आस॒न्नथा॑सुरा य॒ज्ञम॑जिघा॒स॒न्ते  
दे॒वा गा॑य॒त्रीं व्यौ॑हन् प॒श्चाक्ष॑राणि प्रा॒चीना॑नि त्रीणि॒ प्रती॑चीना॒नि ततो॑ वर्म॒ यज्ञा॑याभ॒वद्वर्म॑  
यज॑मानाय॒ यत्प्र॑या॒जानू॒याजा॑ इ॒ज्यन्ते॑ वर्मे॒व तद्य॑ज्ञाय॒ क्रिय॑ते॒ वर्म॑ यज॑मानाय॒ भ्रातृ॒व्या॒भिभू॑त्यै॒ तस्मा॑द्व॒रूथं॑ पु॒रस्ता॑द्व॒र्षीयः॑ प॒श्चाद्व॒सीयो॑ दे॒वा वै पु॒रा रक्षो॑भ्य - (५)

इति॑ स्वा॒हाका॑रेण॒ प्रया॑जेषु॒ यज्ञ॑ स॒ऽस्थाप्य॑मपश्यन्त॒ स्वा॑हा॒कारेण॑ प्रया॒जेषु॒  
सम॑स्थापयन्वि वा ए॒तद्य॑ज्ञं छि॒न्दन्ति॑ य॒त्स्वा॑हा॒कारेण॑ प्रया॒जेषु॒ स॒ऽस्था॑पयन्ति प्रया॒जानि॑द्वा

हवीं॑ष्यभि॒ घा॒रयति॒ य॒ज्ञस्य॒ सन्त॑त्या॒ अथो॑ ह॒विरे॒वाक॑रथो॑ यथापूर्वमुपैति पि॒ता वै प्र॑याजाः  
प्र॒जाऽनू॑याजा॒ यत्प्र॑याजानि॒ष्ट्वा ह॒वीं॑ष्यभि॒घा॒रयति॒ पित॑व तत्पुत्रेण साधारणं (६)

कुरुते॑ तस्मादाहुर्यश्चैवं वेद॒ यश्च॒ न क॒था पु॒त्रस्य॒ केवलं॑ क॒था साधारणं॑  
पितुरित्यस्कन्नमेव तद्यत्प्रयाजेष्विष्टेषु स्कन्दति गायत्र्यैव तेन गर्भं धत्ते सा प्रजां पशून्  
यजमानाय प्र जनयति॥ (७)

यजति॑ यज्ञमेवावर्तन्धे तनूनपातं यजति प्रयाजानामिव वेद प्र रक्षोभ्यः साधारणं पञ्चत्रिंशच्च॥ [१]

चक्षु॑षी वा ए॒ते य॒ज्ञस्य॒ यदाज्य॑भागौ यदाज्य॑भागौ यज॑ति चक्षु॑षी ए॒व तद्य॒ज्ञस्य॒  
प्रति॑ दधाति॒ पूर्वार्धे॑ जु॒होति॒ तस्मात्पूर्वार्धे॑ चक्षु॑षी प्र॒बाहुं॑ग्जुहोति॒ तस्मात्प्र॒बाहु॑कक्षु॑षी  
दे॒वलोकं॑ वा अ॒ग्निना॒ यज॑मानोऽनु॑ पश्यति पितृलोकं॑ सोमेनोत्तरार्धेऽग्नये जुहोति दक्षिणार्धे  
सोमा॑यैवमिव॒ हीमौ॑ लो॒काव॑नयो॒र्लोक॑यो॒रनु॑ख्यात्यै राजानौ वा ए॒तौ दे॒वता॑नां (८)

यदग्नीषोमावन्तरा दे॒वता॑ इज्येते दे॒वता॑नां वि॒धृत्यै॑ तस्माद्वा॒ज्ञा म॑नुष्या वि॒धृता  
ब्र॒ह्मवा॑दिनो॒ वद॑न्ति किं तद्य॒ज्ञे यज॑मानः कुरुते॑ येनान्यतोदतश्च प॒शून्दा॑धारोभयतो॒-  
दत॑श्चेत्यृचम॒नूच्याज्य॑भागस्य जुषा॒णेन॑ यजति॒ तेनान्यतो॑दतो दाधार्चम॒नूच्यं ह॒विषं॑ ऋ॒चा  
य॑जति॒ तेनो॑भयतो॒दतो॑ दाधार मूर्ध॒न्वती॑ पुरोनुवा॒क्या भ॑वति मूर्धानमे॒वैनं॑ स॒माना॑नां  
करोति॑ (९)

नियु॒त्वत्या॑ यजति॒ भ्रातृ॑व्यस्यै॒व प॒शून्नि॑ यु॒वते॑ के॒शिनं॑ ह दा॒र्भ्यं के॒शी  
सात्य॑कामिरुवाच सप्तपदां ते शक॑रीः॒ श्वो य॒ज्ञे प्र॑योक्तासे॒ यस्यै॑ वी॒र्येण॑ प्र  
जा॒तान्भ्रातृ॑व्यान्नुदते॒ प्रति॑ जनिष्यमाणान् यस्यै॑ वी॒र्येणो॑भयो॒र्लोक॑यो॒र्ज्योति॑र्धत्ते यस्यै॑ वी॒र्येण॑  
पूर्वार्धे॑नान॒ङ्गान्भु॑नक्ति॒ जघ॑नार्धेन॒ धेनु॑रिति॒ पुर॑स्ता॒ल्लक्ष्मा॑ पुरोनुवा॒क्या भ॑वति जा॒ताने॑व  
भ्रातृ॑व्यान्प्र णु॒दत॑ उपरि॒ष्टाल॑क्ष्मा (१०)

या॒ज्या ज॑निष्यमाणाने॒व प्रति॑ नुदते पुरस्ता॒ल्लक्ष्मा॑ पुरोनुवा॒क्या भ॑वत्य॒स्मिन्ने॒व लो॒के  
ज्योति॑र्धत्त उपरि॒ष्टाल॑क्ष्मा या॒ज्यामु॑ष्मिन्ने॒व लो॒के ज्योति॑र्धत्ते ज्योति॑ष्मन्तावस्मा इमौ लो॒कौ  
भ॑वतो॒ य एवं॑ वेदं पुरस्ता॒ल्लक्ष्मा॑ पुरोनुवा॒क्या भ॑वति॒ तस्मात्पूर्वार्धे॑नान॒ङ्गान्भु॑नक्त्युपरि॒ष्टाल॑क्ष्मा  
या॒ज्या तस्मा॑ञ्जघ॒नार्धेन॑ धे॒नुर्य॑ एवं वेदं भुङ्क्ते ए॒नमे॒तौ व॒ज्र आ॒ज्यं व॒ज्र आ॒ज्यभा॒गौ (११)

वज्रो॑ वषट्कारस्त्रिवृतमे॒व व॒ज्रं स॒म्भृत्य॑ भ्रातृ॒व्याय॑ प्र ह॒रत्य॑छं॒म्बद्वा॒रम॑पगूर्य॒ वषट्क॑रोति॒

स्तृत्यै गायत्री पुरोनुवाक्या भवति त्रिष्टुग्याज्या ब्रह्मन्नेव क्षत्रमन्वारम्भयति तस्माद्वाह्मणो मुख्यो मुख्यो भवति य एवं वेद प्रैवेन पुरोनुवाक्याऽऽहु प्र णयति याज्यया गमयति वषट्कारेणैवेन पुरोनुवाक्या दत्ते प्र यच्छति याज्यया प्रति (१२)

वषट्कारेण स्थापयति त्रिपदा पुरोनुवाक्या भवति त्रयं इमे लोका एष्वेव लोकेषु प्रति तिष्ठति चतुष्पदा याज्या चतुष्पद एव पशूनं रुन्धे द्यक्षरो वषट्कारो द्विपाद्यजमानः पशुष्वेवोपरिष्ठात्प्रति तिष्ठति गायत्री पुरोनुवाक्या भवति त्रिष्टुग्याज्यैषा वै सप्तपदा शक्करी यद्वा एतया देवा अशिक्षन्तदशक्रवन् य एवं वेद शक्रोत्येव यच्छिक्षति॥ (१३)

देवतानाङ्कुरोत्युपरिष्ठात्क्षमाऽऽज्यभागो प्रति शक्रोत्येव द्वे च॥ [२]

प्रजापतिर्देवेभ्यो यज्ञान्व्यादिंश्च आत्मन्नाज्यमधत्त तं देवा अब्रुवन्नेष वाव यज्ञो यदाज्यमप्येव नोऽत्रास्त्विति सोऽब्रवीद्यजान् व आज्यभागावुप स्तृणानभि घोरयानिति तस्माद्यजन्त्याज्यभागावुप स्तृणन्त्यभि घोरयन्ति ब्रह्मवादिनो वदन्ति कस्मात्सत्याद्यातयामान्यन्यानि हवींष्ययातयामाज्यमिति प्राजापत्य- (१४)

मिति ब्रूयादयातयामा हि देवानां प्रजापतिरिति छन्दांसि देवेभ्योऽपांक्रामन्न वोऽभागानि हव्यं वक्ष्याम इति तेभ्य एतच्चतुरवत् तमधारयन्पुरोनुवाक्याये याज्याये देवताये वषट्काराय यच्चतुरवत् जुहोति छन्दांस्येव तत्प्रीणाति तान्यस्य प्रीतानि देवेभ्यो हव्यं वहन्त्यङ्गिरसो वा इत उतमाः सुवर्गं लोकमायन्तदृषयो यज्ञवास्त्वभ्यायन्ते- (१५)

ऽपश्यन्पुरोडाशं कूर्मं भूतं सर्पन्तं तमब्रुवन्निन्द्राय ध्रियस्व बृहस्पतये ध्रियस्व विश्वेभ्यो देवेभ्यो ध्रियस्वेति स नाध्रियत् तमब्रुवन्नग्नये ध्रियस्वेति सोऽग्नयेऽध्रियत् यदाग्नेयोऽष्टाकपालोऽमावास्यायां च पौर्णमास्यां चाच्युतो भवति सुवर्गस्य लोकस्याभिजित्यै तमब्रुवन्कथाहास्था इत्यनुपाक्तोऽभूवमित्यब्रवीद्यथाक्षोऽनुपाक्तो - (१६)

ऽवाच्छत्येवमवारमित्युपरिष्ठादभ्यज्याधस्तादुपानक्ति सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै सर्वाणि कपालान्यभि प्रथयति तावतः पुरोडाशानमुष्मिल्लोकेऽभि जयति यो विदग्धः स नैर्ऋतो योऽश्रुतः स रौद्रो यः श्रुतः स सदेवस्तस्मादविदहता श्रुतङ्कृत्यः सदेवत्वाय भस्मनाऽभि वांसयति तस्मान्मासेनास्थिं छत्रं वेदेनाभि वांसयति तस्मात् (१७)

केशैः शिरश्छत्रं प्रच्युतं वा एतदस्माल्लोकादगतं देवलोकं यच्छ्रुतं हविरनभि-

घारितमभिघार्योद्वासयति देवत्रैवेनद्रमयति यद्येकं कपालं नश्येदेको मासः  
संवत्सरस्यानवेतः स्यादथ यजमानः प्र मीयेत यद्वे नश्येतां द्वौ मासौ संवत्सरस्यानवेतौ  
स्यातामथ यजमानः प्र मीयेत सङ्ख्यायोद्वासयति यजमानस्य (१८)

गोपीथाय यदि नश्येदाश्विनं द्विकपालं निर्वपेद् द्यावापृथिव्यमेककपालमश्विनौ वै  
देवानां भिषजौ ताभ्यामेवास्मै भेषजं करोति द्यावापृथिव्यं एककपालो भवत्यनयोर्वा  
एतन्नश्यति यन्नश्यत्यनयोरेवैन्द्विन्दति प्रतिष्ठित्यै॥ (१९)

प्राजापत्यन्तेऽक्षोऽनुपाक्तो वेदेनाऽभि वांसयति तस्माद्यजमानस्य द्वात्रिंशच्च॥ [३]

देवस्य त्वा सवितुः प्रसव इति स्फ्यमा दत्ते प्रसूत्या अश्विनोर्बाहुभ्यामित्याहाश्विनौ  
हि देवानामध्वर्यू आस्तां पूष्णो हस्ताभ्यामित्याह यत्यै शतभृष्टिरसि वानस्पत्यो द्विषतो  
वध इत्याह वज्रमेव तत्सः श्यति भ्रातृव्याय प्रहरिष्यन्त्यस्तम्बयजुरहरत्येतावती वै पृथिवी  
यावती वेदिस्तस्या एतावत एव भ्रातृव्यं निर्भजति (२०)

तस्मान्नाभागं निर्भजन्ति त्रिहरति त्रयं इमे लोका एभ्य एवेनं लोकेभ्यो निर्भजति  
तूष्णीं चतुर्थः हरत्यपरिमितादेवेनं निर्भजत्युद्धन्ति यदेवास्या अमेध्यं तदपं हन्त्युद्धन्ति  
तस्मादोषधयः परा भवन्ति मूलं छिनत्ति भ्रातृव्यस्यैव मूलं छिनत्ति पितृदेवत्यातिखातेयतीं  
खनति प्रजापतिना (२१)

यज्ञमुखेन सम्मितामा प्रतिष्ठायै खनति यजमानमेव प्रतिष्ठां गमयति दक्षिणतो  
वर्षीयसीं करोति देवयजनस्यैव रूपमकः पुरीषवतीं करोति प्रजा वै पशवः पुरीषं  
प्रजयैवेनं पशुभिः पुरीषवन्तं करोत्युत्तरं परिग्राहं परिं गृह्णात्येतावती वै पृथिवी यावती  
वेदिस्तस्या एतावत एव भ्रातृव्यं निर्भज्याऽऽत्मन उत्तरं परिग्राहं परिं गृह्णाति क्रूरमिव  
वा - (२२)

एतत्करोति यद्वेदिं करोति धा असि स्वधा असीति योयुष्यते शान्त्यै प्रोक्षणीरा  
सादयत्यापो वै रक्षोघ्नी रक्षसामपहत्यै स्फ्यस्य वर्त्मन्त्सादयति यज्ञस्य सन्तत्यै यं द्विष्यात्  
ध्यायेच्छुचैवेनमर्पयति॥ (२३)

भजति प्रजापतिनेव वै त्रयस्त्रिंशच्च॥ [४]

ब्रह्मवादिनो वदन्त्यद्विरहवींषि प्रौक्षीः केनाऽप इति ब्रह्मणेति ब्रूयादद्विरह्वैव

हवी॑ःषि॑ प्रोक्षति॑ ब्रह्म॑णाऽप इ॒ध्माब॑र्हिः प्रोक्षति॑ मे॒ध्यमे॒वैन॑त्करोति॑ वेदिं॑ प्रोक्ष॑त्यृक्षा वा  
ए॒षाऽलो॑मका॑ऽमे॒ध्या यद्वेदि॑र्मे॒ध्यामे॒वैन॑ करोति॑ दि॒वे त्वाऽन्तरि॑क्षाय॑ त्वा पृथि॒व्यै त्वेति॑  
ब॒र्हि॒रासाद्य॑ प्रो- (२४)

क्ष॑त्येभ्य ए॒वैन॑ल्लोकेभ्यः॑ प्रोक्ष॑ति कूर॑मिव॑ वा ए॒तत्क॑रोति॑ यत्खन॑न्त्यपो नि न॑यति॑ शान्त्यै॑  
पुर॑स्ता॒त्प्रस्तरं॑ गृह्णाति॑ मुख्य॑मे॒वैन॑ करोती॒यन्तं गृह्णाति॑ प्र॒जाप॑तिना यज्ञ॑मुखेन॑ सम्मि॑तं  
ब॒र्हिः स्तृ॑णाति॑ प्र॒जा वै ब॒र्हिः पृथि॑वी वेदिः॑ प्र॒जा ए॒व पृथि॑व्यां प्रति॑ष्ठापय॑त्यन॑तिदृश्नः॑  
स्तृ॑णाति॑ प्र॒जये॑वैन॑ प॒शुभि॑रन॑तिदृश्नं करो- (२५)

त्युत्तरं॑ ब॒र्हिषः॑ प्रस्तरः॑ सा॒दय॑ति प्र॒जा वै ब॒र्हिर्यज॑मानः प्रस्तर॑ो यज॑मानमे॒वा-  
य॑जमाना॒दुत्तरं॑ करोति॑ तस्मा॒द्यज॑मानोऽय॑जमाना॒दुत्तरोऽन्तर्द॑धाति॑ व्यावृ॑त्या अ॒नक्ति॑  
ह॒विष्कृ॑तमे॒वैन॑ सु॒वर्गं लो॑कं ग॑मयति॑ त्रेधा॑न॒क्ति त्रयं॑ इ॒मे लो॑का ए॒भ्य ए॒वैन॑ लो॒केभ्यो॑-  
ऽन॒क्ति न प्र॑ति शृ॒णाति॑ यत्प्रति॑शृणी॒यादन्धू॑र्वा भावु॑कं यज॑मानस्य स्यादु॒परी॑व प्र  
ह॑र- (२६)

त्यु॒परी॑व हि सु॒वर्गो लो॑को नि य॑च्छति॑ वृष्टि॑मे॒वास्मै नि य॑च्छति॑ नात्य॑ग्रं प्र ह॑रेद्यदत्य॑ग्रं  
प्रह॑रेद॒त्यासा॑रिण्य॒ध्वर्योर्नाशु॑का स्या॒न्न पुर॑स्ता॒त्प्रत्य॑स्येद्यत्पुर॑स्ता॒त्प्रत्य॑स्यै॒थ्सु॒वर्गालो॑काद्यज॑-  
मा॒नं प्र॑ति नुदे॒त्प्राश्च॑ प्र ह॑रति॑ यज॑मानमे॒व सु॒वर्गं लो॑कं ग॑मयति॑ न विष्व॑ञ्च॒ वि यु॑याद्यद्विष्व॑ञ्चं  
वियु॑याथ॑ (२७)

स्य॑स्य जायेतो॒र्ध्वमुद्यौ॑त्यूर्ध्वमि॒व हि पु॑ःसः पु॒माने॒वास्य॑ जायते॑ यथ्स्येन॑ वोप॒वेषे॑ण  
वा योयु॑प्येत॑ स्तुति॑रे॒वास्य॑ सा ह॒स्तेन॑ योयु॑प्यते॑ यज॑मानस्य गोपी॒थाय॑ ब्रह्म॒वादि॑नो॑ वदन्ति॑  
किं य॒ज्ञस्य॑ यज॑मान इति॑ प्रस्तर॑ इति॑ तस्य॑ क्व सु॒वर्गो लो॑क इत्या॑हवनीय॑ इति॑  
ब्रू॒याद्य॑त्प्र॒स्तरमा॑हवनीये॑ प्रह॑रति॑ यज॑मानमे॒व (२८)

सु॒वर्गं लो॑कं ग॑मयति॑ वि वा ए॒तद्यज॑मानो लि॒शते॑ यत्प्र॒स्तरं यो॑यु॒प्यन्ते॑ ब॒र्हिरनु॑  
प्रह॑रति॑ शान्त्या॑ अनार॑म्भ॒ण इ॒व वा ए॒तर्ह्यध्व॑र्युः स ई॒श्वरो॑ वैप॒नो भवि॑तोर्ध्रु॒वा-  
ऽसी॑ती॒माम॑भि मृ॒शती॑यं वै ध्रु॒वाऽस्यामे॒व प्र॑ति तिष्ठति॑ न वैप॒नो भ॑वत्य॒गा(३)न॑ग्री॒दित्या॑ह  
यद्वृ॒यादग॑न्नि॒रित्य॑ग्राव॒ग्निं ग॑मये॒न्निर्य॑जमानः॑ सु॒वर्गालो॑काद्भ॒जेदग॑न्नित्ये॒व ब्रू॒याद्यज॑मानमे॒व  
सु॒वर्गं लो॑कं ग॑मयति॑॥ (२९)

आसाद्य प्रानतिदृश्वं करोति हरति वियुयाद्यजमानमेवाग्निरिति सुतदंश च॥ [५]

अग्नेस्त्रयो ज्यायाः सो भ्रातर आसन्ते देवेभ्यो हव्यं वहन्तः प्रामीयन्त सौ-  
ऽग्निरिबिभेदित्थं वाव स्य आतिमरिष्यतीति स निलायत सौऽपः प्राविशत्तं देवताः  
प्रेपमैच्छन्तं मथस्यः प्राब्रवीत्तमंशपद्धियाधिया त्वा वध्यासुर्यो मा प्रावौच इति तस्मान्मथस्य  
धियाधिया घ्नन्ति शप्तो - (३०)

हि तमन्वविन्दन्तमब्रुवन्नुपं न आ वर्तस्व हव्यं नो वहेति सौऽब्रवीद्वरं वृणु  
यदेव गृहीतस्याहुतस्य बहिःपरिधिं स्कन्दात्तन्मे भ्रातृणां भागधेयमसदिति तस्माद्यद्  
गृहीतस्याहुतस्य बहिःपरिधिं स्कन्दति तेषां तद्भागधेयं तानेव तेन प्रीणाति परिधीन्यरि  
दधाति रक्षंसामपहत्यै सः स्पर्शयति (३१)

रक्षंसामनन्ववचाराय न पुरस्तात्परिं दधात्यादित्यो ह्येवोद्यन्पुरस्ताद्रक्षाऽस्यपहन्त्यूर्ध्वं  
समिधावा दधात्युपरिष्ठादेव रक्षाऽस्यपं हन्ति यजुषाऽन्यां तूष्णीमन्यां मिथुनत्वाय द्वे आ  
दधाति द्विपाद्यजमानः प्रतिष्ठित्यै ब्रह्मवादिनो वदन्ति स त्वै यजेत यो यज्ञस्याऽऽर्त्या  
वसीयान्थस्यादिति भूपतये स्वाहा भुवनपतये स्वाहा भूतानां (३२)

पतये स्वाहेति स्कन्नमनु मन्त्रयेत यज्ञस्यैव तदार्या यजमानो वसीयान्भवति  
भूयसीरुहि देवताः प्रीणाति जामि वा एतद्यज्ञस्यं क्रियते यदन्वञ्चौ पुरोडाशावुपाः शुयाजम-  
न्तरा यज्ञत्यजामित्वायाथो मिथुनत्वायाग्निरमुष्मिल्लोक आसीद्यमोऽस्मिन्ते देवा  
अब्रुवन्नेतेमौ वि पर्यूहामेत्यन्नाद्यैन देवा अग्नि- (३३)

मुपामन्त्रयन्त राज्येन पितरो यमं तस्मादग्निर्देवानामन्नादो यमः पितृणां राजा य  
एवं वेद प्र राज्यमन्नाद्यमाप्नोति तस्मा एतद्भागधेयं प्रायच्छन् यदग्नये स्विष्टकृतैऽवद्यन्ति  
यदग्नये स्विष्टकृतैऽवद्यति भागधेयेनैव तद्रुद्रः समर्धयति सकृत्संकृदवं द्यति सकृदिव हि  
रुद्र उत्तरार्धादवं द्यत्येषा वै रुद्रस्य (३४)

दिग्स्वायामेव दिशि रुद्रं निरवदयते द्विरभि धारयति चतुरवत्तस्याऽऽस्यै पशवो वै  
पूर्वा आहुतय एष रुद्रो यदग्निर्यत्पूर्वा आहुतीरभि जुहुयाद्रुद्राय पशूनापि दध्यादपशुर्यजमानः  
स्यादतिहाय पूर्वा आहुतीर्जुहोति पशूनां गोपीथार्य॥ (३५)

शप्तः स्पर्शयति भूतानामग्निं रुद्रस्यं सुतत्रिंशच्च॥ [६]

मनुः पृथिव्या यज्ञियमैच्छुः पृतं निषिक्तमविन्दुः ॥ ब्रवीत्कोऽस्येश्वरो यज्ञेऽपि कर्तोरिति तावंब्रूतां मित्रावरुणौ गोरेवावमीश्वरौ कर्तौः स्व इति तौ ततो गां समैरयतां सा यत्रयत्र न्यक्रामत्ततो घृतमपीडयत् तस्माद् घृतपद्युच्यते तदस्यै जन्मोपहृतं रथन्तरं सह पृथिव्येत्याहे- (३६)

यं वै रथन्तरमिमामेव सहान्राद्येनोप ह्वयत् उपहूतं वामदेव्यं सहान्तरिक्षेणेत्याह पशवो वै वामदेव्यं पशूनेव सहान्तरिक्षेणोप ह्वयत् उपहूतं बृहत्सह दिवेत्याहेरं वै बृहदिरामेव सह दिवोप ह्वयत् उपहूताः सप्त होत्रा इत्याह होत्रा एवोप ह्वयत् उपहूता धेनुः (३७)

सहरषमेत्याह मिथुनमेवोप ह्वयत् उपहूतो भक्षः सखेत्याह सोमपीथमेवोप ह्वयत् उपहूतां (४) हो इत्याहाऽऽत्मानमेवोप ह्वयत् आत्मा ह्युपहूतानां वसिष्ठ इडामुप ह्वयते पशवो वा इडां पशूनेवोप ह्वयते चतुरुप ह्वयते चतुष्पादो हि पशवो मानवीत्याह मनुर्द्येता- (३८)

मग्रेऽपश्यद् घृतपदीत्याह यदेवास्यै पदाद् घृतमपीडयत् तस्मादेवमाह मैत्रावरुणीत्याह मित्रावरुणौ ह्येनां समैरयतां ब्रह्म देवकृतमुपहूतमित्याह ब्रह्मैवोप ह्वयते दैव्या अध्वर्यव उपहूता उपहूता मनुष्या इत्याह देवमनुष्यानेवोप ह्वयते य इमं यज्ञमवान् ये यज्ञपतिं वर्धनित्याह (३९)

यज्ञाय चैव यजमानाय चाऽऽशिषमा शास्त उपहूते द्यावापृथिवी इत्याह द्यावापृथिवी एवोप ह्वयते पूर्वजे ऋतावरी इत्याह पूर्वजे ह्येते ऋतावरी देवी देवपुत्रे इत्याह देवी ह्येते देवपुत्रे उपहूतोऽयं यजमान इत्याह यजमानमेवोप ह्वयत् उत्तरस्यां देवयज्यायामुपहूतो भूयसि हविष्करणं उपहूतो दिव्ये धामन्नुपहूत - (४०)

इत्याह प्रजा वा उत्तरा देवयज्या पशवो भूयो हविष्करणं सुवर्गो लोको दिव्यं धामेदमसीदमसीत्येव यज्ञस्य प्रियं धामोप ह्वयते विश्वमस्य प्रियमुपहूतमित्याहर्छम्बद्गारमेवोप ह्वयते॥ (४१)

आह धेनुतां वर्धनित्याह धामन्नुपहूतश्रुतिं शब्दः॥

[७]

पशवो वा इडां स्वयमा दत्ते काममेवाऽऽत्मनां पशूनामा दत्ते न ह्यन्यः कामं पशूनां प्रयच्छति वाचस्पतये त्वा हुतं प्राश्नामीत्याह वाचमेव भागधेयैः प्रीणाति सदसस्पतये



त्वा हुतं प्राशजामीत्याह स्वगाकृत्यै चतुरवत्तं भवति हविर्वै चतुरवत्तं पशवश्चतुरवत्तं यद्धोता प्राशजोयाद्धोता- (४२)

ऽऽर्तिमाच्छेद्यदग्नौ जुहुयाद्रुद्राय पशूनपि दध्यादपशुर्यजमानः स्याद्वाचस्पतये त्वा हुतं प्राशजामीत्याह परोक्षमेवैनञ्जुहोति सदसस्पतये त्वा हुतं प्राशजामीत्याह स्वगाकृत्यै प्राशजन्ति तीर्थ एव प्राशजन्ति दक्षिणां ददाति तीर्थ एव दक्षिणां ददाति वि वा एतद्यज्ञं (४३)

छिन्दन्ति यन्मध्यतः प्राशजन्त्यद्विर्मार्जयन्त आपो वै सर्वा देवता देवताभिरेव यज्ञः सं तन्वन्ति देवा वै यज्ञाद्रुद्रमन्तरायन्थस यज्ञमविध्यत्तं देवा अभि समंगच्छन्त कल्पतां न इदमिति तैऽब्रुवन्स्विष्टं वै न इदं भविष्यति यदिमः राधयिष्याम इति तथिस्विष्टकृतः स्विष्टकृत्त्वं तस्याऽऽविद्धं नि- (४४)

रकृन्तन् यवेन सम्मितं तस्माद्यवमात्रमव द्येद्यज्यायोऽवद्येद्रोपयेत्तद्यज्ञस्य यदुप च स्तूणीयादभि च घारयेद्रुभयतः सःश्वायि कुर्यादवदायाभि घारयति द्विः सम्पद्यते द्विपाद्यजमानः प्रतिष्ठित्यै यत्तिरश्चीनमतिहरेदनमिविद्धं यज्ञस्याभि विध्येदग्रेण परि हरति तीर्थेनैव परि हरति तत्पूष्णे पर्यहरन्तत् (४५)

पूषा प्राश्य दतोऽरुणत्तस्मात्पूषा प्रपिष्टभागोऽदन्तको हि तं देवा अब्रुवन्वि वा अयमार्ध्यप्राशिन्नियो वा अयमभूदिति तद्बृहस्पतये पर्यहरन्त्सोऽबिभेद्बृहस्पतिरित्थं वावस्य आर्तिमारिष्यतीति स एतं मन्त्रमपश्यत्सूर्यस्य त्वा चक्षुषा प्रति पश्यामीत्यब्रवीन्न हि सूर्यस्य चक्षुः (४६)

किं च न हिनस्ति सोऽबिभेत्प्रतिगृह्णन्तं मा हिःसिष्यतीति देवस्य त्वा सवितुः प्रसवेऽश्विनोर्बाहुभ्यां पूष्णे हस्ताभ्यां प्रति गृह्णामीत्यब्रवीत्सवितुःप्रसूत एवैनद्ब्रह्मणा देवताभिः प्रत्यंगृह्णात्सोऽबिभेत्प्राशजन्तं मा हिःसिष्यतीत्यग्रेस्त्वाऽऽस्येन प्राशजामीत्यब्रवीन्न ह्यग्रेरास्य किं च न हिनस्ति सोऽबिभेत् (४७)

प्राशितं मा हिःसिष्यतीति ब्राह्मणस्योदरेणेत्यब्रवीन्न हि ब्राह्मणस्योदरं किं च न हिनस्ति बृहस्पतेर्ब्रह्मणेति स हि ब्रह्मिष्ठोऽप वा एतस्मात्प्राणाः क्रामन्ति यः प्राशिन्नं प्राशजात्यद्विर्मार्जयित्वा प्राणान्धसम्मृशतेऽमृतं वै प्राणा अमृतमापः प्राणानेव यथास्थानमुप ह्वयते॥ (४८)

प्राश्नीयाद्धोतां यज्ञं निरहरन्तच्छर्शुरास्यङ्किं च न हिनस्ति सोऽविभेच्चतुश्चत्वारिंशच्च॥ [८]

अग्नीध्र आ दधात्यग्निमुखा नेवर्तून्प्रीणाति समिधमा दधात्युत्तरासामाहुतीनां प्रतिष्ठित्या  
अथो समिद्वत्येव जुहोति परिधीन्सम्मार्ष्टि पुनात्येवैनान्स्सुकृत्संकृत्सम्मार्ष्टि पराङ्गि  
ह्येतरर्हि यज्ञश्चतुः सम्पद्यते चतुष्पादः पशवः पशून्वाव रुन्धे ब्रह्मन् स्थस्याम इत्याहात्र  
वा एतरर्हि यज्ञः श्रितो - (४९)

यत्र ब्रह्मा यत्रैव यज्ञः श्रितस्तत एवैनमा रभते यद्धस्तेन प्रमीवैद्वेपुनः स्याद्यच्छीर्ष्णा  
शीर्षक्तिमात्स्याद्यत्तूष्णीमासीतासं प्रतो यज्ञः स्यात्प्र तिष्ठेत्येव ब्रूयाद्वाचि वै यज्ञः श्रितो  
यत्रैव यज्ञः श्रितस्तत एवैनं सम्प्र यच्छति देवं सवितरेतत्ते प्रा- (५०)

ऽऽहेत्याहु प्रसूत्यै बृहस्पतिर्ब्रह्मेत्याहु स हि ब्रह्मिष्ठः स यज्ञं पाहि स यज्ञपतिं पाहि स  
मां पाहीत्याहु यज्ञाय यजमानायाऽऽत्मने तेभ्य एवाऽऽशिषमा शास्तेऽनार्त्या आश्राव्याह  
देवान् यजेति ब्रह्मवादिनो वदन्तीष्टा देवता अथ कतम एते देवा इति छन्दासीति  
ब्रूयाद्वायुर्त्रो त्रिष्टुभं (५१)

जगतीमित्यथो खल्वाहुर्ब्राह्मणा वै छन्दासीति तानेव तद्यजति देवानां वा इष्टा देवता  
आसन्नथाग्निर्नोदंज्वलत्तं देवा आहुतीभिरनूयाजेष्वन्विन्दन् यदनूयाजान् यजत्यग्निमेव  
तत्समिन्द्र एतदुर्वै नामासुर आसीत्स एतरर्हि यज्ञस्याऽऽशिषमवृङ्क्त यद्व्यादेत- (५२)

दु द्यावापृथिवी भद्रमभूदित्येतदुमेवासुरं यज्ञस्याऽऽशिषं गमयेदिदं द्यावापृथिवी  
भद्रमभूदित्येव ब्रूयाद्यजमानमेव यज्ञस्याऽऽशिषं गमयत्यार्धं सूक्तवाकमुत नमोवाकमित्या-  
हेदमराध्मेति वावैतदाहोपश्रितो दिवः पृथिव्योरित्याहु द्यावापृथिव्योर्हि यज्ञ उपश्रित  
ओमन्वती तेऽस्मिन् यज्ञे यजमान द्यावापृथिवी (५३)

स्तामित्याहाऽऽशिषमेवैतामा शास्ते यद्व्याथ्सूपावसाना चं स्वध्यवसाना चेति  
प्रमायुको यजमानः स्याद्यदा हि प्रमीयतेऽथेयामुपावस्यति सूपचरणा चं स्वधिचरणा  
चेत्येव ब्रूयाद्वरीयसीमेवासमै गव्यूतिमा शास्ते न प्रमायुको भवति तयोराविद्यग्निरिदं  
हविरंजुषतेत्याहु या अयाक्ष्म (५४)

देवतास्ता अरीरधामेति वावैतदाहु यत्र निर्दिशेत्प्रतिवेशं यज्ञस्याऽऽशीर्गच्छेदा शास्ते-  
ऽयं यजमानोऽसावित्याहु निर्दिश्येवैनं सुवर्गं लोकं गमयत्यायुरा शास्ते सुप्रजास्त्वमा  
शास्ते इत्याहाऽऽशिषमेवैतामा शास्ते सजातवनस्यामा शास्ते इत्याह प्राणा वै संजाताः

प्राणानेव (५५)

नान्तरैति तदग्निर्देवो देवेभ्यो वनते वयमग्नेर्मानुषा इत्याहाग्निर्देवेभ्यो वनुते वयं  
मनुष्येभ्य इति वावैतदाहेह गतिर्वामस्येदं च नमो देवेभ्य इत्याह याश्चैव देवता यजति  
याश्च न ताभ्य एवोभयीभ्यो नमस्करोत्यात्मनोऽनात्यै॥ (५६)

श्रितस्ते प्र त्रिष्टुभमेतद्यावापृथिवी या अयाक्ष्म प्राणानेव पद्वत्वारिंशच्च॥ [९]

देवा वै यज्ञस्य स्वगाकर्तारं नाविन्दन्ते शंयुं बारहस्पत्यमब्रुवन्निमं नो यज्ञः स्वगा  
कुर्विति सोऽब्रवीद्वरं वृणु यदेवाब्राह्मणोक्तोऽश्रद्धधानो यजाते सा मे यज्ञस्याऽऽशीरसदिति  
तस्माद्यदब्राह्मणोक्तोऽश्रद्धधानो यजते शंयुमेव तस्य बारहस्पत्यं यज्ञस्याऽऽशीर्गच्छ-  
त्येतन्ममेत्यब्रवीत्किं मे प्रजाया - (५७)

इति योऽपगुरातै शतेन यातयाद्यो निहनन्त्सहस्रेण यातयाद्यो लोहितं कृवद्यावतः  
प्रस्कद्य पांसून्त्सङ्गृह्णात् तावतः संवत्सरान्पितृलोकं न प्र जानादिति तस्माद्ब्राह्मणाय  
नापं गुरेत न नि हन्यान्न लोहितं कुर्यादितावता हैनसा भवति तच्छं योरा वृणीमह इत्याह  
यज्ञमेव तत्स्वगा करोति त- (५८)

च्छं योरा वृणीमह इत्याह शंयुमेव बारहस्पत्यं भागधेयेन समर्धयति गातुं यज्ञाय गातुं  
यज्ञपतय इत्याहाऽऽशिषमेवैतामा शास्ते सोमं यजति रेत एव तद्धधाति त्वष्टारं यजति  
रेत एव हितं त्वष्टा रूपाणि वि करोति देवानां पत्नीर्यजति मिथुनत्वायाग्निं गृहपतिं यजति  
प्रतिष्ठित्यै जामि वा एतद्यज्ञस्य क्रियते (५९)

यदाज्येन प्रयाजा इज्यन्त आज्येन पत्नीसंयाजा ऋचमनूच्यं पत्नीसंयाजानामृचा  
यजत्यजामित्वायाथो मिथुनत्वायं पङ्क्तिप्रायणो वै यज्ञः पङ्क्त्युदयनः पञ्च प्रयाजा इज्यन्ते  
चत्वारः पत्नीसंयाजाः समिष्टयजुः पञ्चमं पङ्क्तिमेवानुं प्र यन्ति पङ्क्तिमनूद्यन्ति॥ (६०)

प्रजायाः करोति तत्क्रियते त्रयस्त्रिंशच्च॥ [१०]

युक्षा हि देवहूतमा अश्वा अग्ने रथीरिव नि होतां पूर्यः संदः। उत नो देव  
देवा अच्छा वोचो विदुष्टरः। श्रद्धिश्वा वार्या कृधि। त्व ह यद्यविष्ट्य सहसः सूनवाहुत।  
ऋतावा यज्ञियो भुवः। अयमग्निः सहस्रिणो वाजस्य शतिनस्पतिः। मूर्धा कवी रयीणाम्।  
तं नेमिमृभवो यथा नमस्व सहतिभिः। नेदीयो यज्ञ- (६१)

मङ्गिरः। तस्मै नूनमभिद्यवे वाचा विरूप नित्यया। वृष्णे चोदस्व सुष्टुतिम्।  
कमुं ध्विदस्य सेनयाऽग्नेरपाकचक्षसः। पुणिं गोषुं स्तरामहे। मा नो देवानां विशः  
प्रस्नातीरिवोस्नाः। कृशं न हांसुरघ्नियाः। मा नः समस्य दृढ्यः परिवेषसो अहृतिः।  
ऊर्मिर्न नावमा वधीत्। नमस्ते अग्न ओजसे गृणन्ति देव कृष्टयः। अमै- (६२)

रुमित्रमर्दय। कुविथ्सु नो गविष्टयेऽग्ने संवेषिषो रयिम्। उरुकृदुरु णस्कृधि। मा नो  
अस्मिन्महाधने परा वर्गारभृद्यथा। संवर्गं स रयिं जय। अन्यमस्मद्विया इयमग्ने  
सिषत्तु दुच्छुना। वर्धा नो अमवच्छवः। यस्याजुषन्नमस्विनः शमीमदुर्मखस्य वा। तं  
घेदग्निर्वृधावति। परस्या अधि (६३)

संवतोऽवरां अभ्या तरा यत्राहमस्मि तां अवा विद्वा हि तं पुरा वयमग्ने  
पितुर्यथावसः। अथा ते सुम्रमीमहे। य उग्र इव शर्यहा तिग्मशृङ्गो न वसंगः। अग्ने  
पुरो रुरोजिथ। सखायः सं वः सम्यश्चमिषुः स्तोमं चाग्रयै। वर्षिष्ठाय क्षितीनामूर्जो नन्ने  
सहस्वते। स समिद्युवसे वृषन्नग्ने विश्वान्यर्य आ। इडस्पदे समिध्यसे स नो वसून्या भरा।  
प्रजापते स वेद सोमापूषणेमौ देवौ॥ (६४)

यज्ञमग्नेरधि वृषन्नेकात्रविंशतिश्च॥

[११]

उशन्तस्त्वा हवामह उशन्तः समिधीमहि। उशन्नुशत आ वह पितृन् हविषे अत्तवे।  
त्व सौम प्रचिकितो मनीषा त्व रजिष्ठमनुं नेषि पन्थाम्। तव प्रणीती पितरो न इन्दो  
देवेषु रत्नमभजन्त धीराः। त्वया हि नः पितरः सोम पूर्वे कर्माणि चक्रुः पवमान धीराः।  
वन्वन्नवातः परिधी रपोर्णु वीरेभिरश्वैर्मघवा भवा - (६५)

नः। त्व सौम पितृभिः संविदानोऽनु द्यावापृथिवी आ तंतन्था। तस्मै त इन्दो हविषां  
विधेम वयं स्याम पतयो रयीणाम्। अग्निष्वात्ताः पितर एह गच्छत सदःसदः सदत  
सुप्रणीतयः। अत्ता हवींषि प्रयंतानि बर्हिष्यथा रयिं सर्ववीर दधातन। बर्हिषदः पितर  
ऊत्यर्वागिमा वो हव्या चकृमा जुषध्वम्। त आ गतावसा शन्तमेनाथास्मभ्यं (६६)

शं योररपो दधात। आहं पितृन्सुविदत्रा अविथ्सि नपातं च विक्रमणं च विष्णोः।  
बर्हिषदो ये स्वधया सुतस्य भजन्त पित्वस्त इहागमिष्ठाः। उपहूताः पितरो बर्हिष्येषु  
निधिषु प्रियेषु। त आगमन्तु त इह श्रुवन्त्वधि ब्रुवन्तु ते अवन्त्वस्मान्। उदीरतामवरं  
उत्परांस उन्मध्यमाः पितरः सोम्यासः। असुं (६७)

य ईयुरवृका ऋतज्ञास्ते नोऽवन्तु पितरो हवेषु। इदं पितृभ्यो नमो अस्त्वद्य ये  
पूर्वांसो य उपरास ईयुः। ये पार्थिवे रजस्या निषत्ता ये वा नूनं सुवृजनांसु विक्षु। अधा  
यथा नः पितरः परांसः प्रत्नासो अग्न ऋतमांशुषाणाः। शुचीदयन्दीधितिमुक्थशासः क्षामा  
भिन्दन्तो अरुणीरपं व्रन्। यदग्ने (६८)

कव्यवाहन पितृन् यक्ष्यतावृधः। प्र च हव्यानि वक्ष्यसि देवेभ्यश्च पितृभ्य आ। त्वमग्न  
ईडितो जातवेदोऽवाङ्मुव्यानि सुरभीणि कृत्वा। प्रादः पितृभ्यः स्वधया ते अक्षन्नद्धि त्वं दैव  
प्रयता हवीरपि। मातली कव्यैर्यमो अङ्गिरोभिर्बृहस्पतिरृक्कभिर्वावृधानः। याश्च देवा  
वावृधुर्ये च देवान्स्वाहाऽन्ये स्वधयाऽन्ये मदन्ति। (६९)

इमं यम प्रस्तरमा हि सीदाङ्गिरोभिः पितृभिः संविदानः। आ त्वा मन्त्राः कविशस्ता  
वहन्त्वेना राजन् हविषा मादयस्व। अङ्गिरोभिरा गंहि यज्ञियैर्भिर्यमं वैरूपैरिह मादयस्व।  
विवस्वन्तं हवे यः पिता तेऽस्मिन् यज्ञे बरहिष्या निषद्य। अङ्गिरसो नः पितरो नवगवा  
अथर्वाणो भृगवः सोम्यासः। तेषां वयं सुमतौ यज्ञियानामपि भद्रे सौमनसे स्याम॥ (७०)

भवास्मभ्यमुसुं यदग्ने मदन्ति सौमनस एकञ्च॥

[१२]

सुमिधुश्चक्षुषी प्रजापतिराज्यं देवस्य स्ममन्त्रं हवादिनोऽद्विरग्रेभ्यो मनुः पृथिव्याः पशवोऽग्रीधे देवा वै यज्ञस्य युक्षोशन्तस्त्वा द्वादश॥१२॥

सुमिधो याज्यां तस्मान्नाभागं हि तमन्वित्याह प्रजा वा आहेत्याह युक्षा हि संसतिः॥७०॥

सुमिधः सौमनसे स्याम॥

हरिः ॐ॥

॥कृष्ण-यजुर्वेदीय-तैत्तिरीय-संहितायां द्वितीयकाण्डे षष्ठः प्रश्नः समाप्तः॥२-६॥